

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nina Štampohar

**FUNKCIJSKA ZVRSTNOST V PRVEM MLADINSKEM ČASOPISU
VEDEŽ IN RAZVIJANJE BESEDILNE VRSTE VEST V NJEM**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nina Štampohar

Mentorica: izr. prof. dr. Monika Kalin Golob

**FUNKCIJSKA ZVRSTNOST V PRVEM MLADINSKEM ČASOPISU
VEDEŽ IN RAZVIJANJE BESEDILNE VRSTE VEST V NJEM**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Mami, Neli in mojim moškimi. Pa tudi to, novinarsko, fotru. Čeprav tako pozno. Hvala vsem.
Brez usmeritev mentorice ne bi šlo. Hvala.

FUNKCIJSKA ZVRSTNOST V PRVEM MLADINSKEM ČASOPISU VEDEŽ IN RAZVIJANJE BESEDILNE VRSTE VEST V NJEM

Vedež je bil prvi slovenski mladinski časopis. V njem najdemo zapise o jeziku, kulturi, zgodovini jezika, knjigah ... V njem so članki, ki jih je urednik Navratil objavljajal za buditev narodne zavesti mladih. Vedež je na neki način nadomeščal prve učbenike slovenščine. Zanimivo je vprašanje jezika, ki se je pisal v Vedežu. Ob koncu 19. stol. je bil slovenski knjižni jezik funkcijsko razčlenjen in razvit, pospešeno slovstveno ustvarjanje v novoslovenskem knjižnem jeziku je razvilo in razčlenilo publicistično, strokovno-znanstveno in uradno vrsto. V to jezikovno vrenje je konec 60. let vstopil slovenski politični list Slovenski narod, ki je bil leta 1873 postavljen pred popolnoma novo vlogo: vsak dan tvoriti nova in nova besedila, vsak dan obveščati o dogodkih, jih komentirati in se nanje tudi odzivati. Vse bolj se je razvijala publicistika in z njo podzvrst – poročevalstvo. V nalogi ugotavljamo, kako se je na to odzival Vedež, kako se v rubriki Novice razvija poročevalski stil, preučujemo funkcijsko zvrstnost besedil in ali se je urednik Navratil morda zgledoval po Bleiweisu in njegovih Kmetijskih in rokodelskih novicah.

Ključne besede: prvi slovenski mladinski časopis, slovenski jezik v 19. stoletju, vest, poročevalski stil, funkcijska zvrstnost jezika in besedil v Vedežu.

Functional Categories and the Development of News as Text Type in *Vedez* - the First Slovenian Newspaper for Young People

Vedež is considered to be the first Slovenian newspaper for young people. It featured texts about language in the widest sense. Many articles in the newspaper were written by Janez Navratil in order to awaken national consciousness among young people. It might be said that on a certain level *Vedez* presented a substitute for the first Slovenian text books. The language used in *Vedez* is of a great interest. At the end of the 19th century, the Slovenian language was already well developed. Rapid literature development in the new Slovenian literary language paved a way for new text types – a journalistic type, professional-scientific type and others. In the middle of this rich language and functional development of literary language a political newspaper *Slovenski narod* appeared at the end of the 1860s. In 1873 the newspaper was given a completely new role. To create new texts on a daily basis, inform about events, comment and consequently respond to those events. Journalism started to develop and subsequently its subcategory-reporting. This paper focuses on how the new text type was developed in *Vedez*. Furthermore, how reporting style was developed in the news section. Also, functional categories are being studied and the question has been raised whether the editor Navratil followed Bleweis and his publication called *Kmetijske in rokodelske novice*.

Key words: first Slovenian newspaper for young people, the Slovenian language in the 19th century, news, reporting style, functional categories of language and texts in *Vedez*.

KAZALO

1. UVOD.....	7
1.1 Umestitev prvega slovenskega mladinskega časopisa Vedež v prostor in čas.....	7
1.2 Namen diplomske naloge, delovna vprašanja, metodologija.....	9
1.3 Opis poglavij.....	10
2. VEDEŽ V SVOJEM ČASU.....	12
2.1 Revolucionarno leto 1848.....	13
2.2 Vedež med nemško tradicijo in drugimi vzorci.....	14
2.3 Konceptualna naravnost Vedeža.....	15
2.4 Naslovnik Vedeža.....	16
2.5 Zaton Vedeža.....	17
3. JANEZ NAVRATIL.....	19
4. SLOVENSKI KNJIŽNI JEZIK MED 1848 IN 1850.....	21
5. FUNKCIJSKOZVRSTNA DELITEV SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA.....	24
5.1 Publicistika.....	25
5.2 Teorija zvrstnosti.....	26
5.3 Publicistična in poročevalska besedila.....	27
5.4 Funkcijska zvrstnost besedil v Vedežu.....	27
6. VESTI V VEDEŽU.....	33
6.1 Razvijanje vestiškega pravzorca v Vedežu.....	33
6.2 Vsebina vesti; domače, tuje vesti v Vedežu; umestitev dogodka.....	34
6.3 Razširjena vest v Vedežu; pravilo 4 oz. 5 K-jev.....	43
6.4 Vzgojna funkcija v Vedežu.....	44
6.5 Razvoj sklicevalnih avtomatizmov; vir informacij.....	45
6.6 Oblika.....	48
6.7 Vesti o nesrečah in kriminalnih dejanjih v Vedežu.....	50
6.8 Sklicevalni avtomatizmi glede na nezanesljivost o dogodku.....	50
6.9 Potrjevanje zanesljivosti.....	51
6.10 Drugi avtomatizmi: popravki, navezovanje na okoliščine poročanja, orientiranje znotraj časopisa.....	52
6.11 Avtomatizirani obrazci vesti.....	54
7. NAVRATILOV VEDEŽ IN BLEIWEISOVE NOVICE.....	56
8. UGOTOVITVE.....	62
9. VIRI IN LITERATURA.....	64
10. PRILOGA.....	66
PRILOGA A: Prepis vesti iz Vedeža.....	66
SEZNAM GRAFOV	
GRAF 1.2.1: Pojavljanje vesti v Vedežu v treh letih izdajanja.....	9
GRAF 6.2.1: Prikaz prisotnosti vesti v prvem letniku izhajanja Vedeža.....	35
GRAF 6.2.2: Vsebinska razdelitev novic v prvem letu izhajanja Vedeža.....	35

GRAF 6.2.3: V vlogi vesti sta tudi pesem in zgodba.....	36
GRAF 6.2.4: 22 novic v tretjem letniku izhajanja Vedeža je iz črne kronike.....	37
GRAF 6.2.5: Od 22 vesti s področja črne kronike jih je poučnih kar 9	38
GRAF 6.2.6: Razdelitev vesti tretjega letnika po vsebini.....	39
GRAF 6.2.7: Razdelitev vesti v Vedežu domače / tuje.....	39
GRAF 6.2.8: Skupni graf razdelitve vesti po vsebini za vse tri letnike.....	40

1. UVOD

1.1 Umestitev prvega slovenskega mladinskega časopisa Vedež v prostor in čas

V zgodovini slovenskega knjižnega jezika je bilo 19. stoletje med najbolj odločilnimi. Takrat se je naš jezik poenotil, standardiziral in zaživel v večini svojih funkcij. Kljub oviram je pridobil pomembno veljavo v družbi in jo začel sodoločati v miselnosti vseh uporabnikov, ne le zavednih izobražencev. Z vzpostavitvijo norme in učenjem se je lahko začel uporabljati v vseh komunikacijskih položajih (Orožen 1996: 202).

Prav sredi stoletja, v revolucionarnem letu 1848, so politični dogodki Slovincem prvič omogočili odkrito narodnopolitično načrtovanje in delovanje. V programu Zedinjene Slovenije je v srž zahteve po narodni enakopravnosti spadala tudi tista o enakopravnem položaju slovenskega jezika. Slovenci so zahtevali vpeljavo slovenščine v šole in urade. Z različnimi listinami in odloki so za nekaj časa to možnost (vsaj formalno) tudi dobili (Orožen 1996: 202).

Pri uresničevanju svojih novih pravic so se Slovenci seveda srečevali z različnimi težavami, med drugim takimi, ki so omejevale uporabo slovenščine v šolstvu. Manjkale so ustrezne učne knjige o in v slovenščini, s tem pa je bilo povezano tudi vprašljivo znanje učiteljev slovenščine oziroma tudi vseh ostalih, ki naj bi vsaj v nižjih šolah učili v slovenščini. Vse to je določala skupna norma, slovenski knjižni jezik, in ne pokrajinske različice, ki so jih uporabljali predvsem v (do leta 1848) edinem trajnem slovenskem časopisu (Kmetijske in rokodelske novice, 1843–1902). In ob vsem tem je bilo zelo pomembno premagovanje in preseganje predsodkov o nepomembnosti boljšega znanja materinščine, kar zagotovo ni bil lahko dosegljiv cilj ne pri večini meščanov, izobražencev in ne pri kmečkem prebivalstvu (Orožen 1996: 203).

Vedež je bil prvi slovenski mladinski časopis. V njem najdemo zapise o jeziku v najširšem smislu, torej o takrat aktualnih jezikovnih in jezikoslovnih vprašanjih, o kulturi in za Slovence pomembnih možeh, o zgodovini jezika, o knjigah in publikacijah, ki so nastajale v slovenščini in pisale o njej ... V Vedežu najdemo članke, ki jih je urednik objavljajal za buditev narodne zavesti mladih, saj so bili ravno ti prihodnji uporabniki jezika na vseh ravneh življenja. Vedež je na neki način nadomeščal prve učbenike slovenščine. Z objavo najrazličnejših zgodb, pesmi in tudi naravoslovnih ter drugih sestavkov je bil odlično berilo, z zapisano

slovnico in zgoraj naštetimi vsebinami pa učbenik slovenskega jezika za šolarje in najbrž vsaj delno tudi za učitelje.

Konstitutivna funkcija kategorije časopisa pri začetnem oblikovanju mladinskega slovstva je še zlasti razvidna v deželah nemškega jezikovnega prostora, iz katerega so v poznem 18. stoletju in v 1. pol. 19. stol. vzorci posvetnega mladinskega slovstva začeli prehajati na naša tla (Kobe 2004: 12).

Zanimivo je vprašanje jezika, ki se je pisal v Vedežu. Vanj je v prvem delu zajeta tako teorija kot praktična uporaba »ilirščine«, skupnega južnoslovanskega jezika, ki so ga nekateri skoraj v celoti, drugi pa le v nekaterih elementih prav v teh letih (v t. i. drugem valu ilirizma) želeli uvesti v slovenski prostor. Ideji delno naklonjen urednik je v časopisu dal precej prostora razlagi in predstavitvi iliriziranja, najti pa je tudi nekaj besedil, dejansko pisanih v jezikovni mešanici.

Pregled razvoja jezika, zapisanega v Vedežu, kaže na uvajanje, uzaveščanje in končno sprejetje skupne norme, vseslovenskega slovenskega knjižnega jezika, h kateri so takrat zaradi dogodkov, razvoja in nujnosti vsak po svoje tvorno stremeli vsi nosilci jezikovnega načrtovanja, med njimi tudi Janez Navratil, urednik prvega slovenskega časopisa za mlade in pisec največ besedil v njem. Prvo leto izhajanja je namreč za slovenski jezik značilno še starejše stanje, za Vedež pa v največji meri gorenjsko-kranjska pokrajinska različica, leta 1849 je bila izredno aktualna ilirska ideja, zadnje leto izhajanja – 1850 – pa je bil čas intenzivnega vzpostavljanja skupne jezikovne norme, novooblikarskega viharja in (morda zaradi slabe slutnje) iskanja vseh možnosti za uporabo jezika v čim več komunikacijskih položajih. Vse spremembe in vsi poskusi naj bi se kazali predvsem v konkretni rabi jezika za različne vsebine.

Ob koncu 19. stol. je bil slovenski knjižni jezik funkcijsko razčlenjen in razvit, pospešeno slovstveno ustvarjanje v novoslovenskem knjižnem jeziku je razvilo in razčlenilo publicistično, strokovno-znanstveno in uradno vrst, ugotavlja Kalin Golobova (2003: 32). V to jezikovno vrenje, kot piše Kalin Golobova (2003: 35), funkcijsko razvijanje in bogatenje knjižnega jezika, ki se je pravzaprav moral razvijati, če je hotel delovati kot primeren narodnopredstaviški organizem in izpolnjevati kulturno, znanstveno in družbeno sporočanje nalogo, je konec 60. let vstopil slovenski politični list Slovenski narod, ki je bil

leta 1873 postavljen pred popolnoma novo vlogo: vsak dan tvoriti nova in nova besedila, vsak dan obveščati o dogodkih, jih komentirati in se nanje tudi odzivati (Kalin Golob 2003: 35).

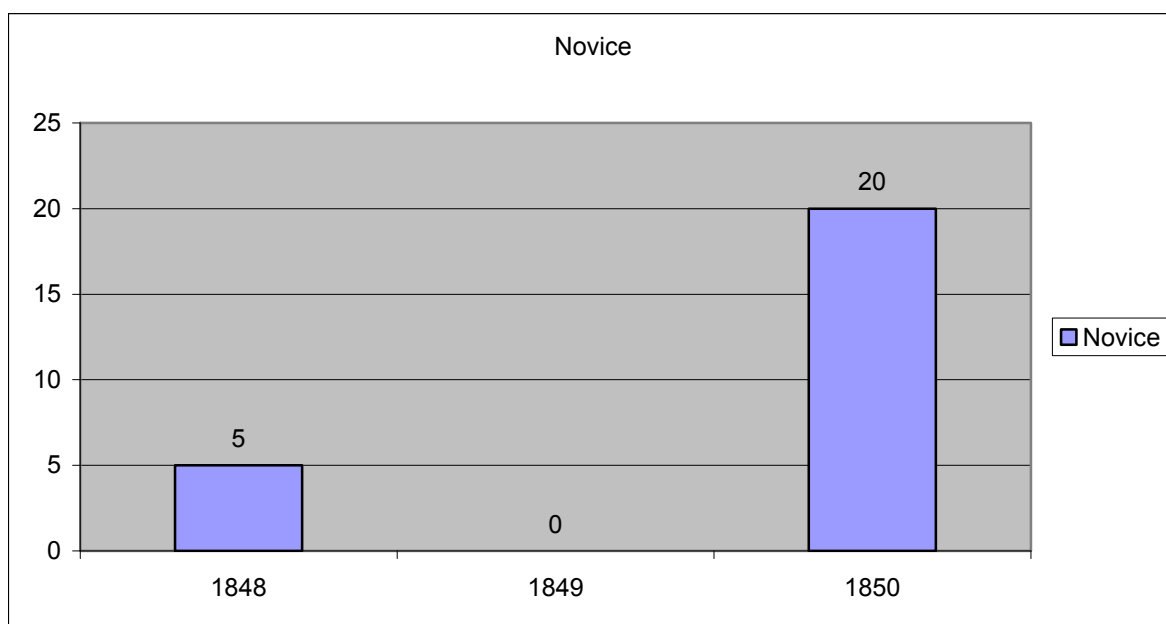
Vse bolj se je razvijala publicistika in z njo podzvrst – poročevalstvo.

1.2 Namen diplomske naloge, delovna vprašanja, metodologija

V diplomski nalogi sem preučevala, ali in v kolikšni meri se v Vedežu razvija publicistični stil. Izhajala sem iz trditve Monike Kalin Golob, ki je dokazala, da pred prvimi dnevniki na Slovenskem ni mogoče govoriti o poročevalskem stilu, temveč le o razvoju slovenskega knjižnega jezika. Moja osnovna hipoteza je, da tudi Vedež le razvija knjižni jezik nasploh, ne pa publicističnega stila. Vedež je bil 14-dnevnik in v osnovi ni bil namenjen podajanju vesti, pač pa je težil k temu, da bi postal nekakšen nadomestek za učbenike za takratno mladino, v svojih vesteh ni niti mogel razviti poročevalskega stila, saj za to ni bilo danega enega temeljnih pogojev – ni bilo danih objektivnih stilotvornih dejavnikov, tj. vsakodnevno, v časovni stiski producirati nova besedila. S tem so bili namreč dnevniki soočeni z novo funkcijo, s poročevalsko funkcijo, ki pa je Vedež še ni imel. To se je zgodilo šele leta 1873, ko je Slovenski narod postal dnevnik. Poleg iskanja poročevalnega stila sem v Vedežu preučevala tudi novice kot zametke vesti. Iskala sem tudi tradicijo besedil iz Vedeža v Bleiweisovih Kmetijskih in rokodelskih novicah.

Temeljno gradivo je prvi mladinski časopis Vedež. Pregledala sem vse številke od začetka izhajanj in se osredotočila na rubriko Novice. V prvem letniku izhajanja (1848) je le 5 števil, v katerih je rubrika Novice. V drugem letniku izhajanja (1849) novic sploh ni, v zadnjem letniku (1850) pa jih je precej več, pojavljajo se v 20. številkah.

Graf 1.2.1: Pojavljanje vesti v Vedežu v treh letih izhajanja

Prek besedil oziroma njihove analize, kot je to podano v delu Monike Kalin Golob H koreninam slovenskega poročevalnega stila, pa sem dobljeno primerjala s tradicijo Kmetijskih in rokodelskih novic Janeza Bleiweisa.

Izhajala sem iz naslednjih delovnih vprašanj:

1. Ker se v Vedežu pojavlja rubrika z vestmi, nas bo zanimalo, ali se v njej kažejo jezikovne posebnosti, na podlagi katerih bi smeli sklepati o novi funkcijski zvrsti, tj. poročevalni.
2. Če se, koliko gre za razvoj samostojne funkcijske podzvrsti?
3. Ali jezik kaže funkcijsko razslojenost?
4. Kakšni so vzorci novic?

Pri razčlenjevanju in preučevanju sem uporabila analitično raziskovalno metodo (analiza primarnega vira; neempirično raziskovanje).

1.3 Opis poglavij

V **prvem delu** opisujem zgodovinske razmere, v katerih je izhajal Vedež. Gre za turbulentno leto 1848, za velike družbene in tudi jezikovne premike, tako na Slovenskem kot tudi širše. V ta okvir postavljam Vedež, ugotavljam, po kom se zgleduje, komu je namenjen in kaj sploh prinaša. V tem uvodnem delu predstavim tudi namen diplomske naloge, delovna vprašanja in hipoteze. Nato v **drugem poglavju** širše predstavljam obravnavani časopis. Komu je

namenjen, po kom se pravzaprav zgleduje. Opisujem tudi zaton Vedeža. V **tretjem poglavju** predstavljam glavnega urednika in tudi osrednjega pisca Vedeža Janeza Navratila. V **četrtem poglavju** opisujem slovenski knjižni jezik takratnega časa, torej med letoma 1848–1850. V naslednjem, **petem poglavju** opisujem funkcijsko zvrstnost slovenskega knjižnega jezika, saj se v nalogi ukvarjam z razvojem funkcijske razslojenosti. Sledi **šesto poglavje**, osrednji del diplomske naloge, analiza vesti v Vedežu, ko iščem razvojno stopnjo tega žanra. Pozorna sem tudi na kakršne koli jezikovne posebnosti, ki bi morebiti vzniknile zaradi žanrskih posebnosti, in kako se v vesteh pojavlja vestiški pravzorec. Proučujem sklicevalne avtomatizme. V **sedmem poglavju** primerjam Vedež in Bleiweisove Novice, saj me zanima, ali se Navratil zgleduje po Bleiweisu. Nato v **osmem poglavju** predstavljam izsledke raziskovanja.

2. VEDEŽ V SVOJEM ČASU

2.1 Revolucionarno leto 1848

Po marčni revoluciji 1848 na Dunaju je avstrijski cesar 15. marca izdal patent, s katerim je med drugim odpravil cenzuro in uvedel svobodo tiska. Začasna preobrazba cesarstva v meščansko parlamentarno monarhijo je prinesla tudi slovenske zahteve po upravni enoti v okviru Avstrije, zahteve po združenem slovenskem etničnem ozemlju, ki so jih dunajski Slovenci zapisali v programu *Zedinjena Slovenija* (Orožen 1996: 74).

Kratkotrajna odprava dunajske cenzure in politizacija družbe sta spodbudili razcvet slovenskega časopisja. *Kmetijskim in rokodelskim novicam* (1843–1902) so se za kratek čas pridružili: v Ljubljani prvi slovenski politični list *Slovenija* (1848–1850), prvi slovenski mladinski list *Vedež* (1848–1850), *Slovenski cerkveni časopis* (1848) oz. kasnejši *Zgodnja danica*, *Danica* (1849–1906), zabavno-poučni *Pravi Slovenec* (1849) in prvi slovenski uradni list *Ljubljanski časnik* (1850–1851); v Celju *Celjske slovenske novine* (1848–1849); v Trstu pa *Slavjanski rodoljub* (1849) in *Jadranski Slavjan* (1849) (Amon 1996: 51).

Bachov absolutizem je po 1851 zatrl vse časopise, razen *Novic* in *Zgodnje danice*.

Vedež na svojevrsten način odslikava dobo, v kateri se je rodil, torej dobo, ki jo zaznamujejo prizadevanja za razmah slovenstva na nacionalni, družbeno-politični, jezikovni, kulturni, leposlovni in vzgojnoizobraževalni ravni (Kobe 2004: 23).

Urednik Janez Navratil se je trudil, da bi bil prvi mladinski list vsebinsko čim bolj pester. Program je bil pretežno vzgojno-moralističen in je prinašal številne različne tipe besedila, kar bomo razčlenili kasneje. Največ člankov je napisal urednik Janez Navratil, k sodelovanju pa je pritegnil tudi mnoge mlade literate v tistem času: Matijo Valjavca, Luka Svetca–Podgorskega, Andreja Praprotnika, Frana Jerišo–Detomila idr. Vmes se je spogledoval tudi z ilirščino (ravno zaradi prispevkov v ilirščini naj bi ga postopoma zapustili mladi pisci), vendar ne v tolikšni meri, da bi začel pisati večinoma ali le v njej. Počasi pa je uvajal v časopis t. i. nove oblike.

Prvi slovenski mladinski časopis je imel pomembno vlogo pri začetnem oblikovanju posvetnega mladinskega slovstva na Slovenskem. Znano je, da so bili v vseh evropskih

deželah začetki posvetnega mladinskega slovstva povezani s kategorijo časopisa kot eno prvih pojavnih oblik zunajšolskega, prostočasnega beriva za mladino (Kobe 2004: 11).

2.2 Vedež med nemško tradicijo in drugimi vzorci

Kot rečeno, Vedež je vzniknil v okvirih zanosnega pomarčnega razcveta slovenskega časopisja. In kako je bilo takrat na Nemškem, kjer je urednik Navratil prav gotovo našel vzorec, po katerem se je zgledoval? Na Nemškem je bil vodilni takšen tednik tednik Christiana F. Weisseja Prijatelj otrok (*Der Kinderfreund*); ta je v letih 1776–1782 izhajal v Leipzigu (Kobe 2004: 19). Prvi pa je bil Adelungov *Leipziger Wochenblatt für Kinder* (1772–1774). Vsi ti otroški tedniki na Nemškem in Avstrijskem, ki so razcvet doživeli že v 80. in 90. letih 18. stoletja, nosijo v sebi značilno razsvetljsko, filantropinistično idejno naravnost, torej pedagoško ideologijo, ki je pogojevala oblikovno-vsebinske koncepte tednikov, odločala je o snovno-tematskih področjih, iz katerih so črpali sestavke, kot tudi o izboru zvrsti in oblik vzgojnega sporočila (Kobe 2004: 20).

Razsvetljskemu modelu tednika je nemški mladinski časopis ostal v večji ali manjši meri zavezan skozi številne preobrazbe. To pomeni, da tudi Vedežev čas v nemškem jezikovnem prostoru še ni povsem prekinil tradicije prvotnega modela in njegovih različic iz 18. stol. Z njimi povezuje Vedež tudi podobna literarnozgodovinska situacija: tudi prvi slovenski mladinski časopis se je pojavil v začetni fazi oblikovanja slovenskega mladinskega slovstva in mu je v njenih okvirih pripadla nič manj važna konstitutivna vloga, kot jo je kategorija tednika za otroke imela v začetni filantropinistični fazi mladinskega slovstva v nemškem jezikovnem prostoru.

Načelna idejna izhodišča moralčnih tednikov o vzgoji otrok koreninijo predvsem v Lockovih pogledih na vzgojo in na njegovih splošnih filozofskih nazorih, ki pa so jih tedniki povzemali na izrazito poljuden način (Kobe 2004: 23). Nekaj takih smernic: človeška duša se rodi brez apriorističnih elementov, izredno pomembni so čutni vtisi in iz tega izhajajoča izkustva, otrok se rodi kot nepopisan bel list, a kot izredno gnetljiv vosek; človek je rezultat vzgoje; otrok se rodi brez strasti, torej ni ne dober ne slab, vzgoja je zato izredno pomembna; le kreposten človek najde pot do večne sreče; starši naj vzgajajo strogo in dosledno; vzgoja naj temelji na pogovoru med starši in otroki, ne med otroki in varuškami, dojiljami, ki predvsem otrokom vcepljajo razne vraže in praznoverja; otroke je treba spodbujati k srčnosti, ljubezni do sočloveka, altruizmu; vzgojo nravi otrok je treba spodbujati z ustreznim verskim podukom;

pomembna je omika duha, torej znanje; izrazit je poudarek na znanju materinščine, naravoslovja in zgodovine ... Vse to so dosledno upoštevali tako nemški tedniki za otroke kot tudi Vedež. Teme so podajali na poučen, a kratkočasen način.

Mladinski časopisi med zunanjimi znaki v 18. stol. ohranjajo tedenski način izhajanja in obseg (od 4 do 8 strani). Značilen je tudi princip fiktivnega pisca tednika časopisa; ta bralcem predstavi dobro situirano meščansko družino in v njenem krogu uresničuje Weissejev model liberalne, zgledne družinske vzgoje (Kobe 2004). Največkrat je to uresničeno prek t. i. pogovorov. Sledi fiktivnega pisca tednika izpričujejo že naslovi (Der Jugendfreund). Temu sledi tudi slovenski Vedež.

V tem času so v modelu mladinskega časopisa ob težnjah po ohranjanju tradicije zmeraj bolj izrazite težnje po razvijanju časopisnosti, se pravi časnikarskih prvin. Očitni znaki tega procesa so: pojavljanje stalnih rubrik, nastajajo pa tudi nove specifične časnikarske rubrike z aktualnimi informacijami vseh vrst, tudi knjižne ocene, oglasi, značilne razvedrilne rubrike in drugo (Kobe 2004: 33). Vidi se, da so aktualne vsebine in princip kratke informacije vedno bolj pomembni, razraščata se ilustrativno gradivo, spreminja in povečuje se format (z osmerke na četverko), pojavi se dvokolonski tisk, tradicionalni tedenski način izhajanja izginja. Format (ne pa tudi obseg) se Vedežu z drugim letom (1849) poveča, število rubrik se razširi, časopis začnejo pestriti tudi občasne »podobšine«, priložene na posebnih listih. Ta prizadevanja kažejo na željo uredništva, da bi sledili nemškemu vzorcu.

Z razvojem časnikarskih prvin se začne model časopisa postopoma odmikati od modela almanaha za otroke (Kobe 2004: 20). Ta proces je bil na Slovenskem poseben. Slomškov almanah Drobtnice in Navratilov tednik Vedež sta vzniknila skoraj sočasno; in četudi sta se pojavila šele sredi 19. stol., sta sodelovala pri začetnem oblikovanju mladinskega slovstva na Slovenskem. S to pomenljivo razliko, da se Navratilov Vedež neposredno obrača na otroške bralce in jih že v uvodu neposredno nagovarja kot ciljno skupino, Slomškova uredniška drža pa je konservativnejša, saj že v 1. letniku almanaha izroča berivo za otroke v posredniške roke cerkvenim in posvetnim učiteljem mladine ter njihovim vzgojiteljem (Kobe 2004: 21).

Na tradicijo nemških modelov navezuje Vedež tudi z naslovom. Naslov prvega slovenskega tednika za otroke je, kot je to označila Marjana Kobe, t. i. govoreče ime, ki nedvoumno izpričuje razsvetljskega duha: kot vir vsevednosti, vsakršnega poduka in kratkočasje ga

razumejo tudi njegovi otroški naslovniki. Tradicija govorečih imen se ne izpričuje samo v naslovu Vedež, marveč prihajajo prvine te tradicije do izraza tudi v drugih segmentih časopisa. Tako ima npr. v Pogovoru učenika z učenci eden izmed učencev govoreče ime Radovednik; pobožnemu govorniku Valjavčeve pesmi Jutranja zarja je ime Bogomil; zgleden otroški lik ženskega spola nosi v Vedeževih pesemskih in proznih sestavkih pogosto govoreče ime Milica. Morda najizraziteje pa prihaja tradicija govorečega imena do izraza v nadimku Detomil, ki si ga je nadel stalni sodelavec časopisa Fran Jeriša.

2.3 Konceptualna naravnost Vedeža

V svojem konceptu se v Vedežu čuti dvojnost. Urednik je namreč težil k temu, da bi bil Vedež časopis, ki s pestrostjo besedil na kratkočasen način ponuja svojim mladim bralcem berivo za njihov zunajšolski prosti čas, hkrati pa je želel, da bi bil Vedež obravnavan oz. prepoznan kot pomožno berilo v šoli, kot pomagalo učiteljem pri pouku (Kobe 2004: 30).

Vedež se dosledno drži načela filantropinistične sintagme poučnosti in kratkočasia. Načelo je urednik večkrat deklariral v svojih programskih izjavah (Kobe 2004: 31). Tednik se odloči vzgajati tako starše kot otroke. To Navratil uresničuje z izborom rubrik. V rubriki Oznanilo novih bukev najprej z opominom oz. opozorilom na razsežnosti kratkočasnega in poučnega v publikaciji, nato s tipično filantropinistično noto odraslih vzgojiteljev kot prijateljev mladine in nazadnje še s kritičnostjo proti praznoverju pokaže na svojo usmeritev. Poučnost in kratkočasnost pa se, še posebej v zadnjem letniku izhajanja, zlijeta v prispevkih informativnih vesti. Večina je namreč takih, ki hkrati delujejo poučno, zaradi načina podajanja ali same vsebine pa tudi kratkočasijo.

V središču pozornosti Vedeževih literarnih besedil – proznih ali pesemskih – je tako moralna vzgoja mladine. Ta se tesno prepleta z versko vzgojo, ki pa se v tradicionalnem duhu povezave med nravnostjo in vedoželjnostjo otrok povezuje tudi s stvarnim poukom. Na ravni moralne vzgoje piše Vedež o tistih vrlinah in pregrehah, ki jih v nemškem vzorcu poveljuje Chr. F. Weisse. Zanimivo je tudi, da te smernice povsem sovpadajo s pogledi sočasne slovenske pedagoške misli, kot jo izpričuje Šolski prijatelj, prvi slovenski pedagoški časopis (Kobe 2004: 33). Nosilec nravnih vrlin in pobožnosti je v sestavkih največkrat otroški lik, kar je v duhu filantropinistične vzgojne doktrine (Kobe 2004: 33). Tudi pobožnost je v Vedežu nenehno spodbujana; pa tudi podložnost in poslušnost staršem, dobrosrčen odnos do živali, narave, soljudi. Moralno in versko vzgojo v Vedežu spremljajo tudi prvine državljanske

vzgoje. To podaja prek leposlovja, s hvalnicami. Isto vzgojno naravnost izpričujejo tudi nekatere druge kategorije tekstov. Tako se kratka vest o obisku hrabrega vojaka Černeta v Ljubljani zaključuje z značilnim naukom: »Duhovni pa nas uče, da se moramo ne le za vero, ampak tudi za cesarja in domovino – ako je treba – bojevati in umreti (Vedež, 1. številka prvega letnika, 6. Maliserpana 1848, str. 8).« Kot pri nemških tednikih za mladino tudi Vedež poziva bralce, naj se uče maternega jezika. Državljanstvovzgojni ton je treba v Vedežu gledati v luči pomarčnih dogodkov (Kobe 2004).

Vedež se pri izboru kategorij tekstov giblje med obema modeloma nemškega mladinskega časopisa: tistim iz zadnjih treh desetletij 18. stoletja in časnikarsko razvitejšim vzorcem iz 1. pol. 19. stol. Sočasni nemški mladinski časopisi še zmeraj črpajo iz repertoarja literarnih, polliterarnih in strokovnih besedil, istočasno pa v procesu preobrazbe uvajajo nove, časnikarske prvine, katerih znaki so npr. stalne časopisne rubrike, tematizacija aktualnih dogodkov v kratkih informativnih vesteh vseh vrst (Kobe 2004: 39). Med takšne sodobnejše časnikarske kategorije tekstov bi se v Vedežu smele uvrščati tudi rubrike kratkih aktualnih vesti, občasna rubrika Oznanilo novih bukev s kratkimi poročili o novih knjižnih publikacijah, poskusi reportaže pa tudi rubrike kratkočasnic, smešnic in zastavic (Kobe 2004: 40).

2.4 Naslovnik Vedeža

Prvi slovenski mladinski časopis se obrača na kmečkega otroškega naslovnika. V tem se razlikuje od nemškega zgleda, saj so nemški tedniki za otroke nagovarjali mlade bralce iz meščanskega sloja. Kot piše Kobetova, v Navratilovih uredniških stikih z bralci enkrat samkrat zasledimo nagovor na »kmetiške in mestijanske mladenče«, torej nagovor na vaško in mestno mladež (2. Listopada 1848, list 18), sicer pa časopis kot celota izpričuje, da je kot poglavitni adresat tednika mišljena kmečko podeželska mladina obeh spolov (Kobe 2004: 45). Na mladega kmečkega bralca misli Vedež tudi pri izboru snovi oziroma tematik, ki jih problematizira v svojih sestavkih. Zanimivo je tudi, da, če se le da, uredništvo umešča najrazličnejše pogovore v kmečko okolje (šola na kmetih, kmečka domačija). Glavni otroški liki so največkrat kmečkega stanu (Kobe 2004: 46). Nekaj stalnih rubrik nosi pridevnik *kmečki*: *Kmetijstvo in obrtnijstvo*, *Kmetijstvo*. Po besedah Kobetove (2004: 45), prav v dejstvu, da Vedež nagovarja otroškega naslovnika na kmetih, lahko iščemo vzroke za nekatere značilne konceptualne poteze prvega slovenskega časopisa za mladino. Hkrati pa so ti isti vzroki glavni odmik od nemških zgledov. Tako se specifikke kažejo na eni strani v razkrinkavanju, šibanju in smešenju praznoverja, na drugi strani pa je zaradi kmečkega

otroškega adresata verjetno tudi kategorija otroške igre obravnavana dokaj zadržano in v duhu načela, naj bo »igranje otrok kolikor je mogoče posnemanje tistih reči, ktere bodo enkrat zares opravljati imeli« (1850, list 49). Bolj kot k igri so mladi spodbujani k branju, in sicer tako stvarnih spisov kot k branju »slavno znanih slovenskih časopisov«. Sicer pa je naslovnik lepo nakazan že v prvi številki prvega letnika: *Časopis za mladost sploh, pa tudi za odrašene proste ljudi*. In območje, kamor je Vedež segel, je bilo sprva tudi široko. Radij potencialnih prejemnikov je načrtoval Navratil tako, da je napisal, da ne piše »samo za kranjsko-slovensko, ampak tudi za slovensko mladost na Štajerskim, Koroškim in Primorskim okrog Tersta« (20. Maliserpana 1848, št. 3, *Potrebne besede*).

2.5 Zaton Vedeža

Razlag tako za nastanek kot za prenehanje izhajanja Vedeža je več. Po nekaterih naj bi nastal zato, da bi z moralnimi nauki mladino odvrnil od revolucije (Amon 1996: 52). Spet drugi pravijo, da je Vedež rodila izrazita urednikova narodna zavest in ljubezen do materinščine (Kobe 2004: 23). In ravno v spoznanju, da je treba materni jezik za uveljavitev najprej priljubiti mladini ter ji ob tem širiti obzorje, naj bi Janez Navratil začel izdajati Vedež, prvi slovenski poučni in leposlovni list za mladino (»pa tudi za odrašene proste ljudi«). Zagotovo zaradi vsakega nekaj je Vedež dve leti in pol (od julija 1848 do konca 1850) izhajal kot tednik (vsak četrtek) v založbi Rozalije Eger v Ljubljani.

Vedež so predvsem zaradi leposlovnih in slovničnih prispevkov uporabljali tudi v šolah, zaradi nastanka prvih slovenskih šolskih beril in učbenikov pa je počasi izgubil večino naročnikov (naročnike naj bi izgubljal tudi zaradi iliriziranja in prepisovanja člankov iz drugih časopisov). V letu 1851 ga je Navratil nameraval izdajati kot polmesečnik v samozaložbi, a za to ni našel dovolj zanimanja, zato je časopis »ugasnil« (Kobe 2004: 25). Matija Valjavec je Navratilu očital, da je v resnici izgubil vse naročnike zaradi premočnega nagibanja k ilirizmu, na kar mu je ta odgovoril:

»R /es, da sem se dal nekterim mladim pisavcom /.../ zadnje 3 mesece l. 1849 pregovoriti /.../, da sem vzel nehotoma le za poskušnjo vanj vsega vkup osem kratkih spisov (le basni, kratkočasnic in smešnic), ki so bili pisani z nekoliko ilirskimi (zdaj bi rekel rajši: serbskimi ali hervaškimi) oblikami, ali že konec onega leta 1849 sem sam ob sebi zaverigel to mešanico, ki mi je presedala od nekdanj, zato ker po moji pusti pameti ne bo iz te moke nikdar (narodnega) kruha. Saj so nas menda že izučile nesrečne poskušnje, da se jezik ne da narediti!? – pa tudi mešati ne /.../. Rajši sem dajal tiskati v Vedeža poslej, kakor že tudi poprej po malem kratke »ilirskoslovenske« pregovore in basni – izvorno (ilirsko) besedo vstric slovenske – razun tega pa tudi skoro v

vsak list l. 1850 košček »slovensko-ilirskega slovnika«, zato da bi se naučili slovenski otroci malo tudi tega jezika in umeli za silo knjige naših sosedov in bratov jugoslovenskih. Še danes mislim, to ni bilo napačno. /.../ (Zdaj vidim, da ni bila »ilirščina«, ki sem jo jemal iz knjig, nič kaj izverstna; ali zato naj odgovarjajo pisatelji »ilirski«.) /.../« (Navratil 1859: 151).

Še nekaj razlogov prinaša sestavek *Zakaj je nehal Vedež* J. Navratila v Slovenskem glasniku iz leta 1859, v četrtem zvezku na strani 151. Dejstvo je, da je v prvem letniku izhajanja Vedežu šlo dobro; potem vse manj. Navratil je sicer močno računal na posredniško pomoč učiteljev, ki naj bi razširjali časopis med mlade bralce, hkrati pa bi lahko objavljali v njem – tako učenci kot učitelji.

Vedež je izhajal od 6. Maliserpana (julija) 1848 do 26. grudna (decembra) 1850, torej dve leti in pol. Iz *Povabila k naročbi na Vedeža za leto 1849* lahko sklepamo, da je prvo leto šlo časopisu dobro in da je povpraševanje preseglo naklado (1849, 23. list I. polovice). Dovolj visoko število prednaročnikov je omogočilo od drugega letnika dalje popestritev časopisa z dodatnimi risbicami. Šele ob zaključku tretjega letnika razkrije urednik neugoden položaj, v katerem da se je znašla založnica Egerica zaradi upada naročnikov; hkrati pa optimistično napove nadaljnje izdajanje časopisa na lastno roko. Slabih deset let kasneje, leta 1859, Navratil v sestavku v slovenskem glasniku (v IV. zvezku na strani 151) *Zakaj je prenehal Vedež* priznava, da časopis ni imel dovolj naročnikov. Hkrati poudarja, da je porast številnih drugih izdaj različnih knjig in priročnikov kriv za zaton Vedeža. Obenem v sestavku ostro zavrača obtožbe Matije Valjavca, da je časopis pokopal ilirski jezik.

3. JANEZ NAVRATIL

Janez Ivan Navratil se je rodil 5. marca 1825 v Metliki in umrl 28. novembra 1896 na Dunaju, kjer je tudi pokopan (Dular 1980: 5). Po končani gimnaziji v Novem mestu in študiju filozofije v Ljubljani je, star 21 let, dobil službo pri takratni dohodninski okrajni oblasti. Naslednje leto je kot uradnik prišel k deželnemu sodišču. Leta 1851 je postal oficial pri vrhovnem sodišču na Dunaju in obenem prevajalec za slovenski in srbohrvaški jezik. Tam je napredoval do načelnika pomožnih uradov. Na Dunaju je preživel 45 let; v tem času je bil član, odbornik ali predsednik vseh tamkajšnjih vidnejših slovanskih in slovenskih društev (Dular 1980: 5–9).

Navratil je bil v Ljubljani že od leta 1846 dopisnik *Novic* in pozneje tudi drugih časopisov ter prizadeven član Slovenskega društva in narodne straže. Da bi mladino navdušil za slovenščino in jo hkrati seznanil z zanimivostmi doma in po svetu, je začel julija 1848 izdajati prvi slovenski mladinski časopis *Vedež*. K sodelovanju je pridobil več kot 30 pesnikov in pisateljev, večino prispevkov pa je napisal sam.

Imel je oster posluh za jezik (kar je opazil in v svojih spominih zapisal tudi Janez Trdina). Kot jezikoslovec je uvedel marsikatero novo besedo, npr. *živec*, v knjižni jezik je uvedel mnogo narodnih izrazov. V svojih sestavkih je besede vestno razlagal in utemeljeval. Jože Dular je zapisal (1980: 6), da je bil Janez Navratil, ki mu je slovenščina »*tekla gladko in sladko, da se ga človek ni naveličal poslušati*«, prav poklican, da se je v slovenskih čitalnicah postavil po robu nemščini. To mu je tudi uspelo, zlasti ker je za sabo potegnil mladino, in zato ga je Trdina z vso pravico imenuje očeta slovenske olikane konverzacije (Dular 1980: 7).

Poleg poklicnega dela je bil vse življenje izjemno dejaven na jezikoslovnem, jezikovnem in narodnem – etnološkem področju:

- ◆ v *Novicah* je nadaljeval življenjepise slavnih Slovanov (med letoma 1852–53 jih je skupaj objavil 21);
- ◆ za Bleiweisov koledarček 1854 je očrtal življenje slavista Franca Miklošiča, s katerim je imel tudi sicer veliko stikov;
- ◆ ob stoletnici Kopitarjevega rojstva je za *Spomenico* temeljito obdelal njegovo življenje in delo;
- ◆ sodeloval je pri Bleiweisovih *Berilih slovenskih* – zanje je priredil mnogo svojih člankov iz *Vedeža*;

- ◆ prav tako za Miklošičeva *Slovenska berila*;
- ◆ pisal je mnoge jezikovne razprave, med temi največ o glagolu (raba dovršnika in nedovršnika);
- ◆ za sodne uradnike je sestavil kratko slovnico *Kurze Sprachlehre mit einer möglichst vollständigen Rechtschreibung der slovenische Sprache nebst einem praktischen Anhang* (1850) – v njej je zbral razne uradniške obrazce ter nemško-slovenski slovar uradniških izrazov – in tudi sicer s svojim delom zaznamoval razvoj poenotenega pravno-uradnega slovenskega jezika;
- ◆ že v mladosti je zbiral belokranjski besedni zaklad, slovensko slovarsko gradivo je nabiral vse življenje (nove in neznane besede ter v zadnjem letniku slovensko-ilirski slovar je objavljaj tudi v Vedežu);
- ◆ sodeloval je pri Janežičevem *Slovensko-nemškem slovarju* (1851), pomagal Cigaletu pri izboru pravno-politične terminologije, prevajal kazenski pravni red itd.;
- ◆ zanimalo ga je tudi ljudsko blago, predvsem šege in navade Belokranjcev. S svojim več kot štiridesetletnim delom si je pridobil častno mesto med utemeljitelji slovenske etnološke vede (Dular 1980: 7).

Vse to je bil Janez Navratil. Izjemno dejaven na jezikovnem področju, kar ga je tudi pripeljalo do ideje, da bi slovenski mladini namenil svoj časopis; tako je, zgledujoč se po nemških tednikih za otroke, julija 1848 začel izdajati prvi slovenski mladinski časopis Vedež.

4. SLOVENSKI KNJIŽNI JEZIK MED 1848 IN 1850¹

Do začetka 19. stoletja se je na slovenskem ozemlju najbolj izoblikoval »kranjski« knjižni jezik – deželno središče je bila Ljubljana, pokrival pa je jezikovno ozemlje osrednjih narečnih skupin (celotno dolensko, primorsko z notranjskimi govori in kraško narečno področje vse do Trsta, gorenjsko, rovtarsko ter osrednještajersko narečno področje celjskega okraja).

Predvsem v 18. stoletju se je ob njem oblikovala koroška glasoslovno-oblikoslovna knjižna različica, ki se začne tudi notranje členiti, prekmurska, ki izhaja iz panonske narečne osnove,

¹ Viri: Breznik, Anton (1982): *Jezikoslovne razprave*, Ljubljana, 83–119; (1990) *Enciklopedija Slovenije*, 4, Ljubljana, 107–108; Kalin Golob, Monika (2003): *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*, Ljubljana: Jutro; Orožen, Martina (1996): *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju*. Ljubljana: Znan. inštitut FF, 121–132; Prijatelj, Ivan: *Borba za individualnost književnega jezika v letih 1848–1857*; Svetec, Luka (1850): *Nove oblike*, Slovenija 3–5, str. 8, 12, 16.

konec stoletja pa še najmlajša, vzhodnoštajerska različica – ta ima odločilna središča izven Slovenije (Gradec, hrvaška mesta).

Šele ob izidu slovnice Jerneja Kopitarja *Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Stayermark* (Ljubljana, 1808) se je pokazala dejanska narečna razčlenjenost jezika slovenske etnične skupine. Kopitar je ni poznal in pri uvajanju »skupne« norme se je oprl (poleg ljudskega) na takratni gorenjski knjižni jezik, za katerega je pričakoval, da ga bodo splošno sprejeli. Ob njegovi slovnici in tudi zaradi nje se je začelo odkrivati resnično stanje in začele so se soočati pokrajinske različice. Do nekako srede 30. let so nastajale različne slovnice osrednjih in vzhodnih slovenskih jezikovnih različic, s čimer so se le bližali uveljavljanju skupne norme.

Leta 1843, ko so začele izhajati Bleiweisove *Kmetijske in rokodelske novice*, se začne resnična pot k skupnemu knjižnemu jeziku, saj je urednik objavljala dela piscev z vseh koncev dežele. A tudi to je bil šele začetek.

Šele revolucionarno leto 1848 je res zaostriло vprašanje enotno normiranega, skupnega knjižnega jezika. Pokrajinske različice namreč novemu položaju niso več ustrezale. Skupni knjižni jezik naj bi v šolah, uradih, knjigah, skratka, povsod v javnem življenju povezoval vse Slovence.

Posledično je slovenske knjižnojezikovne različice prav s svojo grožnjo še najbolj povezal ilirizem.² Za nastanek skupnega knjižnega jezika je bil najpomembnejši drugi val ilirizma, ki se je začel jeseni 1848 (v časopisu Slovenija). Nastal je iz občutka številčne majhnosti in želje po več bralstva, zastopali pa so ga predvsem Matija Majar in bolj radikalna Ivan Macun ter Radoslav Razlag. Matija Majar³ je Slovence skušal združiti v skupnem jeziku in tega počasi

² Ilirizem je južnoslovansko narodno-politično in književno-kulturno gibanje (povezava južnih Slovanov) v prvi polovici 19. stoletja. Nastalo je kot različica vseslovanstva ali panslavizma (povezava vseh Slovanov). Najbolj je bil razširjen na Hrvaškem. Ilirska ideja je bila v Sloveniji sprejeta predvsem v obmejnih pokrajinah (Štajerska in Koroška), v osrednji Sloveniji je bil odziv veliko manjši. Ilirci so se zavzemali za prilagoditev slovenščine "skupnemu južnoslovanskemu jeziku – ilirščini", praktično nihče pa se ni strinjal s popolno opustitvijo slovenščine. V prvem valu je bil najbolj aktiven Stanko Vraz, največji nasprotnik pa France Prešeren. Drugi val je bil posledično najbolj tvoren za nastanek skupne slovenske norme, tretji val je nastopil v drugi polovici 19. stoletja in slovenščini zapustil največ "srbohrvaške dediščine" ((1990) Enciklopedija Slovenije, 4. Ljubljana: Mladinska knjiga, 107–108).

³ Matija Majar Ziljski: 1809 (Šmohor)–1889 (Dunaj). Bil je bogoslovec, delal je kot kaplan in duhovnik. Bil je tudi znan etnolog, zbiral je ljudske pesmi, pripovedke in običaje. V letu 1948 je imel eno najpomembnejših vlog, saj je bil med oblikovalci slovenskega političnega programa najbolj odločen in izjemno prodoren. Zavzemal se je

bližati ilirščini. Svoj program je leta 1848 predstavil v knjigi *Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik*. V celoti njegov program ni uspel, posameznih načel pa so se kmalu oprijeli mladi pisci in tudi iz njegovih Pravil je leto pozneje Svetec pripravil in v Sloveniji objavil nove oblike.

Poleg zahteve po združenju Sloveniji s svojim uradnim jezikom in želje po (jezikovnem) zbliževanju z ostalimi Ilirci je na uveljavitev skupne norme vplivala tudi obuditev stare cerkvene slovanščine.

Vse te dejavnike pa je v praksi združil Luka Svetec Podgorski.⁴ Februarja 1849 je v Sloveniji objavil članek *Nove oblike* in pritegnil mnoge, predvsem mlade literate, da so začeli te oblike tudi uporabljati. To so bili F. Cegnar, Navratil, Levstik, Miklošič in Cigale. Oba urednika (Navratil in Cigale) sta jih začela uvajati tudi v svoja časopisa (*Vedež in Slovenijo*), Cigale,⁵ ki je postal urednik slovenskega državnega zakonika, pa jih je tako že leta 1850 uvajal tudi v uradniško slovenščino. Ta je postala vzor za šolske knjige, in ravno zato so lahko nove oblike kljub začasemu odporu Novic na koncu zmagale.

Oblike, ki jih je vpeljal Svetec:

- ◆ *-ega, -emu, -em* za prejšnje *-iga, -imu, -im*;
- ◆ *-om, -oma, -om* za prejšnje *-am, -ama, -am*;
- ◆ ujemanje pridevnika s samostalnikom v sr. spolu množine (*junaška dela* za prejšnja *junaške dela*);
- ◆ ločevanje spola pri primernih in presežnikih (*višji, a, o* in *najvišji a, o* za prejšnji *višji, najvišji* za vse tri spole);
- ◆ oblika *-nuti* pri glagolih na *-em, -iti* za prejšnjo *-iti*;
- ◆ pisava sklopa *šč* namesto dotedanje izrazito narečne *š*;
- ◆ veznik *da* namesto prejšnjega *de*.

za ilirizem in v tej luči napisal tudi nekaj priročnikov za bližanje slovenščine ilirščini ((1992) Enciklopedija Slovenije, 6. Ljubljana: MK, 366).

⁴ Luka Svetec Podgorski: 1826 (Podgorje, Kamnik)–1921 (Litija). Bil je pravnik, politik, pisatelj in praktični jezikoslovec, ki se je zavzemal za razumno naslonitev slovenskega knjižnega jezika na staro cerkveno slovanščino. Uveljavil je t. i. nove oblike. V teoriji in praksi je oblikoval slovenski parlamentarni in pogovorni jezik ((1998) Enciklopedija Slovenije, 12. Ljubljana: MK, 384).

⁵ Matej Cigale: 1819 (Lome)–1889 (Dunaj). Bil je pravnik in jezikoslovec. Prvi urednik Slovenije, leta 1850 pa je odšel na Dunaj, kjer je do smrti delal v uredništvu državnega zakonika. Postavil je temelje slovenski pravni terminologiji, tudi sicer velja za enega najvplivnejših jezikoslovcev v 19. stoletju ((1988) Enciklopedija slovenije, 2. Ljubljana: MK, 65).

Poleg teh je zagovarjal še:

- ◆ obliko zaimka *ti, ta, to* za prejšnje *ta, ta, to*;
- ◆ končnico *-ej* pri pridevniku ž. sp. v dajalniku in mestniku (*lepej* namesto *lepi*);
- ◆ obliko veznika *i* poleg *ino*.

Oblike zaimka *ti* nam. *ta* pisci že takrat niso pretirano uporabljali, tudi obliki *i* ter *ino* le redki, ostale pa so redno pisali in so se razen končnice *-uti* pri glagolih ter *-ej* pri pridevniki ohranile do danes.

Poleg zgoraj naštetih novih oblik so mladi pisatelji v tem času iz staroslovenščine, hrvaščine in koroško-štajerskih narečij med drugim uvajali še:

- ◆ staroslovensko predpono *vz-* namesto tedanje *iz-, z-, s-*;
- ◆ hrvaško predpono *pro-* za slovensko *pre-*;
- ◆ *videti, videla, vedela* za dotedanji *viditi, vidila, vedila*;
- ◆ koroško in štajersko obliko *bistrejši* za kranjsko *bistreji*;
- ◆ koroško in štajersko obliko *prijatelj* namesto kranjske *prijatel*;
- ◆ sprejeli so (Majarjev) *naj* namesto *nar*;
- ◆ pisavo po etimološkem načelu;
- ◆ odpravljanje neorganskega *j* (ojster, gojzd, plajš ipd.);
- ◆ in še nekaj drugih, ki se niso obdržale.

Za nekatere so porabili več časa, za druge manj, novooblikarski vihar in uvajanje novosti pa sta se ves čas kazala tudi v Vedežu, najverjetneje (vsaj v nekaterih prispevkih) tudi z urednikovo lekturo.

5. FUNKCIJSKOZVRSTNA DELITEV SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Zametke funkcijskega razvoja slovenščine lahko v besedilih zasledimo vse od predknjižnega izročila (Kalin Golob 2003: 31). Številni raziskovalci zgodovine slovenskega knjižnega jezika – Toporišič, Orožnova, Pogorelčeva – kot pomembnejše obdobje obravnavajo t. i. obdobje *knjižnega preroda* (1750–1805). Odločilna je bila, tako ugotavlja Martina Orožen (1996: 183), Vodnikova širitev rabe knjižnega jezika na necerkveno področje, pri čemer je oblike in besedišče bogatil s pregovornimi in z arhaičnimi jezikovnimi sredstvi, upošteva tudi slovanske slovnice. Ob posvetnem Pohlinovem in Vodnikovem pesništvu ter njunem ustvarjanju strokovnega izrazja je v tem obdobju pomembno tudi zasnovanje publicistične zvrsti z Vodnikovimi Ljubljanskimi novicami (1797–1800) (Kalin Golob 2003: 31). Opazno funkcijsko razčlenjenost stopnjuje naslednje, predmarčno obdobje, ki je ob vrhunskem Prešernovem pesniškem ustvarjanju prineslo tudi posvetno pripovedništvo in z Bleiweisovimi Kmetijskimi in rokodelskimi novicami (1843) nadaljevalo razvojno pot slovenske publicistike. Vsi ti temelji, tako Kalin Golobova (2003: 31), so omogočili, da je v 2. pol. 19. stol., v t. i. narodnem obdobju, slovenski knjižni jezik polno zaživel skoraj v vseh zvrsteh: v umetnostni zvrsti (pripovedništvo, lirika), publicistiki (revije, tedniki, dnevniki), poljudoznanstvenih in znanstvenih besedilih (strokovno izrazje v učbenikih). Ustvarjanje slovenskih terminologij je bilo v tem obdobju zelo intenzivno in je zajelo številna področja: jezikoslovno, literarnovedno, prirodoslovno, pravno, zemljepisno, umetnostnozgodovinsko, vojaško, predvsem pa naravoslovne vede (Kalin Golob 2003: 32).

Ob koncu 19. stol. je bil slovenski knjižni jezik funkcijsko razčlenjen in razvit, pospešeno slovstveno ustvarjanje v novoslovenskem knjižnem jeziku je razvilo in razčlenilo publicistično, strokovno-znanstveno in uradno zvrst, ugotavlja Kalin Golobova (2003: 32). Razvila se je tudi praktičnosporazumevalna zvrst, slovensko meščanstvo in izobraženstvo sta slovenski jezik uporabljala vedno pogosteje (Kalin Golob 2003: 32). Po Toporišiču (1984: 697) je dokončno razvitje funkcijske zvrstnosti prineslo leto 1918 oz. stara Jugoslavija. Takrat se je slovenščina uporabljala kot edini uradni jezik tudi v šolstvu in uradih. Takrat smo po več kot polstoletnih prizadevanjih dobili prvo slovensko univerzo.

Ustvarjalec razvoja v tistem času pa ni bilo le leposlovje. Brez napredka drugih funkcijskih zvrsti bi bila tudi umetnost siromašnejša. V 2. pol. 19. stol. je razvoj strokovnega dosegel raven umetnostnega izrazja (Kalin Golob 2003: 33).

Kalin Golobova v Prilogi 1 v knjigi *H koreninam slovenskega poročevalnega stila* (2003: 224–233) navaja korpus strokovnih del, ki so izhajala od leta 1781 do leta 1900. Kot ugotavlja, so do leta 1844 prevladovali poljudoznanstvene razprave, namenjene kmetovanju, gospodarjenju in veterinarstvu ter zdravstvu. Po letu 1845 so še vedno prevladovali knjige, ki so izobraževale kmete, in poljudne medicinske razprave. Vse pogosteje pa so izhajala naravoslovna dela, predvsem učbeniki – za matematiko, fiziko, kemijo, rudninoslovje, astronomijo ... Najmanj je del, ki bi jih danes prištevali k družboslovju (Kalin Golob 2003: 34). Novo besedišče je sprva temeljilo na ljudski terminologiji iz gospodarsko-prirodoslovnih dejavnosti, razvijal se je uradovni jezik, velik pomen na razvoj jezika pa so imeli gimnazijski učbeniki. Konec 80. in v 1. pol. 90. let je izšlo nekaj del o vzgoji. Pomembno je delo Babnikova pravna terminologija (1894). Sicer pa je bilo največ knjig z naravoslovnega področja.

Hkrati z vsem tem se je vse bolj razvijala tudi publicistika (Kalin Golob 2003: 35). V to jezikovno vrenje je tako konec 60. let vstopil slovenski politični list Slovenski narod, ki je bil leta 1873 postavljen pred popolnoma novo vlogo: vsak dan tvoriti nova in nova besedila, vsak dan obveščati o dogodkih, jih komentirati in se nanje tudi odzivati (Kalin Golob 2003: 35).

Kot navaja Kalin Golobova (2003: 40), sodobne raziskave posameznih stilno-jezikovnih pojavov širokega področja publicistike kažejo, da je smiselno govoriti o posameznih podzvrsteh, med njimi tudi o poročevalski. Zaradi morebitnega pojava poročevalnega stila v vesteh v Vedežu in zaradi lažje umestitve Vedeža v jezikovno-publicistično ustvarjanje bomo na kratko spregovorili tudi o tem.

5.1 Publicistika

Publicistična zvrst po definiciji zajema javna besedila, namenjena javnosti, torej besedila množičnih občil, to pa so dnevniki, tedniki, mesečniki, radio, televizija, plakat idr. To pomeni zelo veliko različnih besedil (vesti, članki, komentarji, reportaže, feljtone, recenzije, oglasi, kritike ...). To so besedila, ki imajo tako značilnosti znanstvenih oz. poljudoznanstvenih (objektivnost, nezaznamovanost besedja) podzvrsti kot značilnosti umetnostnih zvrsti (čustvenost, raba tropov in figur). Zaradi vsega tega jezik publicističnih besedil ni enoten (Kalin Golob 2003: 40).

Temeljne značilnosti publicistike so: aktualnost, publiciteta, prepričevalnost, ki najdejo svojo pot prek poročil, informacij, posredovanja stvarnih védenj ali vplivanjskega govora (Kalin Golob 2003: 40).

Od široke publicistike pa je treba ločiti besedila, ki se pojavljajo v eni vrsti množičnih občil in so namenjena sporočanju o aktualnih dogodkih, tvorijo pa jih novinarji, meni Kalin Golobova (2003: 41). Tako ločnico je prvi postavil Tomo Korošec in znotraj publicistične zvrsti ločil posebno področje in ga poimenoval časopisni stil.

5.2 Teorija zvrstnosti

Začetki pojmovanja jezikovne zvrstnosti segajo na Slovenskem v 30. leta 20. stoletja (Kalin Golob 2003: 43). V takratnih 60. letih je svoje mesto v funkcijski razčlenjenosti knjižnega jezika dobila tudi publicistična zvrst, ki jo je kot časopisni jezik (ob znanstvenem in umetnostnem) prepoznal že Breznik l. 1933. Enakovrednost v primerjavi z drugimi funkcijskimi zvrstmi je publicistična zvrst dobila pred nekaj več kot štirimi desetletji, saj so jo pred tem imeli za najnižjo po vrednosti (Kalin Golob 2003: 43).

Prav neenotnost jezikovnih pojavov v publicistiki je pripomogla k temu, da je bilo to področje dolgo eno izmed najmanj raziskanih med funkcijskimi zvrstmi. Poleg tega je bilo v »enem košu« stlačenih preveč raznorodnih besedil, da bi pri njihovem vrednotenju lahko iskali enotni imenovalce. Zato so vodilni jezikoslovci (Korošec, Dular) že v 70. letih prejšnjega stoletja zožili predmet raziskav pri obravnavi časopisnega stila (Dular je govoril o publicističnem jeziku). Tako so se obravnave tega pojava zožile na preučevanje dnevne periodike (tudi radia in televizije), nekaj malega tudi iz tednikov (Kalin Golob 2003: 44). Tomo Korošec je iz stilno raznovrstne publicistične zvrsti izločil skupino besedil, ki jim je skupno, da nastajajo vsak dan znova, predmet raziskave je skrčil na dnevnik in dokazal, da znotraj raznorodne publicistike obstaja posebno področje, ki se uresničuje s poročevalsko dejavnostjo. Njen rezultat so poročevalska besedila, ki so zaradi vpliva objektivnih stilotvornih dejavnikov razvila samosvoja jezikovna sredstva (Kalin Golob 2003: 44). Korošec je poimenovanje *časopisni stil* po letu 1981 spremenil v *poročevalski stil* (Kalin Golob 2003: 44). Znotraj publicistične funkcijske zvrsti so torej ožja področja, med njimi tudi poročevalstvo, ki je ožje publicistična dejavnost, praviloma dnevnikovega obveščanja javnosti o dogodkih in dogajanjih iz tistih sfer življenja, ki so našemu spoznanju dostopne in nas

zanimajo, Kalin Golobova povzema Korošca (Kalin Golob 2003: 44). Prav dnevniško izhajanje (dve pomembni okoliščini: časovna stiska in podobne ali ponavljajoče se okoliščine, ki jih besedilo ubeseduje), oblikuje posebne značilnosti jezika in stila v poročevalstvu. Teorija novinarskih žanrov tovrstna besedila imenuje po tvorcih – novinarska besedila, in ker obravnavajo pisana besedila, jih imenuje časopisna novinarska besedila (Košir 1988: 19).

5.3 Publicistična in poročevalska besedila

Kot ugotavlja Kalin Golobova (2003: 46), je treba prav zaradi stilnih razlik postaviti mejo med publicističnim in poročevalskim (novinarskim, časopisnim, žurnalističnim) ter poročevalska besedila obravnavati kot del publicistične zvrsti, omejen na časopisna (radijska, televizijska) dnevniška besedila. V publicistično funkcijsko zvrst sodijo besedila množičnih občil, ki informirajo javnost in vplivajo nanjo, znotraj tega pa upoštevamo, da se zaradi stilotvornih dejavnikov v dnevnem poročevalstvu jezik prilagaja s posebnimi sredstvi, ki so stilotvorna, tako da lahko govorimo o samostojnem področju znotraj publicistične zvrsti. Imenujemo ga poročevalska podzvrst. Sicer pa Korošec znotraj poročevalskih besedil loči dve zvrsti, eno tvorijo tista, ki informirajo, drugo tista, katerih naloga je vplivanjska, apelna, vrednotilna (Korošec 1998: 12).

Kot je utemeljeno prek Koroščevih večdesetletij trajajočih raziskav, obstajajo posebna jezikovna sredstva, ki so se razvila prav zato, da opravljajo svojo funkcijo v poročevalstvu. Kot dokazuje Kalin Golobova (2003: 46), so se številne stilne posebnosti razvile šele po letu 1873, ko je Slovenski narod postal dnevnik. Te posebnosti tvorijo poročevalski stil. Uresničuje se v poročevalskih besedilih, ki tvorijo poročevalsko podzvrst publicistične funkcijske zvrsti, teorija novinarskih žanrov jih razvršča v informativno in interpretativno zvrst novinarskih besedil (Kalin Golob 2003: 46). Prek analize bomo ugotovili, ali se v vedeh v Vedežu pojavlja poročevalski stil.

5.4 Funkcijska zvrstnost besedil v Vedežu

Besedila, ki se pojavljajo v Vedežu, lahko glede na današnjo tipologijo (Toporišičeva delitev) razdelimo na:

1. **praktično sporazumevalna,**
2. **strokovna,**
3. **publicistična in**
4. **umetnostna.**

Jože Toporišič deli besedila po t. i. funkciji (Toporišič 1984: 21), ker služijo različnim uporabnostnim namenom; imenovali bi jih lahko tudi področne. V okviru omenjenih 4 skupin lahko govorimo še o podskupinah, tako npr. v strokovni o (praktično)strokovni, poslovni, poljudoznanstveni in znanstveni, v umetnostni pa o prozni, dramski in pesniški (Toporišič 1984: 22).

V Vedežu najdemo vse tipe besedil. Največ je praktično sporazumevalnih, sledijo umetnostna, strokovna in publicistična.

Po Toporišiču **praktično sporazumevalni jezik** uporabljamo v navadnih pogovorih, poročilih, naznanilih, obvestilih ter v preprostih opisih in pripovedovanjih (Toporišič 1984: 22). Veliko besedil v Vedežu je bilo prav takih, saj je bil namenjen šolajoči se mladini, tako kmečkim kot mestnim otrokom.

Strokovna besedila posegajo na različna strokovna področja, naravoslovje, geografijo, zgodovino, etnografijo z etnologijo; v Vedežu najdemo predvsem dve podzvrsti, in sicer so to praktično strokovna besedila in navadna strokovna besedila (poljudoznanstvena), saj v njih najdemo malo strokovnega izrazja, opisi (denimo živali, rastlin, naravnih pojavov ...) pa so podani oziroma razloženi na primerni (učbeniški) ravni. Na račun ostalih vrst besedil se obseg strokovnih sestavkov iz letnika v letnik celo povečuje. V sestavkih iz naravoslovja je čutiti, da so usmerjena v izobraževanje mladih bralcev, hkrati pa opozarjajo na številne primere praznoverja in ga tudi razkrinkavajo. To sega tudi v take sestavke, kot so popisi živali. Nekatera besedila so izrazito aktualistična, pomarčno narodnoprebudna. To so zgodovinski, geografski prikazi ter etnografski in etnološki sestavki (Kobe 2004). Da so taki sestavki polni narodnoprebudnega in domoljubnega tona, kaže, denimo, šest nadaljevanj obsegajoči zgodovinski prikaz J. Navratila *Nekoliko od nekdanjih turških vojsk v naših krajih* (1848, v listih 5, 6, 8, 11, 13, 15). V rodoljubnem tonu izzvenijo tudi geografski očrti (opis Cerkniskega jezera). Etnografsko-etnološki sestavki pa so spodbujali zavest o starodavnosti Slovanov (*Od vere nekdanjih Slovanov, Kako so stari Slovani Božič praznovali*).

Umetnostni jezik je jezik umetnostne proze, pesmi in drame (Toporišič 1984: 26). Uvodno mesto v posameznih številkah Vedeža pripada pesemskim sestavkom. Teh je sicer precej manj kot proznih, kar je značilno že za prvotni nemški model tednika za otroke iz 18. stoletja (Kobe 2004). Pesemski sestavki v Vedežu niso prisotni od začetka, pač pa od 16. številke 1.

letnika naprej, in sicer zaradi tehničnih razlogov. Tako kot prozni so tudi pesemski sestavki sporočilno naravnani v moralno in versko vzgojo otrok. Predvsem skušajo otroke »naučiti« oz. obvarovati jih pred neokusnim in pohujšljivim izročilom ljudskih pesmi (Kobe 2004). Iz pesemskih sestavkov se značilno oglašča tudi razsvetljsko optimistično veselje nad svetom. V pesmih ima osrednjo vlogo otroški lik, ki je bodisi ogovarjan bodisi govori (je lirski subjekt). Teme so značilno razsvetljske, kar se vidi prek tega, da Navratil v dveh uredniških izjavah usmeri avtorje/pisce, kako oz. o čem pisati, ter opozorilo bralcem, da si je »Vedež namenil lepe, tudi mladosti primerjene pesmi razširjati (Kobe 2004).« Glede na čas, v katerem tednik izhaja, se v repertoarju najdejo tudi narodnoprebudni toni (ljubezen do zedinjene Slovenije in slovenskega jezika). Avtorji pesmi so: M. Valjavec (nosilec pesemske produkcije), F. Jeriša–Detomil (drugi najbolj prizadeven pesnik), J. Navratil, L. Toman, L. Svetec Podgorski, B. Potočnik, J. Uršič, A. Likar, B. Tomšič, J. Razlag. V Vedežu se pojavlja več proznih vzorcev, ki podajajo različne vzgojne funkcije, izbor in način posredovanja. Večina jih prav tako sledi razsvetljski sintagmi poučnosti in kratkočasnosti (Kobe 2004). Največ je pogovorov (to je tudi v duhu filantropinistične pedagogike) – Pogovori učenika z učenci, Pogovori Boštjanovih z otroci, razni pogovori odraslih vzgojiteljev ... Ti pogovori potekajo v moralnem in religioznovzgojnem duhu, učijo, dajejo za zgled, usmerjajo, svetujejo. To se kaže v vseh kategorijah proznih sestavkov: v basni, priliki, resnični zgodbi, zgodbi, dogodbi, povesti, povestici, pripovedi, pripovedki ... Dodajmo, da se ti termini, v Vedežu uporabljeni največkrat kot podnaslov, uporabljajo zelo ohlapno; ista kategorija teksta se pojavlja v več oblikah. V resnici gre za dva temeljna vzorca kratkega proznega sestavka iz prvotnega nemškega razsvetljskega modela tednika za otroke iz 18. stoletja. To sta kategoriji resnične in izmišljene zgodbe (Kobe 2004). Nekaj naslovov resničnih zgodb: *Puška, strašno nevarna reč!*, *Kar je pošteno, nardalej terpi*, *Streljanje s ključem Martinu oko izbije*, *Hudodelstvo matere pride po njenim otroku na dan*, *Babja vera že spet nekoga ob denarje pripravi*, *Mertvec na videz*. Večinoma je snov iz sočasnega vsakdanjega življenja, lahko pa je tudi zgodovinsko obarvano. Največkrat je poudarjeno problematizirano praznoverje (Kobe 2004), kazni so drastične, dobrota vedno poplačana. Najdemo tako prevode pesmi in proznih besedil, ki niso nikjer izrecno označeni oz. avtorstvo ni navedeno (ne izvirnika ne prevoda) kot izvirna dela. Sem spadajo tudi t. i. pogovori (dvogovori), moralične zgledne zgodbe, pesmi, basni, parabole, igre za otroke, uganke ... Omenimo še pisma. Gre za posebno različico (pisnega) pogovora, ko se odsotna oseba pogovarja z odsotno osebo. Imelo je pomembno didaktično funkcijo v razsvetljski pedagogiki, posebej še v filantropinistični (Kobe 2004). V tem okviru se je pismo razvilo na dveh ravneh: kot

prijateljska zaupna komunikacija časopisa z adresati in kot kategorija poučnega teksta. Prek zadnjega so mladim bralcem na način pisemske komunikacije otroških likov z liki odraslih vzgojiteljev ali otroških likov med seboj posredovana moralnovzgojna sporočila pa tudi stvarne vsebine ter problematizirane najrazličnejše druge teme iz vsakdanjega življenja. Vedež je pisemsko komunikacijo z mladimi bralci vzpostavil takoj v prvi številki, ko se je s sestavkom *Pismice mladim bravcam Vedeža* v značilni zaupni drži obrnil neposredno na svoje poglavitne adresate (Kobe 2004). Na Vedež pa se s pismi obračajo tudi njegovi mladi bralci. V 12. številki tretjega letnika (21. marca 1850) je začel Andrej Praprotnik – kot je razložil v uvodu – z zgledi mlade učiti pisati pisma. Napisal je 18 zgledov osebnih pisem – med prijatelji in družinskimi člani ob različnih priložnostih ter eno učenčevo zahvalo učitelju.

Biografske očrte znamenitih osebnosti in poskuse potopisnega sestavka, ki jih najdemo v Vedežu, uvrščam med zametke **publicističnih besedil**. Po Toporišiču je publicistična zvrst jezika tista, ki se uporablja v časopisju v uvodnikih in komentarjih k znamenitim političnim, gospodarskim in kulturnim dogodkom, v novicah, poročilih, reportažah in podobnem. Publicistično pišejo predvsem novinarji v časopisih, revijah, na radiu in televiziji (Toporišič 1984: 24). **Biografski očrti** v Vedežu ohranjajo tako zavezanost funkciji resničnega zgleda za posnemanje v tradiciji filantropinistične teorije vzgoje kot odražajo aktualistični pomarčni zanos prvega slovenskega časopisa za mladino (Kobe 2004). To se vidi prek izbora osebnosti, ki jih predstavljajo, in prek načina, kako jih opisujejo. Nekaj ljudi, ki so jih v rubrikah *Življenje imenitnih Slovanov* in *Imenitni ljudje slovenskega rodu* predstavili v treh letnikih: Valentin Vodnik, Janez Vajkard Valvasor, Matija Čop, Jožef Dobrovski. Avtor tekstov je J. Navratil. **Potopisni teksti** so v Vedežu redki. Najdemo le dva. Prvi sestavek, avtor J. Navratil, je obsežna nadaljevanka *Krištof Kolomb najde Ameriko* (št. 5, 1849, II. pol., listi: 15–20). Marjana Kobe meni, da tekst ni izviren (Kobe 2004: 217). Drugi primer takega besedila ima naslov *Tabor*; avtor je A. Praprotnik. Predstavi kraj Tabor na Gorenjskem in njegovo okolico kot obiska vreden kraj. **Reportaža** v Vedežu izpričuje časnikarske ambicije prvega slovenskega časopisa in njegovo težnjo po približevanju sočasnim nemškimi časopisom za mladino. Kot dva poskusa reportaže lahko označimo dva spisa urednika J. Navratila, ki najbrž pomenita najizrazitejša časnikarska dosežka v celotnem časopisu. Oba sestavka predstavljata bralcem aktualna dogodka iz družbeno-političnega in kulturnega življenja. V prvi reportaži z naslovom *Cesar v Trstu* J. Navratil slikovito poroča o slavnostih ob cesarjevem obisku v Trstu; v drugi reportaži z naslovom *Knoblechar in afrikanski divjaki* pa predstavi svoj obisk pri misijonarju Knobleharju v času njegovega kratkega bivanja v Ljubljani: poroča o

pogovoru z njim, v katerem mu je misijonar pripovedoval o popotnih vtisih iz Afrike (Kobe 2004).

Toporišičeva delitev je skladna z drugimi tovrstnimi delitvami (Kalin Golob 2003: 49). Skoraj vsem tem delitvam pa je skupno, da razvrščajo besedila publicistične zvrsti, torej množico besedil z zelo različnimi značilnostmi in funkcijami, ubesedenimi v najrazličnejših občilih (Kalin Golob 2003: 50). Poročevalstvo kot ožje publicistična dejavnost pa se uresničuje le v delu teh besedil, tj. v besedilih, ki jih delimo v dve zvrsti: **informativno in interpretativno**. Prva so besedila vestičarske, poročevalske, reportažne in pogovorne vrste, druga pa komentatorske, člankarske in portretne vrste (Košir 1988: 63). Poročevalstvo kot dejavnost dnevniškega obveščanja javnosti se torej uresničuje v poročevalskih besedilih, ki so dveh vrst; prevladujoča vloga besedil prve vrste je informativna, druge pa interpretativna:

1. *poročevalna besedila* (po Koširjevi vestičarska, poročevalna in pogovorna vrsta informativne zvrsti: kratka vest, razširjena vest, vest v nadaljevanju, naznanilo; običajno poročilo, komentatorsko poročilo, reportersko poročilo ...). To so besedila, ki informirajo ali naznanjajo;
2. *presojevalna besedila* (po Koširjevi komentatorska, člankarska in portretna vrsta interpretativne zvrsti: komentar, uvodnik, glosa, kolumen; informativni članek, članek z naslovne strani; portret). Ta besedila razlagajo in razčlenjujejo, vrednotijo in prepričujejo (Kalin Golob 2003: 50).

Kot meni Kalin Golobova (2003: 51), je treba, glede na to, da govorimo o poročevalstvu kot ožji publicistični dejavnosti, ločevati:

1. med publicistiko in poročevalstvom,
2. med publicističnimi in poročevalskimi besedili ter
3. med poročevalskimi (vsa besedila, nastala s poročevalsko dejavnostjo) in poročevalnimi besedili (vrsta poročevalskih besedil, ki temeljijo na objektivnem, stvarnem poročanju o čem in imajo prevladujočo informativno vlogo) (Kalin Golob 2003: 51).

V publicistično funkcijsko zvrst tako uvrščamo besedila, namenjena javnosti, njenemu obveščanju, vplivanju nanjo, prepričevanju. Znotraj te široke zvrsti pa obstajajo posamezne skupine besedil, ki imajo ob tem splošnem namenu še druge usmeritve, vloge, imenujemo jih podzvrsti. Ena izmed njih je poročevalska podzvrst, tvorijo jo besedila, ki imajo posebno

vlogo vsakodnevnega obveščanja javnosti v ustaljenih besednih vrstah, žanrih. Da pa ta besedila uvrščamo v posebno podzvrst, morajo poleg skupnega namena obstajati tudi posebna jezikovna sredstva, ki jih v teh besedilih razpoznamo kot **poročevalski stil**, in ta se lahko kaže edino v njih (Kalin Golob 2003: 52).

In prav ta posebna jezikovna sredstva, ki »gradijo« poročevalski stil, bomo iskali v Vedežu, v njegovi rubriki *Novice* (kasneje *Novice za mlade ljudi*).

6. VESTI V VEDEŽU

Analiza gradiva v tej diplomski nalogi je narejena na podlagi teorije, ki jo je v delu *H koreninam slovenskega poročevalnega stila* utemeljila Monika Kalin Golob. Predelala je poročevalna besedila prvih slovenskih dnevnikov in njihovih predhodnikov (Bleiweisovih Novic in Levstikovega Napreja). V časopisih je bila še posebej pozorna na rubrike z vestmi in naznanili ter dopisi (poročila). Izhajala je iz teze, da so se prav poročevalna besedila, predvsem vest kot najizrazitejša časopisna oblika, najhitreje odzivala novi poročevalski vlogi: zaradi pogostosti so ta besedila najbolj podvržena avtomatizaciji, in sicer pod vplivom najpomembnejšega stilotvornega dejavnika, tj. enake, podobne, ponavljajoče se poročevalske okoliščine, ubesedene v poročevalnem besedilu (Kalin Golob 2003: 55). Po njenem predvidevanju so se prav v teh besedilih razvili avtomatizmi in obrazci, značilni za današnje poročevalstvo. Skratka, slovenski poročevalski stil je vezan na slovenski dnevniški tisk. Temeljno gradivo, v katerem je Kalin Golobova iskala začetke slovenskega poročevalskega stila, je bil Slovenski narod (SN) kot prvi dnevnik (2003: 55). Iskala je stilne prvine, nastale zaradi nove poročevalske funkcije, na katero se je jezik moral odzvati; pritisk objektivnega stilotvornega dejavnika časovne stiske, naglice pri nastajanju besedil je gotovo vplival na jezikovne prvine v vesteh in poročilih. Primerjalno je nato analizirala izvode drugih dveh slovenskih dnevnikov, Slovenca in Edinosti, poleg tega pa tudi Laibacher Zeitung in Illirysches Blatt ter Münchenski dnevnik Münchener Neueste Nachrichten (Kalin Golob 2003: 56, 57).

Tudi v naši analizi bomo prek že utemeljene metodologije Kalin Golobove iskali, ali je v Vedežu oziroma v vesteh, ki se v njem pojavljajo, mogoče najti poročevalski stil. Prek različnih parametrov bomo skušali potrditi ali ovreči tezo, da v Vedežu še ne moremo govoriti o pojavu poročevalskega stila, saj besedila niso nastajala pod vplivom najpomembnejših stilotvornih dejavnikov, ki izoblikujejo stilne posebnosti v poročevalski podzvrsti..

6.1 Razvijanje vestiškega pravzorca v Vedežu

Če sledimo Koroščevi definiciji vesti, ugotovimo, da vesti v Vedežu dokaj vestno sledijo definiranim prvinam glede vsebine, oblike in jezikovne ravnine. Vesti so seveda pogojene z najbolj očitnim dejstvom – da so zapisane v tedniku. Tako niti ne morejo "ugoditi" nekaterim kriterijem (dnevna aktualnost), lahko pa sledijo drugim (zanimivost, kratkost, trdnost in enostavnost zgradbe, zgoščenost, jasnost, natančnost); četudi se pojavljajo z očitnim odmikom od dneva, ko so se "zgodile", so še vedno aktualne in pomembne, še posebej tiste,

ki imajo v sebi nauk, teh pa je kar precej. Nikoli ni prepozno opozoriti, naj se otroci ne igrajo z orožjem, naj ljudje ne verjamejo "babjim veram", naj ljudje ne spijo ob tleči žerjavici, da je dobro dejanje (skoraj) vedno poplačano, da so slaba dela slej ko prej odkrita ...

Vestiški pravzorec se je razvijal postopoma. Po Korošču je vestiški pravzorec najmanjša stavčna poved, ki nastopa v poročevalstvu, je (nepopolni) poročevalski vzorec brez podatkov o časo-prostorski umestitvi dogodka/stanja). Najmanjša poročevalska enota (referem) je vestiški pravzorec s časo-prostorsko umestitvijo dogodka. Ta je tudi sam že lahko vest (Korošec 1998: 195). Prva razvojna stopnja v slovenskem poročevalstvu je vest, ki je sestavljena iz povedi vsakdanjega nejavnega sporočanjanskega stika (Kalin Golob 2003: 70). V tej razvojni fazi je vest izhajala neposredno iz poročevalskega vzorca t. i. ljudske govorice; pri tem pa naslovnikova radovednost ni zadovoljena, saj ne vsebuje vseh podatkov (Korošec 1981: 363). Nekaj takih »vesti« je tudi v Vedežu (vse so iz tretjega letnika):

(Naš mladi presvetli cesar) pride v petek 10. maja potovaje v Terst v Ljubljano. (št. 19)
(Staroslovanski spominki.) V Meklenem boru (Meklenburg), kjer so nekdanj Slovani živeli, so izkopal ne davno več mertvaških kamnov s slovanskimi napisi in blizo 200 malikov naših pradedov. (št. 24)

(Mertvec najden.) Pretekli teden so najdli blizo Ljubljane vbitega človeka, ki se ne ve, kdo ga je vbil. (št. 35)

(Novica šolska.) Letos se bodo latinske šole v Ljubljani že 23. dan tega mesca, male šole 4., in v podkovijski in živinozdravniški učilnici 7. dan drugega mesca (kozoperska ali oktobra) začele. (št. 37)

6.2 Vsebina vesti; domače, tuje vesti v Vedežu; umestitev dogodka

Aktualne informacije in zanimive dnevne vesti so v Vedežu prinašale rubrike *Novice* (1. letnik) oz. *Novice za mlade ljudi* (3. letnik) ter *Oznanilo bukev za učeničke in učence* (2. in 3. letnik).

V prvi številki Vedeža (I. tečaj, 6. Maliserpana 1848) najdemo v rubriki *Novice* prvi zapis, ki je bolj poročilo kot vest.

V nedeljo teden je bil v Ljubljani vojak ali soldat Matija Černe, ki je rojen Slovenec in scer Krajnec, zato ker je na vojski na Laškim ali Talijanskim nek cesarski grad zoper veliko sovražnikov samo s 17 tovariši serčno branil

in se tudi z denarji, ki so mu jih sovražniki ponujali, ni dal zapeljati – posebno počasten. Dobil je namreč zavolj svoje serčnosti in zvestobe veliko zlato svetinjo, osem cekinov vredno, katero mu je vojvoda ali general potem ko ga je glasno pohvalil, vpričo vsih tukajšnjih vojakov na persi pripel, ga dvakrat zaporedoma kušnil, nazadnje ga pa še k sebi h kosilu povabil. In vem, de je vsak natihama sklenil: „Tudi jst se hočem, ako kedaj v vojsko pridem, serčno obnašati!“ Drugi dan so Ljubljancani med seboj skledico denarja nabrali in jih pridnimu Černetu poslali. Kej taciga se ni nadjal, in zopet so ga solze ganjenja in veselja polile, in djal je: „Zdaj me ta čast še enkrat tako veseli kot popred, ker vidim, da to tudi druge veseli.“

J. Navratil

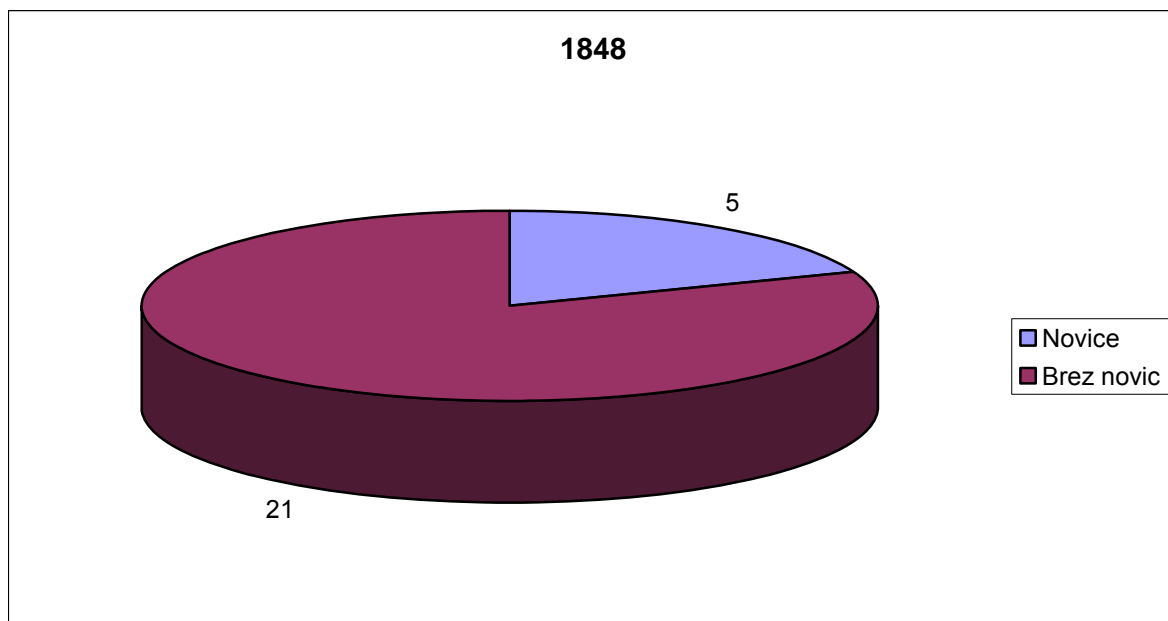
Na ravni aktualnih informacij in zanimivih vesti je v Vedežu že iz naslovov kratkih sestavkov opaziti, da je urednik časopisa in pisec teh informacij J. Navratil iskal teme, ki naj bi bile zanimive posebej za mlade bralce, saj se sestavki tičejo bodisi otrok bodisi informirajo o nenavadnih dogodkih, kar izpričujejo že naslovi: *Učeni kanarčki (11. malega serpana 1850, št. 28)*, *Orel hoče fantička vzeti (1. velk. serpana 1850, št. 31)*, *Čarar človeku glavo odseka (11. malega serpana 1850, št. 28)* itd. V 3. letniku se znotraj rubrike Novice priložnostno pojavlja še posebna kategorija „šolske novice“. V njej Vedež upapolno poroča o aktualnem poteku priprav pri tisku novih slovenskih šolskih knjig na Dunaju oziroma o pripravah na njihovo uvedbo v male šole na Slovenskem (*14. svečana 1850, št. 7, 21. svečana 1850, št. 8*).

Sicer pa rubrika Novice prinaša informacije v širokem razponu, tako iz domačih kot tujih logov, vendar pa jih (vidno, s posebno oznako) ne ločuje med sabo, tako kot je to ločeno v časopisih tistega časa, sploh pa kasneje, še posebej pri dnevnikih (Slovenski narod, Slovenec, Edinost).

O aktualnem dogajanju doma in po svetu je uredništvo uporabljalo tudi drugačne načine podajanja vesti. V 24. številki (14. grudna 1848) najdemo pesmico, naslovljeno *Hvaležna solzica Cesarju FERDINANDU I. o Njegovim odstopu, in ljubezni iskrica novimu cesarju FRANCU JOŽEFU I., darovani od slovenske mladine*. Sledi pesem, ki jo je podpisal Detomil. Iz pesmi zvemo, da je 2. grudna (torej pred 12. dnevi) odstopil Ferdinand I, nasledil pa ga je mladi bratam Franc Jožef I. Pesem je prevzela funkcijo vesti.

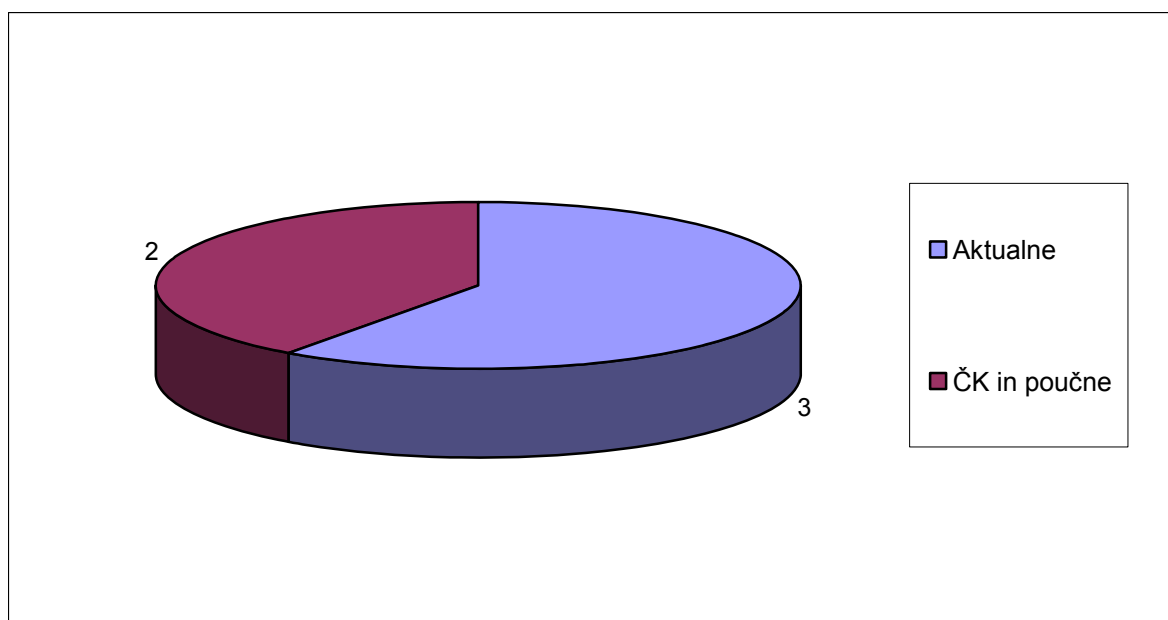
V prvem letniku izhajanja (I. tečaj leta 1848), ko je bilo izdanih 26. številčk, je bilo skupaj objavljenih pet vesti.

Graf 6.2.1: Prikaz prisotnosti vesti v prvem letniku izhajanja Vedeža

Od teh petih vesti so 3 o aktualnih dogodkih, dve pa sta s področja črne kronike in sta hkrati aktualni.

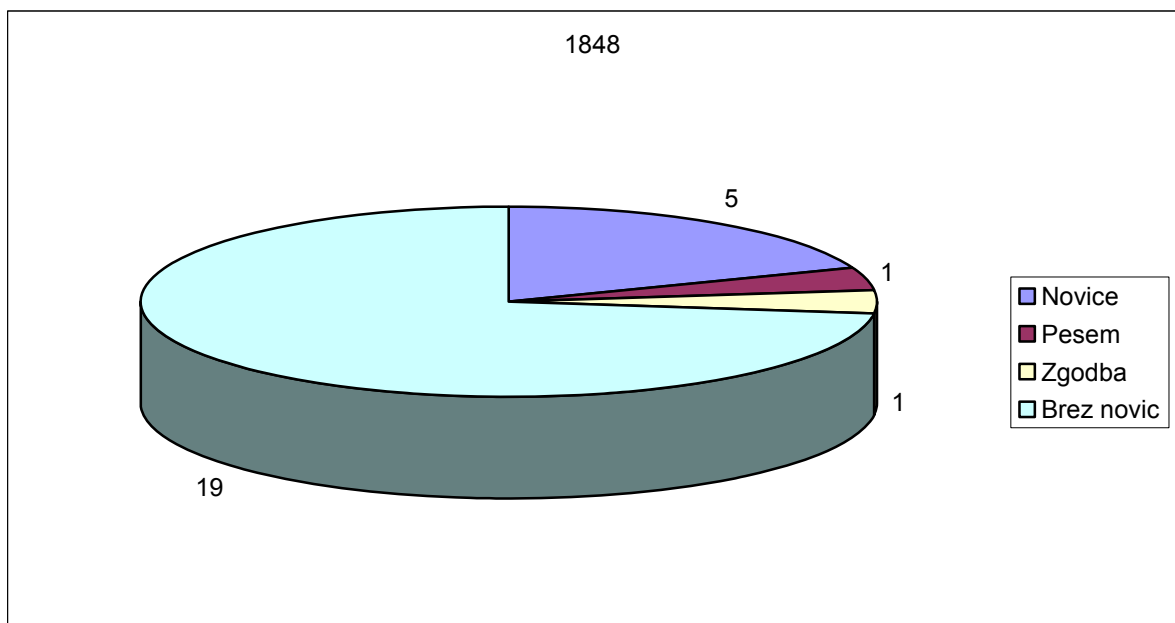
Graf 6.2.2: Vsebinska razdelitev novic v prvem letu izhajanja Vedeža

Na kratko o vsebini vesti prvega letnika: odlikovan je bil vojak Matija Černe, ki je nekje v tujini pred sovražniki obranil neki cesarski grad (št.1) – vest je aktualna in poučna; požar v Ljubljani na Polanah (št. 4) – vest je iz črne kronike in je poučna, v peti številki je rubrika

poimenovana Vesela novica, saj govori o uspehu cesarske vojske – vest je aktualna; v 12. številki Vedeža je rubrika preimenovana v Dve žalostni novici – izvemo, da sta se v Škofji Loki in Novem mestu zgodili nesreči z orožjem – vest je iz črne kronike in je poučna; zadnja vest v tem letniku (št. 25) pa vnovič govori o čaščenju cesarja Franca Jožefa Prvega – je aktualna. Poleg tega pa, kot že rečeno, dokaj aktualne informacije izvemo tudi iz ene pesmi in ene zgodbe.

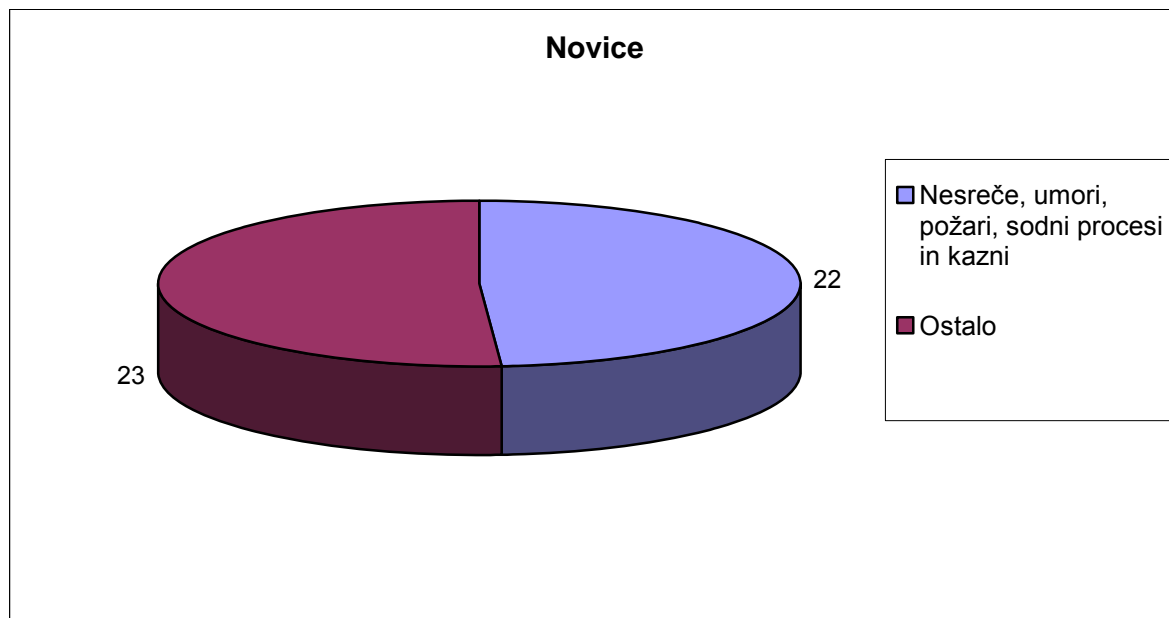
Graf 6.2.3: Poleg vesti sta vlogo »prinašalca« novosti enkrat prevzeli pesem in enkrat zgodba

Kot rečeno, v **drugem letniku** izhajanja Vedeža (l. 1849) v časopisu ni bilo vesti. Zato pa jih je toliko več v **tretjem**, zadnjem **letniku** (1850). Najdemo jih v rubriki **Novice za mlade ljudi**. Pojavljajo se v številkah: **5** (31. prosenca/januarja, str. 38, *dve* vesti), **6** (7. svečana/februarja, str. 47, *1* vest), **7** (14. svečana/feb., str. 55, *3* vesti), **8** (21. svečana/feb., str. 61, *3* vesti), **11** (14. sušca/marca, str. 86, *2* vesti), **18** (2. velikega travna/maja, str. 142, *1* vest), **19** (8. vel. travna, str. 151, *3* vesti), **20** (16. vel. travna/maja, str. 158, *1* vest), **24** (13. rožnika/junija, str. 192, *2* vesti), **25** (20. rožnika/junija, str. 200, *2* vesti), **28** (11. malega serpana/julija, str. 224, *2* vesti), **30** (25. malega serpana/julija, str. 239, *2* vesti), **31** (1. velk. serpana/avgusta, str. 247, *2* vesti), **32** (8. velk. serpana/avg., str. 256, *3* vesti), **33** (14. vel. serpana/avg, str. 263, *2* vesti), **34** (22. velikega serpana, str. 271, *3* vesti), **35** (29. velk. serpana, str. 279, *3* vesti), **37** (12. kimovca/sept., str. 296, *3* vesti), **43** (24. kozoperska/okt., str. 344, *3* vesti) in v **50.** številki (12. grudna/decembra, str. 400, *1* vest). Če zgostimo: v **20 številkah** je objavljenih **45 vesti**. O čem so?

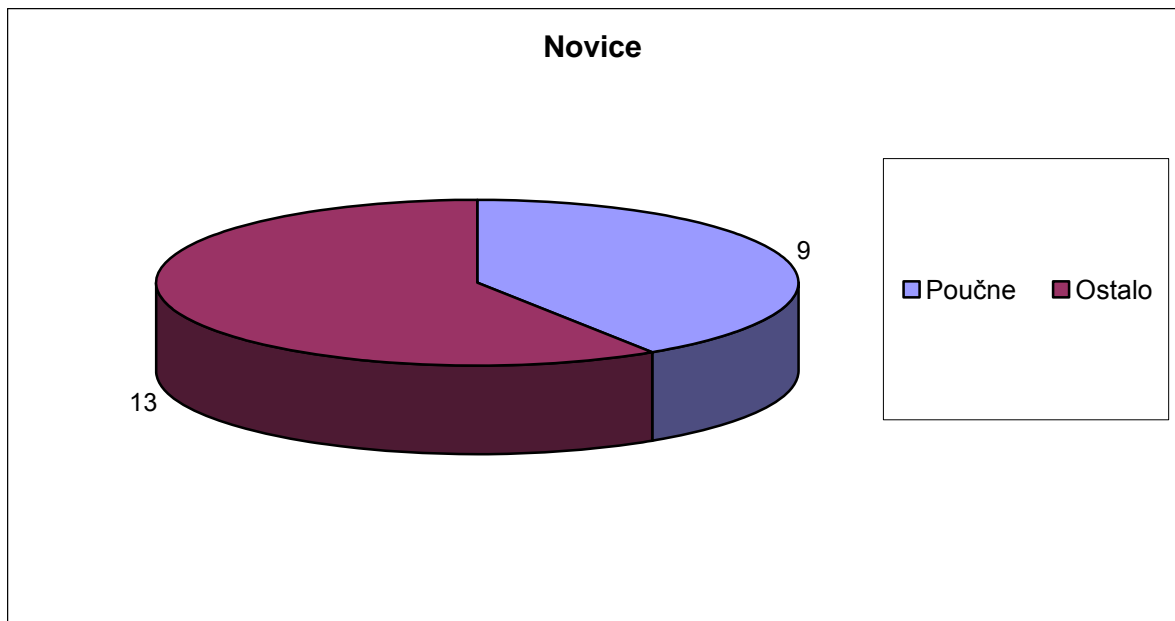
Največ jih je o nesrečah, umorih, požarih, sodnih procesih in kaznih; od 45 jih je takih kar 22 oz. 48,8 % odstotkov.

Graf 6.2.4: 22 novic (od 45) v tretjem letniku izhajanja Vedeža je iz črne kronike

Od teh 22 pa je 9 takih, ki so poleg tega, da prinašajo informacije o dogodku, tudi ali predvsem poučne.

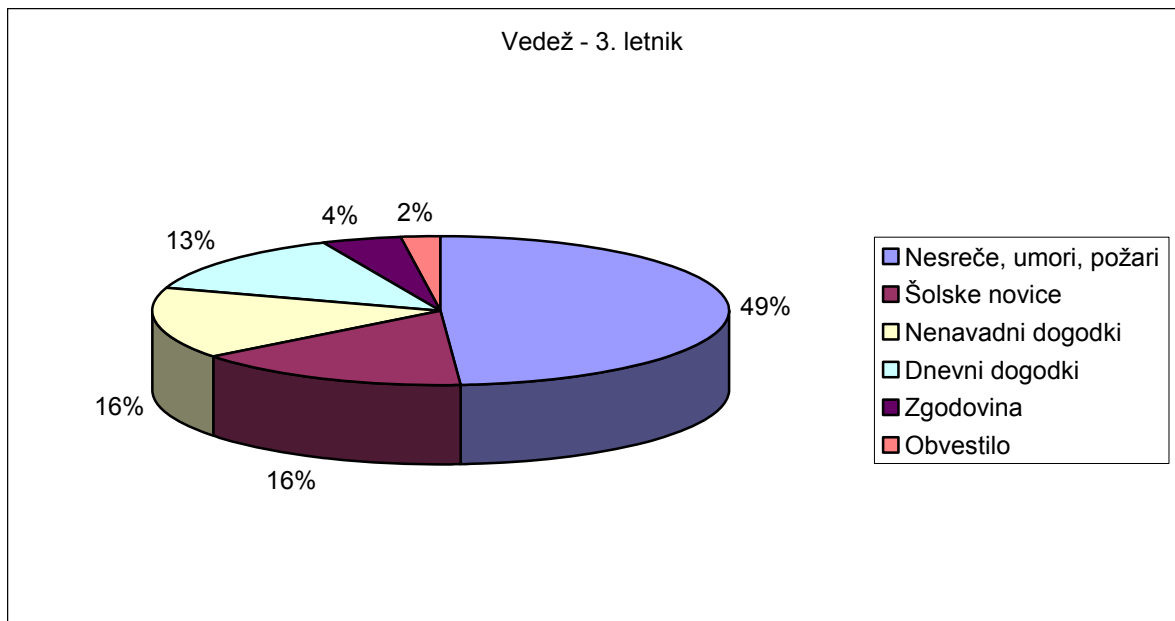
Graf 6.2.5: Od 22 vesti s področja črne kronike jih je poučnih 9

O novih knjigah ali tako ali drugače povezanih s šolo je 7 vesti, kar je 16 odstotkov. Vesti o nenavadnih dogodkih (nekega dečka je "odnesel" orel, izginevanje potnikov na vlaku ...) in o zanimivostih (prihod cirkusa) je prav tako 7 (16 odstotkov). O dnevnih dogodkih (da jutri pride cesar v Ljubljano; da je cesar odlikoval nekega vojaka) jih je 6 (13 odstotkov), dve pa sta o najdbah izkopanin (4 odstotkov). 1 novica (2 odstotka) je obvestilo.

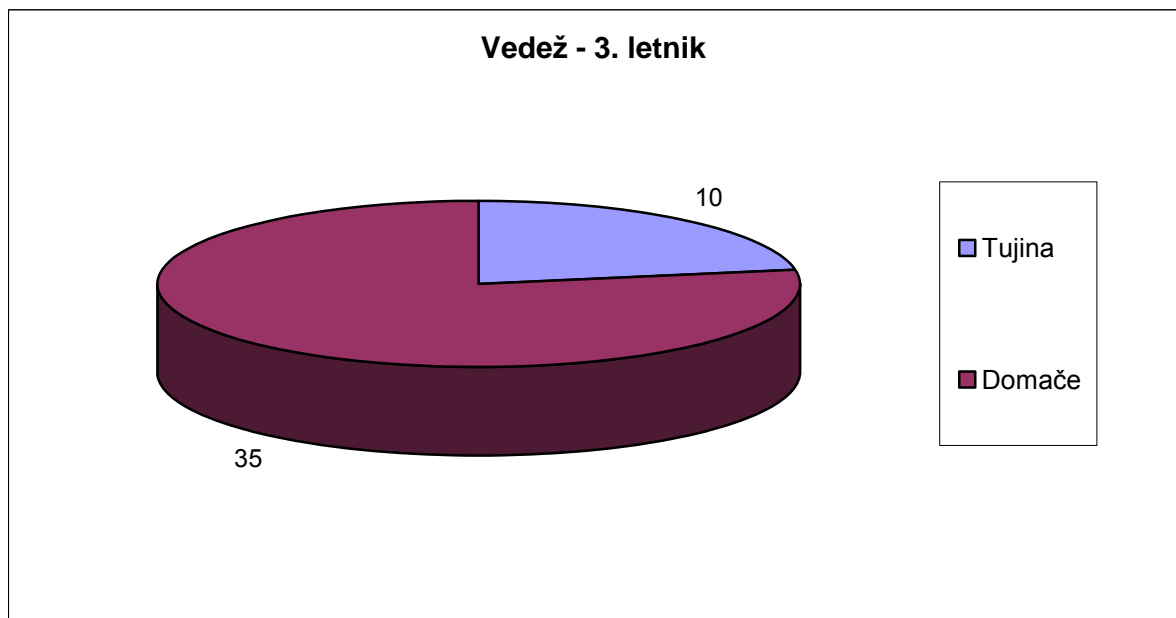
Še skupni graf za 3. letnik izhajanja Vedeža.

Graf 6.2.6: Razdelitev vesti tretjega letnika po vsebini

To so domače vesti. Vedež pa je prinašal, kot rečeno, tudi dokaj aktualne vesti iz tujine, vse najdemo v tretjem letniku izhajanja Vedeža, skupno pa jih je 10 (od 45). Iz tujine je največ vesti o umorih, ubojih, nesrečah, komaj verjetnih dogodkih.

Graf 6.2.7: Razdelitev vesti v Vedežu domače / tuje

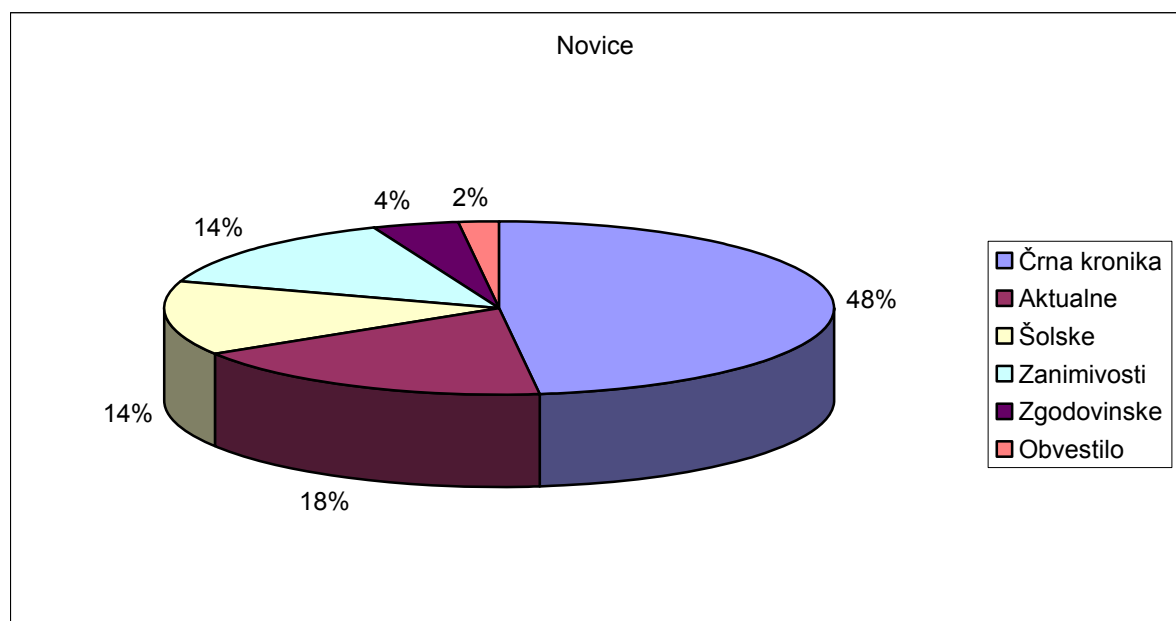

Prva vest iz tujih logov je v Vedežu zapisana 3. avgusta 1848 v peti številki. Govori o zmagi cesarske vojske na Laškem. O dogodku, ki se je zgodil dobra dva meseca po zapisu v

Vedežu, govori naslednja vest iz tujine, in sicer o povodnji, ki je zalila vas Kolo Ternovskega okrožja v Galiciji (III., 14. 2.); 19-letnik je bil v Wiesbadnu na Nemškem obsojen na 18-letno ječo zaradi umora (III., 14. 2.); zaradi babje vere v Vukovaru pretepejo nekega reveža (III., 21. 2.); vest s področja današnje črne kronike o uboju nekega revnega Juda, ki na očeh nekega gospodarja šteje svoj denar; gospodar ubije Juda in se polasti njegovega denarja; kraj dogodka je gornja Lososiana na Moravskem (III., 8. 5.); pri Angersu na Francoskem je šel bataljon vojakov čez most, ta pa se poruši; 239 jih utone (III., 8. 5.); vest o zrakobrodnikih v Parizu (kako se dvignejo s konji vred) (III., 25. 7.); v Genfu na "Švajcarskem" je iz okna v 7. nadstropju padlo tri leta in pol staro dete; zaradi spleta srečnih naključij je padlo na mehko in preživelo (III., 24. 10); nekega moškega v Požunu na "Ogerskem" je ugriznil stekel pes (III., 24. 10.).

Če strnemo: vseh vesti v treh letnikih izhajanja Vedeža je 50; 24 jih je s področja črne kronike; aktualnih je 9; šolskih 7; zanimivosti je 7, 2 sta zgodovinske, 1 pa je obvestilo.

Graf 6.2.8: Skupni graf razdelitve vesti po vsebini za vse tri letnike

V prvem letniku izhajanja, ko vesti najdemo le v 5 številkah, so te naslovljene kot Novica, vedno pa se pojavljajo na zadnji strani Vedeža. Večinoma jih je napisal urednik J. Navratil. Opazno je, da se vesti začenjajo **s krajevno in časovno umestitvijo dogodka:**

V nedeljo teden je bil v Ljubljani ... (Vedež (V) 1848, 6. 7., št. 1).

Pretečeno Nedeljo po noči ob dveh je v Ljubljani na Polanah ... (V 1848, 27. 7.,4).

Pretečena dva tedna sta se dve veliki nesreči zgodile. V Škofji loki na Gorenskem /.../ v Novim mestu na Dolenskim ... (V 1848, 21. 9., 12).

Njih Veličanstvu našimu novimu cesarju v čast je bila v ponedlek (18. Grudna) zvečer cela Ljubljana razsvitljena (V 1848, 21. 12., 25).

Tako je večinoma tudi v tretjem letniku izhajanja:

V petek 25. dan tega meseca ob sedmih zvečer se vleže hlapec nekega Ljubljanskega mestnjana spat ... (V 1850, 31. 1., 5).

Ondan gre neki gospod po Ljubljanskem velikem trgu ... (V 1850, 31. 1., 5).

18. dan preteklega mesca vzame v Št. Petru na Štajerskem ... (V 1850, 7. 2., 6).

19. grudna (decembra) lanskega leta je bila vas Kolo Ternovskega okrožja v Galiciji ... (V 1850, 14. 2., 7).

Nedavno je bil v Wiesbadnu na Nemškem ... (V 1850, 14. 2., 7).

V Vukovaru se je bil nedavno ... (V 1850, 21. 2., 8).

Vedež o političnih dogodkih doma in po svetu ni pisal, nekajkrat sicer zapiše kakšno vest o takratnem cesarju (Franc Jožef I.). Po Kalin Golobovi (2003) se za opazovanje jezikovnih in stilnih posebnosti slovenskih poročevalnih besedil največ vidi iz besedil, ki nizajo ali navajajo povzetke o tem, kaj o kakem pomembnejšem političnem dogodku pišejo najrazličnejši časopisi, saj se pri tem najbolj opazuje razvijanje t. i. poročevalske sklicevalnosti in oblikovanje sklicevalnih avtomatizmov (Kalin Golob 2003: 71). Poročevalski vzorec se v tipičnih vestiških rubrikah širi ali s prostorskim ali časovnim podatkom, t. i. časovno-prostorskim vhomom (Kalin Golob 2003: 71). Vedež, kot rečeno, takih rubrik nima, zelo velikokrat pa vesti začenja s časovno-prostorskim vhomom (ne sicer tipičnim, tj. Iz + kraj + datum, pač pa opisno v prvem stavku). Največkrat je napisan kar dejanski datum, sicer pa najdemo tudi: *v nedeljo teden* (v Vedežu z datumom 6. julij 1848), *pretečeno nedeljo* (27. julij), *pretečena dva tedna* (21. sept.), *ondan* (31. 1. 1850), *ne davno* (14. 2. 1850), *undan* (21. 2. 1850), *pretekli teden* (14. 3. 1850), *v sredo teden zjutraj* (14. 3. 1850), *te dni* (2. 5. 1850), *mesca maja* (20. 6. 1850), *poprejšnji teden* (11. 7. 1850), *7 dan tega meseca* (11. 7. 1850), *uni teden* (14. 8. 1850) ... Časovni prislovi *včeraj*, *danes*, *jutri* se ne pojavljajo. Zaradi tega, ker gre za tednik, pri Vedežu ni zagat glede dejanskega datuma, ko se je dogodek, ki je ubeseden, dejansko zgodil; pri dnevnikih ali drugih časopisih je včasih težko razbrati, kdaj se je dogodek dejansko zgodil, saj ni vedno jasno, kaj pravzaprav *danes* ali *včeraj* pomeni; ali se pisec sklicuje na datum pisanja ali izida časopisa. Kot rečeno, ponekod v Vedežu pisec uporablja

določila *undan, ondan, te dni, uni teden ...* kar morda kaže na to, da je pomembnejša vsebina oz. to, kar vest prinaša, in ne to, da bi bilo treba vest točno časovno umestiti. Je pa avtor bolj dosleden glede kraja dogodka, saj nisem našla vesti, ki tega podatka ne bi imel.

Kalin Golobova ob preučevanju Slovenskega naroda ugotavlja, da so prave poročevalske povedi s časovno in prostorsko umestitvijo dogodka bile v 70. letih redke (2003: 74). V Vedežu so časovni podatki (skoraj) redno navedeni, a točnega datuma skoraj ne prinašajo, pač pa dogodek, kot je to prikazano zgoraj, največkrat časovno umestijo precej ohlapno (Pretečena dva tedna sta se dve veliki nesreči zgodile), bolj poredko najdemo točen datum (V petek 25. dan tega meseca ob sedmih zvečer /.../). Prostorska umestitev dogodka je prav tako skoraj vedno podana, in sicer praviloma v prvem stavku (Ondan gre neki gospod po Ljubljanskem velikem tergu; 18. dan preteklega mesca vzame v Št. Petru na Štajerskem /.../; Ne davno je bil v Wiesbadnu na Nemškem /.../; nekajkrat je kraj dogodka napisan v nekakšnem naslovu v oklepaju (Hudodelstva na Kranjskem; Ogenj pri Dolgem mostu in v Škaručni; Naš presvitli cesar v Ljubljani).

Zaključimo lahko, da so vesti v Vedežu glede prostorsko-časovne umestitve redno navajale mesto, ne pa tudi časa dogodka.

6.3 Razširjena vest v Vedežu; pravilo 4 oz. 5 K-jev

V Vedežu je kar nekaj razširjenih vesti. Po Koširjevi (1988: 72) se razširjena vest od kratke vesti razlikuje po tem, da so v zapisu pojasnjeni še vzroki dogodka, da so nakazane njegove posledice in nanizani taki podatki, ki niso nujni za identifikacijo dogodka. Sestavljena je iz več povedi, lahko tudi več odstavkov. V Vedežu vesti niso tipične, saj časopis ni bil prvenstveno namenjen takemu poročevalstvu. Zaradi tega jih ne moremo definirati kot strogo poročevalske, ki zadostijo definiciji o tem, kaj vest je. Kot rečeno, napisane so poljudno, opisno, nikakor suhoparno in le nizajoč dejstva. Zdi se, da je urednik občasno vzel neki dogodek, ki se je sicer res zgodil, in ga ubesedil, vendar največkrat z namenom, da podkrepi kako zgodbo, ki jo je že sicer obdelal v kateri od prejšnjih števil; največkrat gre tako za podkrepitev nekega nauka (otroke uči, da moraš biti dober, nato objavi vest, da je bila dobrotarica nekega človeka poplačana; sestavek o tem, kako nevarno je orožje, nato vest o tem, kako je oče pozabil puško očistiti, ko je prišel z lova, z njo so se nato igrali otroci in zgodila se je strašna nesreča; zgodba o praznoverju, nato vest, kako so neki ljudje skoraj do mrtvega pretepli nekega človeka, saj so verjeli, da s tepežem izbiješ slabe misli iz človeka ...

Vesti sicer največkrat zadostijo didaktičnemu navodilu za tvorjenje vesti o štirih oz. petih K-jih (kdo, kdaj, kje, kako; kako da oz. zakaj):

Pretečeno Nedeljo po noči ob dveh (*kdaj*) je v Ljubljani na Polanah (*kje*) gorelo (*kaj se je zgodilo*). Vender so bili ljudje (*kdo*) hitro priderli in hišo ognju oteli, tako, da je le kos strehe zgorel (*kako*). Ženske so bile neki pod streho pepel shranit nesle, predin je bil še popolnoma mertev (*kako da oz. zakaj*) (27. Maliserpana 1848, št. 4).

(Puška se sproži in vbije mladenčca) 18. dan preteklega mesca (*kdaj*) vzame v Št. Petru na Štajerskem (*kje*) 14 let star mladenič (*kdo*) skrivaj (*kako*) puško (*kaj*) in gre v log, da bi kakšnega zajca vstrelil (*zakaj*). Dolgo kolovrati po logu, pa ne dobi ničesar. Prazen se mora s puško verniti. Hoče jo v veži obesiti. Obešaje pa jo po nerodnosti sproži, - strel mu raznese levico tako, da so mu jo morali odrezati (*kako da*) (7. svečana (februarja) 1850, list 6).

6.4 Vzgojna funkcija v Vedežu

Po Koširjevi (1988: 70) današnje vesti ob prevladujoči informativni opravljajo še druge funkcije. Vesti s področja prometa opozarjajo, naj ne vozimo prehitro, da moramo biti v prometu pazljivi ..., vesti o umorih ali ubojih opozarjajo, kaj vse je človeški um sposoben narediti, o vlomih, da moramo biti pazljivi ... Opozarjanje ni izrecno, pač pa ga besedilo le vsebuje. V vesteh o nesrečah in nezgodah v Vedežu (pa tudi, kot piše Kalin Golobova (2003: 86), v besedilih druge polovice 19. stoletja) pa je opozorilna ali vzgojna funkcija izrecno napisana. Tako je tudi v Vedežu:

- /.../ *Otroci! ne pečajte se s puškami kratko in malo, dokler ste še preslabi in dokler niste popolnoma podučeni, kako se gre z njimi obnašati, in ktere nevarnosti so zraven* (21. sept. 1848, št. 12).

- 24. dan preteklega mesca so se v Št. Vidu zvonaj Ptuja na Štajarskem na usnjarjevem dvorišču otroci z žveplenimi klinčki igrali, in eden družega prašaje: ali bi se ta slama vžgala? so celo kopico zažgali, da je vse poslopje, več sto centov čresla in veliko drugih reči zgorelo. Škoda znese več jezér goldinarjev. – *Otroci! ne igrajte se s tako nevarnimi rečmi* (12. dec. 1850, št. 50).

- **(Stekel pes vgrizne človeka.)** /.../ *Ako te pes iz čistega mira vgrizne, misli si, da je stekel, in pojdi nemudoma k zdravniku* (24. okt. 1850, št. 43).

- **(Konj pade z jahačem.)** /.../ *Če je tlak spolzek, ne koristi dobro jezdariti znati* (29. avg. 1850, št. 35).

- **(Prestreljene oči.)** /.../ *Norčevaje streljati na koga! Ali ni to nespamet? Mladenči! pomislite to* (14. avg. 1850, št. 33).

- **(Nove kaznovavne sodbe.)** *Mladenči in deklice! varujte se skerbno vsake hudobije, ki je zoper cesarske kaznovavne postave, da se vam taka sramota ne zgodi* (25. julija 1850, št. 30).

- /.../ *Na kmetih imajo navado, po zimi čez noč stanice z žerjavico v posodah greti. Za božjo voljo! Nikari tega, kdor noče, da se mu taka ne pripeti, kot nesrečnemu hlapcu* (31. 1. 1850, št. 5).

Kalin Golobova ugotavlja (2003: 87), da se je v teh izrecnih opozorilih kazala avtorjeva prisotnost in da je bila nato vedno manj pogosta. S tem se postopno ustaljujejo žanrske posebnosti in vest postaja pravo poročevalsko besedilo. V Vedežu je bila ta izrecna vzgojna funkcija precej prisotna, v tem pa se vidi didaktičnost podajanja oz. objavljanja vesti; v tistih časih je bilo zagotovo veliko nesreč zaradi strelnega orožja, zaradi zadušitev in požarov, predvsem zaradi neznanja. Urednik je najverjetneje prek teh vesti skušal vplivati na takratno mladino in jih opozarjati na nečednosti, nepazljivosti ...

Zaključim lahko, da funkcija v vesteh v Vedežu ni poročevalska, ampak vzgojna, prek tega pa je tudi razvidno, da ni bilo nobene potrebe, da bi se jezik odzval nanjo.

6.5 Razvoj sklicevalnih avtomatizmov; vir informacij

Skupaj z razvijanjem vestiškega pravzorca in žanrskim osamosvajanjem poročevalnih besedil so se razvijala jezikovna sredstva, ki so nastajala pod vplivom najpomembnejšega objektivnega stilotvornega dejavnika – enake, podobne ponavljajoče se okoliščine, ki jo poročevalno besedilo vsak dan znova in znova ubeseduje. Tako se najprej ustaljujejo posebne besedne zveze, ki vestiški pravzorec širijo s t. i. poročevalsko sklicevalnostjo (Kalin Golob 2003: 89).

V poročevalnih besedilih 19. stoletja je bila ena opaznejših značilnosti pogosto in raznoliko navajanje podatka o tem, od kod je pisec dobil informacijo o ubesedenem dogodku (Kalin Golob 2003: 89). Vestiški pravzorec pa se širi prav z različnimi vrstami poročevalske sklicevalnosti, ko poleg poročanja o dogodku ali stanju poročevalec daje še podatke o tem, da je dogodek ali stanje sporočil kdo drug (Korošec 1998: 195). Na mestu teh sklicevalnih avtomatizmov se pojavljajo določeni, prav za to primerni glagoli. Denimo, ko je Korošec to preiskoval v vseh številkah Napreja, je izpisal 13 glagolov (predvsem rekanja in zaznavanja)

v nadrednih stavkih odvisnega govora (*praviti, pripovedovati, govoriti, povedati, razglasiti, oznanjati, trditi; čuti, slišati; pisati, brati; kazati se, biti (podoba je)*) (Kalin Golob 2003: 89). Tu omenja tudi tipične ljudje frazeologeme: *Storil se je glas ..., Glas je počil ..., Padel je glas ...* (Kalin Golob 2003: 89).

In kako je s tem v Vedežu? Sklicevalnih avtomatizmov, ki bi razkrivali vir informacije, praktično ni. Pojavi se le dvakrat, pogojno še dvakrat, torej skupaj štirikrat, a z istim glagolom.

- (Novica šolska.) Prijateljsko pismo iz Dunaja nam naznani, da se slovenske bukvice: abeceda, mali katekizem i. t. d. za začetne šole v cesarsko-kraljevej dvornej tiskarnici že natiskujejo (21. 2. 1850, št. 8).
- (Hudodelstva na Krajnskem.) Pretekli teden smo brali v Dunajskih Novicah pregled hudodelstev, ki so se zadnja 3 leta v več kronovinah našeg cesarstva zgodila (14. 3. 1850, št. 11).
- (Čarar človeku glavo odseka.) Tudi smo vidili undan v Ljubljani, kako je čarar živemu fantičku glavo odsekal, potem pa jo je zopet zdrav, kakor popred na vratu imel (11. 7. 1850, št. 28).
- (Nove kaznovavne sodbe.) 18. dan t. m. smo vidili v Ljubljani v sodnji Ljubljanske okolice prvič po novej kaznovavnej postavi očitno, to je vpričo vsih ljudi, in ustno, to je na besede brez mudne pisarije v domačem jeziku obravnavati in soditi, da je lahko vsak kmet umél, kaj se govori (25. 7. 1850, št. 30).

V Vedežu se pojavljajo glagoli ***naznaniti, brati, viditi***. Pojavljajo se v glavnem stavku. Pri prvem primeru gre za strukturo, ko je podatek o viru v glavnem stavku, sledi predmetni odvisnik:

- Prijateljsko pismo iz Dunaja nam naznani, da se slovenske bukvice /.../ že natiskujejo. /.../

Drugi primer:

- Pretekli teden smo brali v Dunajskih Novicah pregled hudodelstev, ki so se zadnja 3 leta v več kronovinah našeg cesarstva zgodila.

Sklicevalni avtomatizem – podatek o viru – je v glavnem stavku, sledi mu prilastkov odvisnik.

Od kod Navratilu vesti, od kod jih je črpal, kateri so bili njegovi viri? V času, ko je izhajal Vedež, so izhajali naslednji časopisi, ki bi lahko bili vir Navratilovih vesti: Kmetijske in rokodelske novice (1843–1902), Celjske slovenske novine (1848–1849), Slovenija (1848–1850), Slovenski cerkveni časopis (1848–1849), Zgodnja danica (1849–1902), Pravi Slovenec (1849), Slavljanski rodoljub (1849), Ljubljanski časnik (1850–1851), Slovenska čbela (1850), Slovenska bčela (1850), Jadranski Slavljani (1850) (Kalin Golob 2003: 36). Torej je imel Navratil na voljo najmanj 11 časopisov, ki so jih sicer izdajali od Trsta do Celovca, bili pa so to tedniki, polmesečniki, mesečniki. Za podrobnejši pregled tega, od kod je Navratil črpal svoje vesti, bi morala primerjati kakšen časopis z Vedežem, vendar se zaradi obsega naloge v to nisem podajala. Velikokrat je razvidno, da Navratil vest v Vedežu objavi po res dolgem času od dogodka (največji razpon je objava 14. feb. 1850 o dogodku, ki se je zgodil 19. dec. 1849, torej skoraj dva meseca po njem; gre za tujo vest). V vesteh o tem, od kod črpa informacije, piše malo, skoraj nič. Med vsemi pregledanimi sem našla le že omenjene sklicevalne avtomatizme.

Kot ugotavlja Kalin Golobova (2003: 76), so telegrami kot vir informacije nekakšna posebnost dnevnikov 19. stoletja. V Vedežu nisem niti enkrat zasledila, da bi Navratil povzel kakšno vest iz telegrama; vzrok za to je najverjetneje treba iskati v tem, da je bilo to relativno drago, Navratila pa kaj takega pravzaprav sploh ni zanimalo, saj so telegrami "zanimivi" prav zaradi svoje ažurnosti, tega pa Vedež, glede na to, da je bil tednik, ni potreboval.

Vsaj za vesti iz tujine bi Navratil moral navesti, od kod črpa informacijo. Vendar takrat (seveda) še ni bilo te zavesti, urednik pa je najverjetneje ocenil, da je to povsem nepotrebno – kako drugače razložiti, da razen dveh primerov ni navajanja vira informacij? Glede na Vedeževe sodobnike in Navratilovo razgledanost ni dvomiti, da v drugih, tako domačih kot tujih, časnikih ni zapazil tega navajanja.

Ob tem lahko rečemo, da se v Vedežu sklicevalni avtomatizmi niso razvili. Navratil je za glagole ob navajanju podatka o viru informacije precej skop in tega vzorca pravzaprav ne razvije. Vesti so podane, razen v dveh primerih, brez navajanja podatkov o viru informacije. Kaže se, da je Navratil najverjetneje le bogatil knjižni jezik, saj bi s svojim znanjem mimogrede lahko razvil kakšen poročevalski stil, poleg tega pa je bil na tekočem s sodobnim časopisjem tistega časa, tako z domačim kot nemškim. Zagotovo si je ob svojem delu veliko pomagal z Bleiweisovimi Kmetijskimi in rokodelskimi novicami (KRN), ki v

svoji novičarski rubriki (Kalin Golob 2003: 90) za navajanje virov uporabljajo 18 različnih glagolov (Kalin Golob 2003: 93). Vendar, kot je ugotovila Kalin Golobova (2003: 93), tudi v KRN do leta 1868 ne moremo govoriti o avtomatiziranih oblikah sklicevalnosti, nasprotno, glagoli se celo množijo, kar je povezano z razvojem knjižnega jezika in vedno bolj razvite publicistike.

6.6 Oblika

Vesti v Vedežu so v tretjem letniku (1850) vpeljane s kratkim naslovom (v prvem letniku, v petih primerih, teh naslovov ni). Tako največkrat vsebino vesti oziroma najvažnejše poda že v tem naslovu. Nekaj primerov:

(Oglena soparica zaduši Ljubljanskega hlapca.)

(Kdor se povikšuje, bo ponižan.)

(Puška se sproži in ubije mladenčca.)

(Rešitev življenja in darilo zato.)

(Mladi hudodelniki.)

(Šolska novica.)

(Nasledek babje vere.)

(Mož z ajdovo slamo v glavi.)

(Hudodelstva na Krajskem.)

(Ogenj pri dolgem mostu in Škaručni.)

(Stare reči najdene.)

Kot rečeno, v prvem letniku teh naslovov ni, pisec pa, praviloma, v prvem stavku pove, za kaj gre.

- Pretečeno nedeljo po noči ob dveh je v Ljubljani na Polanah gorelo (I., 27. 7., št. 4).

- Pretečena dva tedna sta se dve veliki nesreči zgodile (I., 21. 9. št. 12).

- Njih Veličanstvu našimu novimu cesarju v čast je bila v ponedeljek (18. grudna) zvečer cela Ljubljana razsvetljena (I., 21. 12., št. 25).

Navratil vesti oblikuje največkrat tako, da najprej ubesedi dogodek, ki je bil po naravnem sosledju zadnji, nato opiše dogajanje pred njim.

- V nedeljo teden je bil v Ljubljani vojak ali soldat Matija Černe, ki je rojen Slovenec in scer Krajnec, *zato ker* je na vojski na Laškem ali Talijanskim nek cesarski grad zoper veliko

sovražnikov samo s 17 tovariši serčno branil in se tudi z denarji, ki so mu jih sovražniki ponujali, ni dal zapeljati – posebno počasten (I, 6. 7., št. 1).

- Njih Veličanstvu našimu novimu cesarju v čast je bila v ponedeljek (18. Grudna) zvečer cela Ljubljana razsvitljena (I., 21. 12., 25).

- 19. grudna (decembra) lanskega leta je bila vas Kolo Ternovskega okrožja v Galiciji po noči velika povodenj zalila (III., 14. 2., 7).

- Ne davno je bil v Wiesbadnu na Nemškem 19 let star mladeneč v 18letno ječo očitno obsojen, ker je neko ženo umoril (III., 14. 2., 7).

Vesti so različno dolge in različno ubesedene. Ponekod so preobložene, podatkov je odločno preveč; avtor vesti pa vanje kdaj pa kdaj vnese tudi druge prvine. Denimo, kar nekajkrat se v vesteh pojavi zapis **dvogovora**:

- /.../ In vem, de je vsak natihama sklenil: "Tudi jst se hočem, ako kedaj v vojsko pridem, serčno obnašati!" Drugi dan so Ljubljančani med seboj skledico denarja nabrali in jih pridnimu Černetu poslali. Kej taciga se ni nadjal, in zopet so ga solze ganjenja in veselja polile, in djal je: "Zdaj me ta čast še enkrat tako veseli kot popred, ker vidim, da to tudi druge veseli." (I., 6. 7., št. 1).

- Ondan gre neki gospod po Ljubljanskem velikem tergu. Nekdo, ki se mu je na ledu spodersnilo, ravno pred njim pade. "Eh! ne vem, kako bi mogel človek tako štoklast biti in pasti" – reče gospod. Še ni zadnje besede dobro izgovoril – lop – je bil že tudi na tleh (III., 31. 1., št. 5).

- 17. dan preteklega mesca je šlo pri Angersu na Francoskem bataljon vojakov čez most, kar se most podre, in 239 jih vtone. Neki strugar je bil prišel svojemu edinemu sinu do osta naproti, in ga objame, preden se most stopi. Sin mu obljubi, da bo v pol ure že doma. "Tvoja mati te težko pričakuje", mu reče (III., 8. 5., št. 19).

- Hodi deklica na breškem mostu v Ljubljani, si nogo zatakne in zlomi. Neki gospod to iz daleč viditi, zavpije deklama ravno memo gredočima, da naj deklico ena hitro vzdigne. "Ne vtegneva, morave berž po vodo" – odgovorite (III., 14. 8., št. 33).

Gre za literarno tradicijo? Vesti v Vedežu so ubesedeni dogodek mladim bralcem skušale podati na kar najbolj naraven način, na način, ki je bolj pripovedoval kot sledil vestičarskim zakonitostim. Če se je avtorju zdelo, da bi kaj bolje "naslikal", prikazal skozi dvogovor, je to pač vnesel v besedilo. Izrazito je prisotna (ubesedena) ljudska govornica, kar je značilno za takratno časopisje (Kalin Golob 2003: 70).

6.7 Vesti o nesrečah in kriminalnih dejanjih v Vedežu

Kalin Golobova ugotavlja (2003: 84), da je od druge polovice 80. let 19. stoletja pri poročanju o nesrečah in kriminalnih dejanjih prevladovala zgradba, ki je najprej ubesedila dogodek, ki bi glede na naravno časovno zaporedje bil zadnji. Torej v slovenskem poročevalstvu ne moremo govoriti o vplivu telegrafa na zgradbo razširjenih vesti po načelu "obrnjene piramide", ampak so bile posebne poročevalske okoliščine tiste, ki so na začetek postavile časovni odsek, ki bi po naravnem zaporedju bil na koncu dogajanja (Kalin Golob 2003: 85). In kako je v Vedežu? Kot bi rekli danes – črne kronike – je v Vedežu kar dosti. Od 50 vesti je kar 21 takih, ki spadajo na področje kriminala, nesreč, skratka, danes bi jih zagotovo našli na straneh črne kronike (glej prilogo II, kjer so zbrane te vesti). Največ vesti je domačih, od 21 jih je tujih le 6. Poročajo o nesrečah s strelnim orožjem (4 vesti), o požarih ali zadužitvah zaradi ognja (3), povodnji v Galiciji, umorih, najdenih mrtvecih, porušenem mostu pri Angersu na Francoskem, ki je pod sabo pokopal 239 vojakov, o tem, da so ljudje odkrili roparja v cerkvi in ga ubili, o neki sodbi roparju, o 3-letnem otroku, ki je padel z visokega okna, a je preživel, o tem, da je neki stekli pes ugriznil človeka. Nekaj vesti med njimi, predvsem o požarih in nesrečah s strelnim orožjem, ima na koncu nauk.

Kot že rečno, vesti so različno dolge. Nekatere najprej ubesedijo dogodek, nato pojasnjujejo. Pri tem avtor različno podaja ozadje dogodka. Nekatere vesti so občutno predolge, ubesedujejo tudi mišljenje akterjev v vesti. Kot pojasnjuje Kalin Golobova za svoje primere (2003: 85), lahko rečemo, da uvodni prvi povedi, v kateri je ubesedeno vse najnujnejše, za vest zadostne podatke, v nadaljevanju sledi dodatno pojasnjevanje, razlaga in utemeljevanje vestičnega težišča. Vesti v Vedežu nimajo izrecnega kazalnika zasuka, npr. avtomatizma ali naveznika. Vest v Vedežu seveda ni izčiščen žanr, objektivno, stvarno poročanje o dogodku pa se meša s komentiranjem pisca, sploh z nauki na koncu vesti, različnimi opazkami in opombami.

6.8 Sklicevalni avtomatizmi glede na nezanesljivost o dogodku

V Vedežu se niti enkrat ne pojavita načina, ki izražata nezanesljivost, neresničnost dogodka:

1/ besedno: bojda, menda, baje, neki, nekda;

2/ morfemsko: naj bi + deležni -l (Kalin Golob 2003: 117).

Stavki v vesteh so trdilni:

- je bil počaščen,
- je gorelo,

- je mlad petošolec sestrico ustrelil,
- je bila cela Ljubljana razsvitljena,
- je bila vas povodenj zalila,
- je bil mladenič v 18letno ječo obsojen,
- se je neki revež zamenil,
- je nekdo kvasil,
- je pogorela,
- so najdli /.../.

Kako pa je s poročanjem o kaznivih dejanjih? Značilno za ta tip poročanja je danes *naj bi + del. -l*. Kot piše Kalin Golobova (2003: 128), slovensko poročevalstvo do konca 19. stol. členkovne zveze naj bi + del. -l ni uporabljalo v zvezi s kaznivimi dejanji, danes pa se prav ta zveza zelo pogosto pojavlja v zvezi s poročanjem o pravno še ne dokazanih dejstvih (Kalin Golob 2003: 128).

Kot rečeno, v Vedežu prevladujejo prav vesti s področja t. i. črne kronike. Vesti o samomorih ni. Poglejmo vsebine vesti o kaznivih dejanjih: vest o nekem mladeniču, ki je bil v Wiesbadnu na Nemškem nedavno obsojen na 18-letno ječo zaradi umora neke ženske; neki hudobnež je zažgal hišo; kraja denarja; neki ljudje so v Mokronogu na Krajskem nekega popotnika, ki je mislil ponoči cerkev oropati, zasačili in ubili; obsojen neki tatič; našli so mrtveca ...

V poročanju ni nikjer izražena negotovost, nepotrjenost. V Vedežu je 7 vesti o kriminalnih dejanjih (iz črne kronike 21, vseh vesti 50), od tega sta dve iz tujine, druge so iz domačih logov, največ iz Ljubljane. Vesti so komentirane, nekatere so končajo z nauki.

6.9 Potrjevanje zanesljivosti

Gre za ubeseditev okoliščine, ko poročevalec noče ali ne more imenovati vira informacije, vendar pa ob tem želi dati informacijo, da je vir kljub temu zanesljiv, kar izraža tako, da poudarja objektivnost povedanega. V sklicevalnih avtomatizmih se pojavijo glagoli s splošnimi vršilci dejanja oz. prostim morfemom *se*, zato ker je vir informacije tako potisnjen v ozadje, saj je po mnenju poročevalca nezanesljiv (*trdijo, pišejo, pravijo ..., da; sliši se, čuje se, govori se ..., da*). Razvila pa so se tudi druga sredstva za izražanje nezanesljivosti, negotovosti, neuradnosti glede dogodka ali stanja. Vir je prav tako potisnjen v ozadje. To se

izraža s predložno zvezo iz/v + lastnostni pridevnik + samostalnik vir/krog (Kalin Golob 2003: 135):

Ta novica mi je došla iz zanesljivega vira ...

Iz diplomatičnih krogih je ta slučaj vzbudil veliko vznemirjenje ...

(primera iz Kalin Golob 2003: 135).

V Vedežu takih primerov nisem našla, čeprav sem, tako kot pri prejšnji kategoriji, mislila, da jih bom, prav iz istega razloga, ker avtor vesti skoraj nikoli ne pove, od kod črpa informacije. Predvidevala sem, da bo avtor to podal na ta dva načina (baje da; iz + lastnostni prid. + sam. vir/krog). Po končani analizi je razvidno, da v Vedežu pisec vesti ne uporablja navajanja vira na noben način (ni ne navezovalne sklicevalnosti ne potrjevanja zanesljivosti, skorajda sploh ni sklicevalnih avtomatizmov (razen opisana dva – nam naznani, smo brali, (smo videli)).

6.10 Drugi avtomatizmi: popravki, navezovanje na okoliščine poročanja, orientiranje znotraj časopisa

Eden zgodnejših, še pred dnevnih avtomatizmov je popravek. Gre preprosto za to, da smo ljudje zmotljivi, ločimo se le po tem, ali bomo to priznali ali ne. Še posebej je to pomembno v javnem sporočanju. Tako se že zelo zgodaj pojavijo popravki; sprva (pa tudi še danes, priznajmo) so bili olepšani; ni se zapisalo *Zmotili smo se* ali *Napačno smo zapisali*, temveč: *(Neljuba) Pomota se je vrinila* (Kalin Golob 2003: 137).

Bodisi da se pisci v Vedežu niso motili bodisi da napak niso priznavali, v Vedežu popravkov ni.

Želja po aktualnosti in ažurnosti poročanja ni bila v ospredju teženj ustvarjalcev Vedeža. Tako tudi ni bilo potrebe po zapisovanju avtomatizma *Ko to poročamo*, (*seja še traja*). Ta avtomatizem je dejansko odraz dnevnikega poročanja, saj dogodki potekajo pozno v noč, roki za oddajo člankov ali ura, ko se začenjajo radijski ali televizijski dnevnik, pa so točno določeni, zato je danes tega zelo veliko; če pomislimo na čas pred več kot 100 leti, pa je bila tehnologija še toliko bolj nazadnjaška, da so bili ti roki še bolj zgodnji. A kot rečeno, tega v Vedežu ni. Še drugi tovrstni avtomatizmi (ki pa jih v Vedežu pravtako ni): *... ko to v tisk dajemo ...*, *sedaj ko to pišemo ...*, *ako ga ni kaj zadržalo ...* (Kalin Golob 2003: 138).

Se pa v Vedežu štirikrat pojavi **napovedovanje obširnejših poročil**.

- (Slovenska rastlinoznanska šola v Ljubljani.) Mesca maja je začel v Ljubljani naš izverstni rastlinoznanec gosp. Andrej Fleischmann živinozdravniške učence v slovenskem jeziku rastlinoznanstva učiti. Učenci se kaj dobro uče. *Drugo pot od potrebe rastlinoznanstva* (20. 6. 1850, št. 25).

- (Čarar človeku glavo odseka.) Tudi smo vidili undan v Ljubljani, kako je čarar živemu fantičku glavo odsekal, potem pa jo je zopet zdrav, kakor popred na vratu imel. Nazadnje je umetnik to reč razjasnil. Vsi ljudje so se potem smejali, ker so vidili, kako je to brez copernije lahko narediti. *Tudi Vedež bode to reč drugo pot svojim bravcem za kratek čas in v poduk razložil; danes nam je prostora zmanjkalo* (11. 7. 1850, št. 28).

- (Afrikanški verooznanovavec Knoblocher v Ljubljani.) Naš sloveči rojak, gospod Ignaci Knoblocher, iz Škocjana blizu Mokronoga na Krajskem doma, je bil prišel po skoraj štirimesečnim potu iz Afrike in sicer od Egiptovskega, kjer je divjim že nekoliko let katoliško vero oznanoval, v saboto 24. t. m. potovaje na Dunaj v Ljubljano. Vse ga je hotelo viditi, sosebno, ker je bil po turško opravljen. Včeraj je šel svoje starše obiskat. *V drugem listu kaj več* (29.8.1850, 35).

- (Drobnogled, ki vsako stvar dvamilijonkrat večjo kaže.) V Ljubljani je že nekoliko dni kaj umetno narejeno gledalo v podobi cevi, ki vsako reč dvamilijonkrat poveliča ali večjo kaže. Bolha se vidi večja od slona, šivanka večja od hrasta. Drobnogled se pravi temu gledalu po gerškeji besedi »mikroskop« ravno zato, ker drobne reči tako strašno poveliča. *Drugokrat kaj več od drobnogleda* (12. 9. 1850, št. 37).

Prvi in tretji primer pravzaprav napovedujeta nadaljevanje poročanja o temi vesti (rastlinoznanstvo, drobnogled), in ne nadaljevanja vesti. Zanimivost – druga vest – o čarodeju, ki fantku glavo odseka, napoveduje nadaljevanje vesti v prihodnji številki; najverjetneje naj bi razložili/odkrili, kako je čarodej to naredil. V prihodnji številki nisem našla takega zapisa. "Obvestilo" iz tretje vesti, ki v naslednji številki obljublja obširnejše poročilo, prav tako ni udejanjeno, saj v naslednji številki takega nadaljevanja ni.

6.11 Avtomatizirani obrazci vesti

Enaka, podobna, ponavljajoča se okoliščina, ki jo poročevalno besedilo ubeseduje, pa povzroča ne le ustaljevanje besednih zvez in stavčnih konstrukcij, temveč tudi nastajanje obrazcev besedil, v katere se vstavljajo ustrezni podatki (Kalin Golob 2003: 142). Nastali so zato, ker gre za ponavljajoče se dogodke, ki jih doživlja skoraj vsak človek (imenovanja, smrt ...), ali pa so ponavljajoče se v splošnem družbenem življenju (pomoč iz državne blagajne, požari, naznanila ...).

V Vedežu od vseh naštetih pri Kalin Golobovi najdemo **naznanila** in **vesti o požarih**. Pri prvih gre za vest o dogodkih, ki se bodo zgodila (Kalin Golob 2003: 148). Imajo le informativno vlogo, torej gre za obvestilo o prihodnjem dogodku.

(Naš mladi presvetli cesar) pride v petek 10. maja potovaje v Terst v Ljubljano (8. 5. 1850, št. 19).

(Novica šolska.) Letos se bodo latinske šole v Ljubljani že 23. dan tega mesca, male šole 4., in v podkovijski in živinozdravniški učilnici 7. dan drugega mesca (kozoperska ali oktobra) začele (12. 9. 1850, št. 37).

V prvem mladinskem časopisu na Slovenskem pa, kot smo že omenili, najdemo tudi vesti o požarih. Pravzaprav so take tri (27. 7. 1848, št. 4; 14. 3. 1850, št. 11, 12. 12. 1850, št. 50).

- Pretečeno Nedeljo po noči ob dveh je v Ljubljani na Polanah gorelo. Vender so bili ljudje hitro priderli in hišo ognju oteli, tako, da je le kos strehe zgorel. Ženske so bile neki pod streho pepel shranit nesle, predin je bil še popolnoma mertev. Tako se je že veliko nesreč pripetilo; ženske pa se še vender niso naučile, da bi dobro pogledale, ali je pepel, kteriga na nevarn kraj spravijo, že popolnoma mertev, ali pa še perhavka.

- (Ogenj pri dolgem mostu in v Škaručni.) V sredo teden zjutraj je pogorela po hudobnežu nalašč zažgana hiša, ena krava in dvoje svinčet pri dolgem mostu, eno uro od Ljubljane. Troje ljudi so komaj oteli. Ker je bil gospodar za tri sto goldinarjev zavarovan, je dobil še tisti dan po oskerbniku pogorelske družbe sto goldinarjev, unih dve sto bo pa dobil, berž ko krov na hišo postavi. Ali ni to koristna naprava? –

- 24. dan pretekla mesca so se v Št. Vidu zvnaj Ptuja na Štajarskem na usnjarjevem dvorišču otroci z žvepleni klinčki igrali, in eden družega prašaje: ali bi se ta slama vžgala? so celo kopico zažgali, da je vse poslopje, več sto centov čresla in veliko drugih reči zgorelo. Škoda znese več jezér goldinarjev. – Otroci! ne igrajte se s tako nevarnimi rečmi.

Vesti prinašajo vse potrebne podatke; poleg tega avtor ponekod navaja podatke o nastali škodi in požarnem (ne)zavarovanju. Te vesti so opravljale tudi vzgojno funkcijo – bodisi zaradi same nesreče in opozorila, naj se otroci ne igrajo z ognjem, bodisi zaradi potrebnega zavarovanja, saj je le tako človek dobil kaj povrnjeno.

7. NAVRATILOV VEDEŽ IN BLEIWEISOVE NOVICE

Janez Bleiweis (1808–1881) je kot tajnik Kmetijske družbe leta 1843 osnoval Novice (sprva imenovane Kmetijske in rokodelske novice), konservativni časopis, ki je bil pet let edini časopis na Slovenskem (do 1848). Bile so strokovno-poljudni tednik, izhajale so do leta 1902. Bleiweis je bil staroslovenec, konzervativec. Menil je, da Novice Slovencem zadostujejo, a liberalci so si prizadevali dobiti pravi politični časopis (Kalin Golob 2003: 22). Posledica tega je, da smo dobili nov časopis, Vilharjev Naprej, ki je leta 1863 začel izhajati dvakrat na teden. Njegov urednik in glavni pisec je bil Levstik. Časopis ni preživel niti enega leta.

Nedvomno je za vsak časopis bistvenega pomena prav urednikov pogled na jezik, njegova skrb za pravilen slovnični razvoj in uspešno stilistično kultiviranje ustrezno skladijsko oblikovanih vsebinskih jezikovnih zvrsti, kar v veliki meri zadeva funkcionalni izbor besedišča in skladijskih vzorcev (Orožen 1996: 159). In kakšen je bil torej Bleiweisov pogled na jezik? Predvsem v prvem, živahnem desetletju izhajanja Novic (1843–1854), do Slovenske slovnice A. Janežiča, ko je šlo za vprašanje smiselnosti obstoja slovenskega knjižnega jezika, češ Slovenci smo politično in gospodarsko preveč ogroženi, da bi si ustvarili kulturo v "lastnem narečju", je Bleiweis neomajno vztrajal pri stališčih Kopitarja, Prešerna, Čopa. Vztrajno in odločno je branil individualnost slovenskega knjižnega jezika, trdno prepričan, da se v prihodnosti lahko razvije v nosilca kulturne nadstavbe, kakor vsak drug jezik (Orožen 1996: 160). Bil je kritičen do novih "ilirističnih" združevalnih poskusov v glasilu mlajših, v *Sloveniji*. Od tod izvira znani novooblikarski vihar (Orožen 1996: 160). Znano je Bleiweisovo stališče, da jezik ni "Modeartikel", pač pa sredstvo sporazumevanja in izobraževanja, zato mora biti razumljiv, govorljiv, v slovnici pravilen in kar se da enoten, v besedišču po potrebi odprt za besede iz drugih slovanskih narečij (Orožen 1996: 161). Knjižni jezik Novic se je vztrajno kultiviral tudi v kritičnem desetletju (1863–1873), ko je začel naraščati val slavizacije in arhaizacije. Urednik je zavrnil idejo o jeziku za ljudstvo in jeziku za izobražence (Orožen 1996: 170). Novic tudi Levstikova arhaizacija knjižnega jezika 70. in 80. let ne prizadene. Nad tem je bdel tihi mentor Novic, M. Cigale, ki se je vsa leta večinoma nepodpisan oglašal v *Jezikoslovnih drobtinica*h (Orožen 1996: 174).

Novice so pod Bleiweisovim budnim uredništvom prehodile zanimivo knjižno razvojno pot na vseh ravneh jezikovnega sistema, v vseh jezikovnovsebinskih zvrsteh. Razvoj jezika je bil skrbno voden iz zavesti do spoštovanja jezikovnih dosežkov osrednje knjižne jezikovne tradicije v skladu z osnovno sporazumevalno in izobraževalno družbeno funkcijo jezika.

Uspešno je krmaril med vsemi pokrajinskimi različicami, ki so jih v njegov časopis vnašali dopisniki, s pravo mero razuma je sprejemal ali zavračal bodisi "novotarije" bodisi starejše različice knjižnega jezika. Brez njegovih Novic bi ostalo slovensko podeželje prikrajšano za marsikaj in slovenska vas bi do danes imela bolj zanemarjeno podobo (Orožen 1996: 175).

Kot že rečeno v tej nalogi, se je kljub neštetim oviram slovenski knjižni jezik v 60. letih 19. stoletja razvijal in bogatil na številnih področjih (Kalin Golob 2003: 22). K temu je poleg leposlovja odločilno pripomoglo slovensko politično časopisje, v katerem se je slovenski knjižni jezik (SKJ) razvijal; v šolah in uradih je prevladovala nemščina (Kalin Golob 2003: 23). Novi osnovnošolski zakon iz leta 1869 pa je v osnovnih šolah uzakonil slovenščino kot učni jezik, tako da se je slovenščina začela razvijati tudi v znanstveni in poljudoznanstveni funkcijski podzvrsti (Kalin Golob 2003: 23). Slovenski knjižni jezik je bil funkcijsko razčlenjen in razvit ob koncu 19. stoletja (Kalin Golob 2003: 32). Bleiweisove Novice so bile za veliko Slovencev edini stik z zapisano slovenščino, v njih so našli informacije o napredku tehnike in znanosti, bile so šola slovenskega jezika (Kalin Golob 2003: 33). Novice so bile na eni strani vir jezikovnih poimenovanj, ki so jih vsebovali najrazličnejši poljudoznanstveni prispevki, iz njih so črpali sestavljalci različnih učbenikov (Orožen, 1996: 267), na drugi strani pa so združevala besedila umetnostne in strokovne zvrsti (Kalin Golob 2003: 35). Pomembne so predvsem zaradi strokovnega izobraževanja kmetov in obrtnikov, zaradi razvoja strokovnega izrazja, torej zaradi razvoja poljudoznanstvene publicistike ter kot faza v razvoju SKJ (Kalin Golob 2003: 59).

Bleiweisove Novice in Vedež imata (najmanj eno) stično točko. Urednik Vedeža, Janez Navratil, je bil v Ljubljani leta 1846 dopisnik Bleiweisovih Novic. In julija leta 1848 je Navratil, da bi, kot piše Dular (1980: 5), mladino navdušil za slovenščino in jo hkrati seznanil z zanimivostmi doma in po svetu, začel izdajati prvi slovenski mladinski časopis Vedež. Navratil je bil torej podkovan z nekakšnim "novinarskim" predznanjem. A Vedež je, kot smo že opisali, denimo, bil nekaj časa naklonjen ilirskim idejam in iliriziranju, Bleiweis pa je te zamisli o oblikovanju slovenskega knjižnega jezika ostro zavračal. Navratil je bil sicer tesno povezan še z eno jezikoslovno avtoriteto tistega časa, tj. Franom Miklošičem. Bil je njegov učenec, predvsem je z njim sodeloval pri prevajanju *Deržavnega zakonika*, ki je v tistem času usmerjal novoslovensko knjižno normo in oblikoval uradniški slog (Orožen 1996: 184). Bleiweis pa je, sprva je sicer to zavračal, nazadnje le sprejel nove oblike tudi v svoj nazor (Orožen 1996: 161).

Eno izmed osrednjih vprašanj, ki se je postavljalo na začetku našega raziskovanja, je bilo tudi vprašanje, na kakšen način urednik Navratil v poročevalskih rubrikah razvija knjižni jezik in od kod zajema. Takole je zapisal ob izidu prve številke:

“/.../ Vi mladenči pa, ki ste Slovenci in vender slovenskiga jezika še prav dobro ne razumete (zastopite), se bote zraven tudi jezika čedalje bolj vadili. Kmalo se ga bote morebiti v šolah učili. Ali ne bo dobro, ako se ga nekoliko že poprej navadite? /.../”. In res je v Vedež ves čas vključeval tudi prispevke, s pomočjo katerih so “se mladi jezika lahko ves čas vadili”. Najbolj stalna rubrika ves čas izhajanja so bile nove ali nenavadne, v tretjem letniku pa poleg slovenskih še ilirske besede. Navratil, znan po svojem vseživljenjskem zbiranju slovenskega besednega gradiva, je besede tudi v besedilih (v oklepaju ali opombah na dnu strani) redno razlagal. Besede je prevajal iz drugih jezikov (največ nemščine) ter jih skušal razložiti s pomenskega (slovarskega), besedotvornega in etimološkega vidika. Konec drugega letnika in v tretjem je objavljajal slovnico slovenskega jezika; vsa leta oglase za knjige v slovenščini in o slovenščini oziroma za tiste, ki so se mu zdele primerne za mladino, ter za nove časopise in revije; v poučnih sestavkih je predstavil zgodovinski razvoj slovenskega jezika, za razvoj slovenščine pomembne može ter zapisal marsikaj o slovanskih jezikih. V drugi polovici leta 1849 in vse do konca Vedeža se je intenzivno ukvarjal z ilirsko idejo ter posledično z uvajanjem novih oblik in skupno normo.

Prvi članek, zapisan v Vedežu (I. tečaj, 6. Malisperpana 1848), je bil o novem črkopisu – gajici, saj je leta 1848, kljub temu da so Novice že nekaj let izhajale v njej, mladina najbrž bolj poznala še bohoričico.

Nove zherke.

Novi c je stari z.

s f.

z s.

Novi č je stari zh.

š fh.

ž sh.

To so vse nove zherke, katerih isrekovanje je tukej sa tiste raslosheno, ki jih she ne posnajo. Vfaka, tudi c ima smirej le en glaf. Vše druge se po starim isrekujejo. Nar bolj si mora vfak v glavo vtifniti, de se novi z ne isrekuje takó, kot stari, ampak takó, kot poprejshni s, to je, mehkó; novi s pa se proti poprejshnimu ravno narobe glafi, to je ojstró, kakor stari f, kteriga

pa v novim pravopisu ní. Ker se s ojštró, se tudi š ojštro, in ker se z mehko, se tudi ž mehko, isrekuje; poštavim:

capa isrezi zapa; čakati isrezi zhakati.

Se fe; še she.

Zima sima; žima shima.

Zdi se, da je Vedež (prvo leto) na jezikoslovni ravni največ nudil na področju besedišča.

Poleg redne rubrike na zadnji strani, kjer je urednik kar po abecedi objavljajl neke vrste slovar slovenskega jezika, je v opombah med teksti ali na koncu strani (največkrat pomensko) razložil še približno 170 besed. Slovarsko gradivo tukaj ne bo posebej analizirano, za vpogled pa v tem poglavju kratek prikaz rubrike z zadnje strani (1. št., str. 8):

Nenavadne besede.

(Besede z znamnjem + niso slovenske, in se nej ne govoré.)

Abeceda, abecé; abecednik, abecebukvice.

Aboten, neumen; abot, abota ali abotnost, neumnost; abotnik, neumnež, bedak, + (norc); abotnica, neumnica.

Ašterželj, hlačnik, preramnik, + (hozentrogar).

Arovnik, + (modroc)

Najverjetneje je urednik Navratil mnoge besede sam prevajal in se ob tem odločal, katere so in katere niso slovenske.

Drugo leto svojega izhajanja je Vedeževa vsebina ostala podobna prejšnji; poleg še vedno zelo vestne razlage besed v vseh številkah je bilo v časopisu zapisanih več jezikovnih in jezikoslovnih prispevkov, začelo se je tudi iliriziranje – teoretično in praktično. Tudi v prvi polovici drugega letnika se urednik največ (kar se tiče jezikoslovja) ukvarja z razlago besed. Ne objavlja jih več po abecedi kot v slovarju, ampak razlaga besede, objavljene v posamezni številki. Vsebinsko se časopis v drugi polovici leta ni dosti spremenil, postal pa je bolj »učbeniški«. Jezikovnih in jezikoslovnih sestavkov je bilo (predvsem zaradi prispevkov o ilirščini) čedalje več. V 7. št. je urednik J. Navratil v nagovoru, v katerem je razložil ilirsko idejo, napovedal in v isti številki še začel novo rubriko *Vsakdanji pogovori v slovenskim in ilirskim jeziku*. Od 14. številke naprej je občasno objavljajl sestavke »nekoliko z ilirskimi oblikami«, od 21. do 24. št. pa rubriko *Drobtinice iz slovenske slovnice*, ki je bila namenjena

spoznavanju tistih oblik, ki bi slovenski jezik bližale ilirskemu. V redni rubriki *Slovniške besede slovenske slovnice*, ki jo je v nadaljevanjih objavil še v 17., 19., 22., 24. in 25. številki, je predstavil slovensko strokovno slovniško izrazje in nekatera pravila, ki v primerjavi z nemškimi veljajo za slovenski jezik. Vsa so bralci podrobneje spoznali v slovnici, ki jo je objavljala skoraj ves drugi letnik *Vedeža*. Tudi zadnje leto je bil program podoben tistemu iz prejšnjih dveh letnikov, še več je bilo jezikovnih in jezikoslovnih prispevkov, rubriko *Nenavadne besede* je zamenjal slovensko-ilirski slovar. V 13. št. je Navratil napovedal in v 14. št. res začel novo redno rubriko *Kratka slovnica slovenskega jezika*. Slovnico je v naslednjih številkah redno objavljala, razen v 27., 40., 45. in zadnji številki, kjer tudi sicer ni bilo jezikoslovnih prispevkov. V 15. številki je opozoril, da je slovnico pripravil po Murščevi, razen samostalniških sklanjatev, ki jih je povzel po Potočnikovi, vmes pa se sklicuje tudi na Murkovo. Pri obdelavi je slovnico jezika razdelil na dva dela:

1. nauk slovenski jezik prav govoriti,
2. in v nauk prav ga pisati.

Slovnico je razdelil na 37 delov, zagotovo pa jo je še nameraval pisati, vendar je časopis prejel izhajati.

Janez Navratil je ilirske in nove oblike v *Vedežu* začel predstavljati sočasno, in sicer že spomladi 1849. V drugi polovici drugega letnika pa je začel ilirizirati predvsem teoretično, malo pa tudi v praksi. Glede na ilirske predloge je (poleg teoretične predstavitve) v *Vedežev* jezik začel uvajati nove oblike, torej je Navratil sprejel predloge Luke Svetca. Vsa leta je tvorno spremljal razvoj skupne norme in se od ilirizma kmalu obrnil v iskanje skupne slovenske in ne južnoslovanske norme.

Nekaj strani smo tako namenili pregledu stanja jezika, ki se je pisal v *Vedežu*, in člankom, namenjenim slovničnim vprašanjem. Ta pregled pa morda daje lažen vtis, da so v *Vedežu* pisali samo ali večinoma o teh vprašanjih. Dejstvo je, da je urednik Navratil namenjal veliko pozornost tem vprašanjem, vendar pa je bil *Vedež* po svoji vsebini bolj poljuden, kot povedano že velikokrat, je pisal o številnih rečeh, predvsem vzgojno-izobraževalnih. Nasprotno pa lahko za Bleiweisove *Novice* rečemo, da Bleiweisove *Novice* prinašajo nadaljnji razvoj publicistične zvrsti, vendar pa tudi pri njih še ne moremo govoriti o posebnih stilnih prvinah, poimenovanih časnikarsko izrazje oz. stil (Kalin Golob 2003: 59). *Novice* so pomembne kot faza v razvoju slovenskega knjižnega jezika, njegovega kultiviranja in poenotenja. *Novice* s stališča poročevalskega stila prinašajo vesti kot najtipičnejše oblike

poročevalstva, zaradi pogostosti najbolj podvržene avtomatiziranju (Kalin Golob 2003: 61). Bleiweis vse do nastopa Slovenskega naroda nadaljuje Vodnikovo tradicijo, v vesti vgrajuje tipična govorna sredstva in jih postopoma prilagaja skladenjski strukturi knjižnega jezika (Kalin Golob 2003: 61).

Po pregledu vesti in jezika v Vedežu lahko z veliko gotovostjo rečemo, da je Navratil v veliki meri črpal prav iz Bleiweisa, saj med njima najdemo kar nekaj stičnih točk. Oba sta bila jezikoslovca, ki sta, razen ilirizma, imela veliko skupnih pogledov na razvoj jezika, posledično pa tudi skupen način razvoja pisanja vesti. Seveda so se vesti v Vedežu od tistih v Novicah razlikovale, to pa predvsem zato, ker so bile vesti v Vedežu manj razvite, manj so sledile publicističnim načelom, saj se v Vedežu ni pojavljala nujna ubesediti enake, podobne, ponavljajoče okoliščine; Vedež je bil namreč sprva 14-dnevnik, kasneje tednik.

Vedež tako s svojimi vestmi predstavlja fazo v razvoju slovenskega knjižnega jezika. V njem se ni mogel razviti poročevalski stil, ni bilo razvitih objektivnih stilotvornih dejavnikov, saj ni bilo za to danega temeljnega pogoja – vsak dan prek avtomatizmov zapisovati enakih, podobnih, ponavljajočih se okoliščin.

8. UGOTOVITVE

Razvoj jezika in uvajanje novosti najbolj natančno lahko vidimo iz dokumentov takratnega časa. Slovnice in slovarji postavijo oziroma zapišejo normo, uresničevanje pa lahko razberemo le iz živega jezika. »Živ« jezik iz sredine 19. stoletja pa lahko danes beremo le iz časopisov.

Prek analize vesti v Vedežu sem skušala ugotoviti več stvari. Najprej je bilo treba ugotoviti, ali so besedila, ki se pojavljajo v rubriki Novice, sploh podobne vestem oziroma ali imajo ta besedila sploh kakšno (informativno) vrednost. Lahko bi se namreč izkazalo, da besedila sploh niso primerne za analizo, kot sem si jo izbrala, saj je bil Vedež »časopis« drugačnega kova kot njegovi sodobniki ali celo kasnejši dnevnik. Vendar se je izkazalo, da so vesti sicer precej preprosto napisane, a vendarle vsaka prinaša neko informacijo, torej zadosti osnovnim zahtevam po petih K-jih.

Ko se je pokazalo, da so vesti pravšnje za analizo, sem jih začela preučevati po metodologiji, ki jo je v knjigi H koreninam slovenskega poročevalnega stila (2003) razvila in utemeljila Monika Kalin Golob. V prvi vrsti me je zanimalo, ali se je v vesteh v Vedežu razvil poročevalni stil. Prek analize, kjer sem preučevala, ali je v vesteh v Vedežu sploh razvit vestiški pravzorec, kako so napisane vesti, o čem govorijo – kakšne informacije prinašajo, ali imajo kakšno opazno primarno funkcijo, ali se v vesteh pojavljajo sklicevalni avtomatizmi in kateri, kakšno obliko imajo, o čem sploh so, ali se v vesteh morda pojavljajo kakšni avtomatizirani obrazci vesti, sem skušala ugotoviti, kakšen je jezik v teh vesteh.

Kalin Golobova ugotavlja (2003: 149), da lahko prek obravnavanih avtomatizmov in obrazcev vidimo, da je šele dnevniško izhajanje časopisov povzročilo oblikovanje posebnih jezikovnih sredstev, ki jih še danes štejemo za stilne posebnosti in značilnosti poročevalnih besedil (Kalin Golob 2003: 149). Nastali so zaradi pritiska objektivnega stilotvornega dejavnika – enake, ponavljajoče se okoliščine, ki jo poročevalno besedilo ubeseduje. Torej pred prvimi dnevniki ni mogoče govoriti o poročevalnem stilu, pač pa le o razvoju knjižnega jezika. In analiza vesti v Vedežu tej tezi tudi pritrjuje. V prvem mladinskem časopisu se poročevalni stil ni razvil, saj ni bilo razvitih objektivnih stilotvornih dejavnikov, ni bilo treba vsak dan prek avtomatizmov zapisovati enakih, podobnih, ponavljajočih se okoliščin. Temu gre delno pripisati tudi dejstvu, da je bil Vedež sprva 14-dnevnik, kasneje tednik. Pisci vesti niso bili primorani zapisovati informacij pod težo časovnih rokov, vesti na zadnji strani

časopisa se pravzaprav zdijo kot nekakšne kurioziteti. Večina izmed njih nosi v sebi moralni nauk, zato se zdi, da samo sledijo siceršnji usmeritvi Vedeža, ki je bil predvsem moralno-poučno čtivo.

9. VIRI IN LITERATURA

- Amon, Smilja (1996): *Tisk in politika v Jugoslaviji (1918–1941)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Breznik, Anton (1982): *Jezikoslovne razprave*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Dular, Jože (1980): *Brata Navratila*. Metlika: Belokranjsko muzejsko društvo.
- Enciklopedija Slovenije 1987*. 1. del. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Enciklopedija Slovenije 1988*. 2. del. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Enciklopedija Slovenije 1990*. 4. del. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Enciklopedija Slovenije 1992*. 6. del. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Enciklopedija Slovenije 1993*. 7. del. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Enciklopedija Slovenije 1998*. 12. del. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jurančič, Janko (1957): *Južnoslovanski jeziki*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kalin Golob, Monika (2003): *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*. Ljubljana: Jutro.
- Kobe, Marjana (2004): *Vedež in začetki posvetnega mladinskega slovstva na Slovenskem 1778–1850*. Maribor: Mariborska knjižnica Maribor.
- Korošec, Tomo (1987): Zastrti časopisni naslovi. *JiS* (5), 137–142.
- Korošec, Tomo (1998): *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: DZS.
- Leksikon Cankarjeve založbe 1988*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Logar, Tine (1993): *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Majar, Matija (1848): *Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski narod*. Ljubljana.
- Muršec, Jožef (1847): *Kratka slovenska slovnica za pervence*. Gradec.
- Navratil, Janez (1850): *Kurze Sprachlehre mit einer möglichst vollständigen Rechtschreibung der slov. Sprache nebst einem praktischen Anhang*. Ljubljana.
- Navratil, Janez (1859): Zakaj je nehal Vedež? *Slovenski glasnik*. 4. zvezek, 151.
- Orožen, Martina (1996): *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Orožen, Martina (2003): *Razvoj slovenske jezikoslovne misli*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.
- Prijatelj, Ivan (1937): Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848–1857. Ljubljana: Slavistično društvo v Ljubljani.
- Slovenski biografski leksikon, 1925-1991*. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka.
- Slovenska književnost 1996*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Stabej, Marko (1998): Oblikovanje knjižnega jezika v 19. stoletju med narodno enotnostjo in socialno razločevalnostjo. Zbornik predavanj XXXIV. SSJLK. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Sveteč, Luka (1850): *Nove oblike*. Ljubljana: Slovenija.

Toporišič, Jože (1984): *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Toporišič, Jože (1992): *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Vedež, časopis za šolsko mladost. Ur. Janez Navratil. Ljubljana: Rozalija Eger, 1848–50.

10. PRILOGA

Priloga A: Prepis vesti iz Vedeža

1. letnik, 1848

- I. tečaj, 6. Maliserpana 1848; št. 1

Novica

V nedeljo teden je bil v Ljubljani vojak ali soldat Matija Černe, ki je rojen Slovenec in scer Krajnec, zato ker je na vojski na Laškim ali Talijanskim nek cesarski grad zoper veliko sovražnikov samo s 17 tovariši serčno branil in se tudi z denarji, ki so mu jih sovražniki ponujali, ni dal zapeljati – posebno počasten. Dobil je namreč zavolj svoje serčnosti in zvestobe veliko zlato svetinjo, osem cekinov vredno, katero mu je vojvoda ali general potem ko ga je glasno pohvaliul, vpričo vsih tukajšnjih vojakov na persi pripel, ga dvakrat zaporedoma kušnil, nazadnje ga pa še k sebi h kosilu povabil. In vem, de je vsak natihama sklenil: „Tudi jst se hočem, ako kedaj v vojsko pridem, serčno obnašati!“

Drugi dan so Ljubljančani med seboj skledico denarja nabrali in jih pridnimu Černetu poslali. Kej taciga se ni nadjal, in zopet so ga solze ganjenja in veselja polile, in djal je: „Zdaj me ta čast še enkrat tako veseli kot popred, ker vidim, da to tudi druge veseli.“

J. Navratil

- I. tečaj, 27. Maliserpana 1848, št. 4

Novica

Pretečeno Nedeljo po noči ob dveh je v Ljubljani na Polanah gorelo. Vender so bili ljudje hitro priderli in hišo ognju oteli, tako, de je le kos strehe zgorel. Ženske so bile neki pod streho pepel shranit nesle, predin je bil še popolnoma mertev. Tako se je že veliko nesreč pripetilo; ženske pa se še vender niso naučile, de bi dobro pogledale, ali je pepel, kteriga na nevarn kraj spravijo, že popolnoma mertev, ali pa še perhavka.

- I. tečaj, 3. Velkiserpana 1848, št. 5

Vesela novica

Od vikšiga vojvoda po imenu Radecki, ki je že 80 let star, pa vender še našo armado na Laškim zoper puntarske Lahe serčno vodi, in kteriga vojšaki ko očeta ljubijo, je prešel 28. dan pretečeniga mesca v Ljubljano ta veseli, dva dni poprej piani razglas:

Hrabrost (serčnost) naše armade je kralja Korlna Alberta v tridanski vojski pri Kustoci premagala; armadi sovražnika, ki se umika, sledimo za petami. „Bog živi cesarja!“
Mi pa še pristavimo: Bog živi tudi naše serčne vojšake in njih serčniga vodjo!

- I. tečaj, 21. Kimovca 1848; št. 12

Dve žalostni novici

Pretečena dva tedna ste se dve veliki nesreči zgodile. V Škofji loki na Gorenskim je namreč mlad petošolc po neprevidnosti ljubljanskega kupca Mošiča, v Novim mestu na Dolenskim pa še mlajši četertošolc svojo 9 let staro sestrico ustrelil. Otroci! ne pečajte se s puškami kratko in malo, dokler ste še preslabi in dokler niste popolnoma podučeni, kako se gre z njimi obnašati, in ktere nevarnosti so zraven.

- 21. Grudna 1848, št. 25

Novica

Njih Veličanstvu našimu novimu cesarju v čast je bila v ponedlek (18. Grudna) zvečer cela Ljubljana razsvitljena. Na vsakim oknu ste nar menj po dve sveči goreli. Na treh šolskih oknih so se med slovenskim in avstrijskim banderam belo-višnjevo-rudeče svetile besede: Slava Franc Jožefu I. Ravno tako tudi na enim oknu duhovšnice pod lepimi podobami: Mir Zloga Blagost. Turška muzika je po celim mestu igrala, ljudje pa iskreno „Živi“ vpili. Nazadnje so učenci cesarsko in še dve drugi zapeli. – Drugi dan je bila za cesarja velika škofja maša. Že na vse zgodaj se je streljalo s topi in turši boben je pel. Med sv. Mašo so doneli spet topi; streljali tudi stražniki de se je vse treslo. – Za Boga, cesarja, narod in ljubo domovino hočemo vse storiti.

II. LETNIK 1849

II. tečaj 1849, 4. prosenca, 1. list I. polovice – 28. rožnika 1849 (26. list)

II. tečaj 1849, 5. mal. serpan, 1. list II. polovice – 27. grudna (26. list)

Ni vesti.

III. LETNIK 1950

Novice za mlade ljudi (20 novic)

- 31. prosenca (jan) 1850, list 5

(Oglena soparica zaduši Ljubljanskega hlapca.) V petek 25. dan tega meseca ob sedmih zvečer se vleže hlapec nekega Ljubljanskega mestnjana spat. Da bi mu pa vino po noči ne zmerznilo, ktero je bil menda iz doma dobil, prinese popred v stanico lonec žerjavice in ga podstavi pod sodiček. Nato zaspi brez vse skerbi. Ali iz žerjavice puhti neka soparica, ki v zaperti stanici človeka zaduši, posebno spečega, ker si pomagati ne more. Kolikor nižje leži, toliko v večji nevarnosti je, ker je taka soparica, ki ji pravijo učenci "vogelnokislina", veliko težja od navadnega zraka, toraj se posebno na tla vleže in vsako živo stvar zaduši. Taka nesreča se je tudi Ljubljanskemu hlapcu zgodila, ki revež vedil ni, kar smo ravno povedali. Le malo živega ga najdejo zjutraj. Hitro vrata in okna odpro, da stanico zdrava sapa prešine, mu pušajo, in ga odneso v bolnišnico. Toda pravijo, da bode moral siromak umreti, ker je bil predolgo v gnjilej sapi. Na kmetih imajo navado, po zimi čez noč stanice z žerjavico v posodah greti. Za božjo voljo! Nikari tega, kdor noče, da se mu taka ne pripeti, kot nesrečnemu hlapcu.

(Kdor se povikšuje, bo ponižan.) Ondan gre neki gospod po Ljubljanskem velikem tergu. Nekdo, ki se mu je na ledu spodersnilo, ravno pred njim pade. „Eh! ne vem, kako bi mogel človek tako štoklast biti in pasti“ – reče gospod. Še ni zadnje besede dobro izgovoril – lop – je bil že tudi na tleh.

- 7. svečana (februarja) 1850, list 6

Novice za mlade ljudi

(Puška se sproži in vbije mladenča) 18. dan preteklega mesca vzame v Št. Petru na Štajerskem 14 let star mladenič skrivaj puško in gre v log, da bi kakšnega zajca vstrelil. Dolgo kolovrati po logu, pa ne dobi ničesar. Prazen se mora s puško verniti. Hoče jo v veži obesiti. Obešaje pa jo po nerodnosti sproži, - strel mu raznese levico tako, da so mu jo morali odrezati. – Varujte se pušk; puška je nevarna nevarna reč, in je že marsikterega mladenča prevdobi (prezgodaj) pod černo zemljico spravila.

- 14. svečana (feb.) 1850, list 7

Novice za mlade ljudi

(Rešitev življenja in darilo zato.) 19. grudna (decembra) lanskega leta je bila vas Kolo Ternovskega okrožja v Galiciji po noči velika povodenj zalila. Jožef Trehač in Jožef Savicki, gališka kmeta, sta po svetej zapovedi, ki nam veleva, slehernega človeka brez razločka vere kot sebe ljubiti, izraelsko rodovino – očeta, mater in 4 otroke – strašne smerti v vodi izpod strehe rešila. Nesrečni, revni gospodar jima je nekoliko plačila ponujal; pa ne vzameta ga blagoserčna moža. Te dni pa je nabral na Dunaju neki ravno tako blagi gospod 300 goldinarjev, katerih 200 bodo dobili ti revni ljudje, 100 pa pridna kmeta v dar.

(Mladi hudodelniki.) Ne davno je bil v Wiesbadnu na Nemškem 19 let star mladeneč v 18letno ječo očitno obsojen, ker je neko ženo umoril. Gerdobnež je sodbo brez kesá, posmehovaje se, poslušal, da je vse poslušalce zona (groza) in pa tudi velika nevolja čez toliko hudobije obhajala.

(Šolska novica.) Že lani v Vedežu oznanjene slovenske bukvice „Mali Blaže“ bodo drugo leto v vse začetne šole na Slovenskem vpeljane. Naše veselje, da se nam je serčna želja spolnila, slovenske mladine pa velika korist, ker se bode iz njih že prvo leto v premilem jeziku maternem toliko lepega, za življenje potrebnega naučila.

- 21. svečana (feb) 1850, list 8

Novice za mlade ljudi

(Nasledek babje vere) V Vukovaru se je bil nedavno neki revež zamenil. Trije Vukovarčani grede, in ga z voščeni, lani o svečnici blagoslovljenimi svečami vsled babje vere, da bode potem ozdravil, tako dolgo nabijajo, da se sveče na drobne kosce razleté. Ni nam treba praviti, da je siromak nato ves onemogel in še bolj zdivjal. Kedaj bo vendar babjem veram zaklenkalo!

(Mož z ajdovo slamo v glavi.) Undan je nekdo v neki Ljubljanski kerčmi z modrijskim obrazom kvasil, da – kakor pravijo – na železni cesti o vsaki vožnji en človek nekam zgine. Kaj drugega je misliti – pristavi modrijan – kot da ga hudoba vzame. Mi pa

pristavimo: Kaj drugega je misliti, kot da so temu možu možgani zginuli in da mu je kdo namesto njih ajdovo slamo v bučo vrinul, sicer be ne mogel tako neumno govoriti!

(Novica šolska.) Prijateljsko pismo iz Dunaja nam naznani, da se slovenske bukvice: abeceda, mali katekizem i. t. d. za začetne šole v cesarsko-kraljevej dvornej tiskarnici že natiskujejo. Vse v novem pravopisu in našimi oblikami. Po tem takem se bode drugo leto poduk v slovenskem jeziku začel. Bog daj srečo!

- 14. sušca (marca) 1850, list 11

Novice za mlade ljudi

(Hudodelstva na Krajskem.) Pretekli teden smo brali v Dunajskih Novicah pregled hudodelstev, ki so se zadnja 3 leta v več kronovinah našeg cesarstva zgodila. Samo v kronovini, ki obseže Terst, Istrijo, Goriško, in na Koroškem se manj hudodelstev šteje kot na Krajskem; v vseh drugih več. To spričuje dovolj, da so ljudje na Krajskem, sploh rečeno, pridni. Čuditi se je pa, da je bilo na Krajskem izmed sto hudodelstev navprek ali počez po dvanajst vbojev ali vmorov, v drugih kronovinah pa k večjemu po sedem. To mora vsakega pravega domorodca z žalostjo navdati. Če pa pomislimo, kakšni hudodelniki da večji del ljudi vbijajo in morijo, vidimo in vemo iz lastnega prepričanja, da so večjidel neotesanci, ki niso nikdar v šolo hodili, ampak skoraj brez vsega poduka vzrastli, kot nema živina. Če takemu človeku kdo le žalo besedico reče, ga kar z nožem drapne ali pa s kolom po glavi mahne, da je prec po njem, kakor bi bil človek kakšna muha. – Premili mladenči po Krajskem! radi tedaj hodite v šolo in verno poslušajte blage nauke. Skerbite pa tudi potem, ko bode te vi gospodarji, bolj za šole, kot po kmetih zdaj skerbijo. Veliko jih je, ki nočejo še drev za šolo dajati, čeravno se njih otroci v šoli tako koristnega branja, pisanja in drugih potrebnih nauk učé. Ali ni ta žalostna?

(Ogenj pri dolgem mostu in v Škaručni.) V sredo teden zjutraj je pogorela po hudobnežu nalašč zažgana hiša, ena krava in dvoje svinčet pri dolgem mostu, eno uro od Ljubljane. Troje ljudi so komaj oteli. Ker je bil gospodar za tri sto goldinarjev zavarovan, je dobil še tisti dan po oskerbniku pogorelske družbe sto goldinarjev, unih dve sto bo pa dobil, berž ko krov na hišo postavi. Ali ni to koristna naprava? –

V ponedeljek zvečer je gorelo v Škaručni. Pravijo da je treščilo v neki pod, in razen 3 hiš in cerkve vse zgorelo. Tukaj pa jih je bilo neki prav malo zavarovanih. Kaj bodo zdaj počeli reveži? –

- 2. vel. travna (maja) 1850, list 18

Novice za mlade ljudi

(Stare reči najdene.) V Ljubljani poleg Dunajske ceste so za podzidje nove hiše kopaje najdli te dni celo trugo iz lahkega kamna izsekano, v njej pa leščarbo za večno luč in en „obolus“, to je star denar, ki so ga stari krivoverni Rimljani merličem v usta devali. Mislili so namreč, da se mora sleherni človek po smerti na uni svet vprek neke vode prepeljati in brodarju Karonu brodnino plačati, - in zato je dobil vsak merlič „obolus“ v usta. Iz tega se posname, da je tukaj kakšen imeniten Rimljan ležal. Tudi glava je bila še viditi, druge kosti pa vse perhle. Nekoliko vstran pa so izkopali na štiri vogle izrezan votel kamen s kamnitim pokrovom, v katerem je bilo nekoliko sklenčic (flašic), v ktere so, kakor se bere, solze prestrezali. „Obolus“ je neki, kakor letna številka na njem kaže, 1600 let star.

- 9. vel. travna (maja) 1850, list 19

Novice za mlade ljudi

(Zvit vboj.) Neki gospodar iz gornje Lososiane na Moravskem je ravno krov svoje nove hiše stavil, ko reven Jud pred hišo sede in začne mervico svoje gotovine šteti. Moža na strehi se polasti tolika spohotnost do denarjev, da spusti na Juda težko bervno, ki ga vbije. Hudobnež si vsvoji nato denar, zagrebe skrivaj nesrečnika in misli, da se hudodelstvo ne more soznati. Ali kar se ne stori, se ne zve. Hudodelec je že zapert, in čaka pravične kazni.

(Strašna nesreča.) 17. dan preteklega mesca je šlo pri Angersu na Francoskem bataljon vojakov čez most, kar se most podre, in 239 jih vtone. Neki strugar je bil prišel svojemu edinemu sinu do osta naproti, in ga objame, preden se most stopi. Sin mu obljubi, da bo v pol ure že doma. „Tvoja mati te težko pričakuje“, mu reče. Komaj to izgovori, pade sin z mostom vred v vodo. Oče skoči za njim in pet vojakov iz vode reši; ali njegovega sina ni bilo med njimi. Še le drugi dan so mertvega izvlekli.

(Naš mladi presvetli cesar) pride v petek 10. maja potovaje v Terst v Ljubljano.

- 16. velikega travna (maja), list 20

Novice za mlade ljudi

(Naš presvetli cesar v Ljubljani.) V petek 10. maja ob poli sedme zvečer je oznanilo Ljubljani donenje topov na gradu veseli prihod našega presvetlega cesarja po železni cesti. Velika množica ljudi je mladega vladarja z glasnim "živio!" pozdravljala. Drug se je bolj od druga rinul, ga viditi, ko je iz kolodvora stopivši več sto korakov peš memo narodne straže proti Dunajski cesti šel, kjer so bila njemu v čast velika z zelenim semrečevjem ovita, z lepimi banderi ovenčana vrata postavljena. Po potu in pred poglavarjevem gradom se je neprenehoma klic "živio!" razlegal, dokler se ni slavljeni gost radovidnemu veršelu dvakrat skozi okno pokazal. Zvečer je bilo mesto lepo razsvetljeno. Ves drugi dan se je v Ljubljani mudil, in v nedeljo jutro ob šestih v Terst odhajal, kamor ga je spet stoterno "živio!" posebno mladih gledavcev pomnoženo s pogostim gromom topov spremilo. Kakor na potu v Ljubljano, ga je tudi šolska mladost krajev ob cesti proti Terstu s svojimi gospodi zapovedniki spodobno počastila.

En dan pred cesarjevim prihodom je prišel v Ljubljano slavni nadvojvoda Radecki, ki so ga tudi z veliko častjo sprejeli. Zavoljo bolehnosti je še le danes zjutraj v Gorico odšel, kjer so cesarja počakal.

- 13. rožnika (junija), list 24

Novice za mlade ljudi

(Staroslovanski spominki.) V Meklenem boru (Meklenburg), kjer so nekdaj Slovani živeli, so izkopali ne davno več mertvaških kamnov s slovanskimi napisi in blizo 200 malikov naših pradedov.

(Imenitna konja.) V Ljubljani sta bila te dni zares pogleda vredna konja za majhino plačilo viditi. Eden, 8 let star, je 24 pesti visok in 25 centov težak, morebiti največji na svetu; eden pa, dasitudi 8 let star, je samo 75 funtov težak in le 33 palcev visok, tako da se svojemu pajdašu, s katerim se prav rada imata, lahko – meni nič, tebi nič – pod vampom sprehaja.

- 20. rožnik (junija), list 25

Novice za mlade ljudi

(Cerkveni ropar vbit.) Pretekli teden so ljudje v Mokronogu na Krajskem popotnika, ki je mislil ponoči cerkev oropati zasačili in vbili. Čeravno se je hudobnež zlo pregrešil, ga vendar nebi bili smeli samovoljno vbiti, ker cesarska postava samovoljno pomoč ostro prepoveduje.

Vsi, kateri so se vboja vdeležili, bodo hudo kaznovani. Zapazite si to, mladi bravci! Zato so gosposke, da hudodelce pokoré; ko bi si smel vsak sam pravico delati, nebi bilo nobenega reda med nami.

(Slovenska rastlinoznanska šola v Ljubljani.) Mesca maja je začel v Ljubljani naš izverstni rastlinoznanec gosp. Andrej Fleischmann živinozdravniške učence v slovenskem jeziku rastlinoznanstva učiti. Učenci se kaj dobro uče. Drugo pot od potrebe rastlinoznanstva.

- 11. malega serpana (julija), list 28

Novice za mlade ljudi

(Učeni kanarčki.) Poprejšnji teden je vrela Ljubljanska mladina v neko hišo, kjer je ptujec kanarčke kazal, ki so znali z majčkinimi puškicami streljati, vozičke voziti – eden je sedel na vozu, oblečen, kakor gospod, eden za njim za strežéta, eden je bil pa za konja – in še več drugega umetnega in za mladino prav smešnega.

(Čarar človeku glavo odseka.) Tudi smo vidili undan v Ljubljani, kako je čarar živemu fantičku glavo odsekal, potem pa jo je zopet zdrav, kakor popred na vratu imel. Nazadnje je umetnik to reč razjasnil. Vsi ljudje so se potem smejali, ker so vidili, kako je to brez copernije lahko narediti. Tudi Vedež bode to reč drugo pot svojim bravcem za kratek čas in v poduk razložil; danes nam je prostora zmanjkalo.

- 25. malega serpana (julija), list 30

Novice za mlade ljudi

(Nove kaznovavne sodbe.) 18. dan t. m. smo vidili v Ljubljani v sodnji Ljubljanske okolice prvič po novej kaznovavnej postavi očitno, to je vpričo vsih ljudi, in ustno, to je na besede brez mudne pisarije v domačem jeziku obravnavati in soditi, da je lahko vsak kmet umél, kaj se govori. Vsih zatožencev (ki so bili zatoženi), ki so imeli še količkaj sramožljivosti v sebi, je bilo jako sram, ker je bilo veliko poslušavcev vpričo, kateri so jih poznali. Mladenči in deklice! varujte se skerbno vsake hudobije, ki je zoper cesarske kaznovavne postave, da se vam taka sramota ne zgodi.

(Zrakobrodnik se spusti v zrak.) Zrakobrodniki (Luftschiffer) so umetniki, ki se umejo z oblani in drugim pripravnim orodjem visoko v zrak vzdignuti, in po njem kakor brodar po vodi brodirati. – 7. dan t. m. se je spostil tak zrakobrodnik v Parizu vpričo velike množice na svojem pod oblonoprivezanem konju v višave. Konj je od kraja zlo bercal, potem se pa kmalo vpokojil in visel, kakor bi bil oterpnul. Kmalo zginie oblon nad oblake. Še le zvečer prispe več ur od Pariza v vasi »Grizik« srečno do tal, in umetnik pridirja na svojem konjičku še isti večer v Pariz. Pravil je, da je bila začela konju v prevelikej visočini, kamor ga je bila silna sapa zanesla konju iz gobca jako kerv teči, njemu pa ne, samo zeblo ga je, in pa v glavi se mu vertelo. Nad oblaki je vidil več mavric in drugih lepih prikazkov iz solnčnih žarov.

- 1. velk. serpana (avgusta) 1850, list 31

Novice za mlade ljudi

(Ukanila orla.) Un dan sta brezskerbna fanteka jagode brala. Kar zašumi nekaj nad njunima glavicama, in ti hip zagrabi strašan orel enega s svojimi ostrimi kremplji, ter ga hoče v svoje gnjezgo odnesti. Serčni 10letni fantiček ne zgubi pričujočnosti duha, zagrabi orla krepko za vrat, in ga tako stiska, da orel omaga in na tla pade. Nič manj serčni tovarš to viditi, si sleče nagloma suknjico, in se verže ž njo na razbojnika. Uni se zdaj nevarnega objemanja znebi. Premaganemu razbojniku zvezeta perutnice in ga prineseta po zmagavski ukaje v Lugoš; od tod je bil v Temešvar poslan, kjer je še zdaj zapert, in po zgubljeni prostosti zdihuje.

(Strašna nesreča pri streljanju.) Ko so nedavno pri svetem Urhu na Štajarskem obletnico praznovali in streljali, se je v enem možnarju, katerega so še vročega basati začeli, smodnik vnel in po nesreči tudi žakelj, v katerem je bilo še 10 do 12 funtov smodnika. Enajstero večjidel mladih ljudi je bilo hudo ranjenih, en 12 let star fant je vsled opeklina že

vmerl, še 5 drugih mu vtegne kmalo slediti. Enega mladenča je 3 seznje visoko verglo; na glavo je padel, ni sicer pri tej priči sklenul; ali živi brez upanja ozdraviti se.

- 8. velk. serpana 1850, list 32

Novice za mlade ljudi

(Delitev šolskih daril v Krajnu.) V nedeljo 4. t. m. je v Krajnu o delitvi šolskih daril neka učenka po slovenski progovarjala, to je na pričujoče gospode govor imela. Tudi naš ljubljeni deželni poglavar, gosp. Grof Korinski, rojen Dunajčan, ki se že več časa po naše uči, je bil vpričo, in Vedež ve za gotovo, da je gospodu grofu slovenski govor pridne deklice prav dopadel, kakor mu naš jezik, ktereга marsikteri nevédni domorodec zaničuje, tudi sploh močno dopade.

(Žlahten gospod na očitni sodbi.) V ponedeljek 5. t. m. so sodili v ljubljani očitno nekega ptujega žlahtnika, ki je bil v Novakovi gostivnici tukaj sreberno žlico pobasal. Obsojen je bil, ker je gospodar žlico nazaj dobil, tri dni zapert biti. Postavi so vsi ljudje enaki.

(Perve slovenske perjohe.) Naša tiskarnica je dobila ravno zdaj slovenske perjohe, (to je zapisek, ki konec šolskega leta na svetlo pride in pové, kako se je vsak učenec učil), za Kamnogoriško šolo v natis. Gotovo bodo perve slovenske, ki jih bodo lahko tudi kmetiški stariši uméli.

- 14. vel. serpana (avg.) 1850, list 33

Novice za mlade ljudi

(Prestreljene oči.) Uni teden je v Rakitnah na Krajskem človek človeku obe očesi prestrelil. Nesrečni slepec živi, ker je bilo zernje že preslabo in je v kosti ostalo. Storivec se izgovarja, da je mislil svojega prijatla norčevaje pod noge podprašiti. – Norčevaje streljati na koga! Ali ni to nespamet? Mladenči! pomislite to. –

(Brez pomoči.) Hodi deklica na breškem mostu v Ljubljani, si nogo zatakne in zlomi. Neki gospod to iz daleč viditi, zavpije deklama ravno memo gredočima, da naj deklico ena hitro vzdigne. »Ne vtegneva, morave berž po vodo« – odgovorite. Ali ni to po nečloveško?

(Konj in hlapón.) 8. dan t. m. ponoči je bil blizu maribora (Marburga) konj s paše na železno cesto zašel. Kar priderči vozovlak, ktereга mašina za sabo vleče, ki jo imenujemo »hlapón«. Konj to vгledati se prestraši in derči skokoma pred njim. Ali berzi hlapón ga kmalo doteče, in suje. Nekoliko časa konj še na vso moč beži; ali kmalo omaga in se zverne, toda tako, da ga hlapon ni povozil, ampak pred seboj rinul. Voznika čutita, da je na cesti nekakšna zapreka in vstavita. Pomagata konju na noge, in revež ves ogoljen in kervav odbeži.

- 22. velikega serpana, list 34

Novice za mlade ljudi

(Poslavljenje.) Svetli cesar so blagovolili Jožetu Gulinu, sodnemu strežniku v senožečah, sreberni križ za zaslужke podeliti, ker je letošnjo zimo z nevarnostjo lastnega življenja majorja Molnarja in njegovo rodovino iz zameta na Gabriku smerti rešil. Sreberni križ mu je bil 11. dan t. m. v Senožečah v sodni pisarni vpričo veliko ljudi na blaga persa pripet.

(Nasledki nevednosti.) Soseske ali županije so dobile zdaj pravico, da smejo same čez se gospodariti, in si župane voliti. To je gotovo velika dobrota za nje. Hudobneži in nevedneži so pa začeli ljudi v nekterih krajih pregovarjati, da bi bila to velika nesreča za nje. Priprosti ljudje so jim verjeli, in so se branili voliti. Zakaj? Zato, ker ne znajo brati in pisati, da bi se bili iz novic in spisov lahko sami prepričali, da je tanaprava le v njihov blagor ali dobro. Mladenči slovenski! učite se pridno brati in pisati, da se ne bode kedaj tudi vam taka godila, da bi se napravam vstavljali, ki bodo v vaš prid.

(Slovensko izpraševanje.) V pondeljik 19. t. m. se je začelo v Ljubljani véliko izpraševanje učencev kovaške in živinozdravniške šole, ki so se vsih naukov v milem maternem – slovenskem jeziku učili. Tako dobro odgovarjajo, da jih je le veselje poslušati.

- 29. velk. serpana, list 35

Novice za mlade ljudi

(Afrikanski verooznanovavec Knoblocher v Ljubljani.) Naš sloveči rojak, gospod Ignaci Knoblocher, iz Škocjana blizo Mokronoga na Krajskem doma, je bil prišel po skoraj štirimesečnim potu iz Afrike in sicer od Egiptovskega, kjer je divjim že nekoliko let katoliško vero oznanoval, v saboto 24. t. m. potovaje na Dunaj v Ljubljano. Vse ga je hotelo viditi, sosebno, ker je bil po turško opravljen. Včeraj je šel svoje starše obiskat. V drugem listu kaj več.

(Mertvec najden.) Pretekli teden so najdli blizo Ljubljane vbitega človeka, ki se ne ve, kdo ga je vbil.

(Konj pade z jahačem.) Že undan je bil v Ljubljani zavoljo preneglega jahanja (ali jezdarjenja) po gladkem tlaku konj z jahačem vred tako padel, da so ga na pol mertvega iz mesta nesli; pa spet včeraj se je z nekim drugim skoraj ravno taka pripetila. Če je tlak spolzek, ne koristi dobro jezdariti znati.

- 12. kimovca (sept.) 1850, list 37

Novice za mlade ljudi

(Novica šolska.) Letos se bodo latinske šole v Ljubljani že 23. dan tega mesca, male šole 4., in v podkovijski in živinozdravniški učilnici 7. dan drugega mesca (kozoperska ali oktobra) začele.

(Mlad tat.) te dni je eden mestnih čuvajev v Ljubljani 12 let starega tata vgrabil, ko si je ravno za denarje, svojemu gospodarju vkradene, oblačila kupoval. Zdaj je zapert in čaka pravične kazni. Vidili smo ga grenke solze prelivati, in smo si v nadi, da ne bode nikdar več kaj takega storil.

(Drobnogled, ki vsako stvar dvamilijonkrat večjo kaže.) V Ljubljani je že nekoliko dni kaj umetno narejeno gledalo v podobi cevi, ki vsako reč dvamilijonkrat poveliča ali večjo kaže. Bolha se vidi večja od slona, šivanka večja od hrasta. Drobnogled se pravi temu gledalu po gerškeji besedi »mikroskop« ravno zato, ker drobne reči tako strašno poveliča. Drugokrat kaj več od drobnogleda.

- 24. kozoperska (okt.), št. 43

Novice za mlade ljudi

(Šolska.) Učenci latinskih šol imajo letos, in bodo pred kot ne tudi vprihodnje po 5 ur na dan šolo imeli; ob sredah in sobotah popoldne nadalje ob nedeljah in praznikih pa je počitek. Marljivi mladenči se bodo odslej lahko veliko več naučili, kot popred. Le kdor kaj zna, zdaj kaj veljá.

(Déte pade z okna.) V Genfu na Švajcarskem je padlo te dni 3 in pol leta staro dete z okna sedmega nadstropja, in se ni vbilo. Prileti namreč v naročje vozniku, ki je ravno spredej na vozu sedé memo peljal; iz njegovega naročja se zvalička na konjev zadnji konec, zderkne od tod na vojé (štango) in nato še le na tla pod konje, ki se pa niso ganili. Neki človek priskoči in pobere živega in zdravega otročička. Mislite si veselje matere, ki je vsa zgubljena doli pritekla, in svoje ljubo déte tako čudno rešeno vidila. – Kdo ni prepričan, da ima vsak otrok svojega angelčka varha, ki nad njim čuje!

(Stekel pes vgrizne človeka.) To se je zgodilo nedavno v Požunu na Ogerskem. Mož, ki ni mislil, da je bil pes stekel, si rano brez skerbi sam zaceli. Ali kmalo se je strašna steklinina moč razodela. Mož je tulil in lajal prav po pasje, razbijal in gerdo divjal, dokler ni v strašnih bolečinah sklenul. – Ako te pes iz čistega mira vgrizne, misli si, da je stekel, in pojdi nemudoma k dravniku.

- 12. grudna (dec.) 1850, list 50

Novice za mlade ljudi

24. dan pretekla mesca so se v Št. Vidu zvonaj Ptuja na Štajarskem na usnjarjevem dvorišču otroci z žveplenimi klinčki igrali, in eden družega prašaje: ali bi se ta slama vžgala? so celo kopico zažgali, da je vse poslopje, več sto centov čresla in veliko drugih reči zgorelo. Škoda znese več jezér goldinarjev. – Otroci! ne igrajte se s tako nevarnimi rečmi.

11.2 Vesti iz Vedeža s področja današnje črne kronike

- 27. Maliserpana 1848, št. 4

Pretečeno Nedeljo po noči ob dveh je v Ljubljani na Polanah gorelo. Vender so bili ljudje hitro priderli in hišo ognju oteli, tako, da je le kos strehe zgorel. Ženske so bile neki pod streho pepel shranit nesle, predin je bil še popolnoma mertev. Tako se je že veliko nesreč pripetilo; ženske pa se še vender niso naučile, da bi dobro pogledale, ali je pepel, kteriga na nevarn kraj spravijo, že popolnoma mertev, ali pa še perhavka.

- 21. Kimovca 1848; št. 12

Pretečena dva tedna ste se dve veliki nesreči zgodile. V Škofji loki na Gorenskim je namreč mlad petošolc po neprevidnosti ljubljanskega kupca Mošiča, v Novim mestu na Dolenskim pa še mlajši četrtošolc svojo 9 let staro sestrico ustrelil. Otroci! ne pečajte se s puškami kratko in malo, dokler ste še preslabi in dokler niste popolnoma podučeni, kako se gre z njimi obnašati, in ktere nevarnosti so zraven.

- 31. prosenca (jan) 1850, list 5

(Oglena soparica zaduši Ljubljanskega hlapca.) V petek 25. dan tega meseca ob sedmih zvečer se vleže hlapec nekega Ljubljanskega mestnjana spat. Da bi mu pa vino po noči ne zmerznilo, katero je bil menda iz doma dobil, prinese popred v stanico lonec žerjavice in ga podstavi pod sodiček. Nato zaspi brez vse skerbi. Ali iz žerjavice puhti neka soparica, ki v zaperti stanici človeka zaduši, posebno spečega, ker si pomagati ne more. Kolikor nižje leži, toliko v večji nevarnosti je, ker je taka soparica, ki ji pravijo učenci "vogelnokislina", veliko težja od navadnega zraka, toraj se posebno na tla vleže in vsako živo stvar zaduši. Taka nesreča se je tudi Ljubljanskemu hlapcu zgodila, ki revež vedil ni, kar smo ravno povedali. Le malo živega ga najdejo zjutraj. Hitro vrata in okna odpro, da stanico zdrava sapa prešine, mu pušajo, in ga odneso v bolnišnico. Toda pravijo, da bode moral siromak umreti, ker je bil predolgo v gnjilej sapi. Na kmetih imajo navado, po zimi čez noč stanice z žerjavico v posodah greti. Za božjo voljo! Nikari tega, kdor noče, da se mu taka ne pripeti, kot nesrečnemu hlapcu.

- 7. svečana (februarja) 1850, list

(Puška se sproži in vbije mladenča) 18. dan preteklega mesca vzame v Št. Petru na Štajerskem 14 let star mladenič skrivaj puško in gre v log, da bi kakšnega zajca vstrelil. Dolgo kolovrati po logu, pa ne dobi ničesar. Prazen se mora s puško verniti. Hoče jo v veži obesiti. Obešaje pa jo po nerodnosti sproži, - strel mu raznese levico tako, da so mu jo morali odrezati. – Varujte se pušk; puška je nevarna nevarna reč, in je že marsikterega mladenča prevdobi (prezgodaj) pod černo zemljico spravila.

- 14. svečana (feb.) 1850, list 7

(Rešitev življenja in darilo zato.) 19. grudna (decembra) lanskega leta je bila vas Kolo Ternovskega okrožja v Galiciji po noči velika povodenj zalila. Jožef Trehač in Jožef Savicki, gališka kmeta, sta po svetej zapovedi, ki nam veleva, slehernega človeka brez razločka vere kot sebe ljubiti, izraelsko rodovino – očeta, mater in 4 otroke – strašne smerti v vodi izpod strehe rešila. Nesrečni, revni gospodar jima je nekoliko plačila ponujal; pa ne vzameta ga blagoserčna moža. Te dni pa je nabral na Dunaju neki ravno tako blagi gospod 300 goldinarjev, katerih 200 bodo dobili ti revni ljudje, 100 pa pridna kmeta v dar.

(Mladi hudodelniki.) Ne davno je bil v Wiesbadnu na Nemškem 19 let star mladeneč v 18letno ječo očitno obsojen, ker je neko ženo umoril. Gerdobnež je sodbo brez kesá, posmehovaje se, poslušal, da je vse poslušalce zona (groza) in pa tudi velika nevolja čez toliko hudobije obhajala.

- 14. marec 1850, list 11

(Ogenj pri dolgem mostu in v Škaručni.) V sredo teden zjutraj je pogorela po hudobnežu nalašč zažgana hiša, ena krava in dvoje svinčet pri dolgem mostu, eno uro od Ljubljane. Troje ljudi so komaj oteli. Ker je bil gospodar za tri sto goldinarjev zavarovan, je dobil še tisti dan po oskerbniku pogorelske družbe sto goldinarjev, unih dve sto bo pa dobil, berž ko krov na hišo postavi. Ali ni to koristna naprava? –

V ponedeljek zvečer je gorelo v Škaručni. Pravijo da je treščilo v neki pod, in razen 3 hiš in cerkve vse zgorelo. Tukaj pa jih je bilo neki prav malo zavarovanih. Kaj bodo zdaj počeli reveži? –

- 9. vel. travna (maja) 1850, list 19

(Zvit vboj.) Neki gospodar iz gornje Lososiane na Moravskem je ravno krov svoje nove hiše stavil, ko reven Jud pred hišo sede in začne mervico svoje gotovine šteti. Moža na strehi se polasti tolika spohotnost do denarjev, da spusti na Juda težko bervo, ki ga vbije. Hudobnež si vsvoji nato denar, zagrebe skrivaj nesrečnika in misli, da se hudodelstvo ne more soznati. Ali kar se ne stori, se ne zve. Hudodelec je že zapert, in čaka pravične kazni.

(Strašna nesreča.) 17. dan preteklega mesca je šlo pri Angersu na Francoskem bataljon vojakov čez most, kar se most podre, in 239 jih vtone. Neki strugar je bil prišel svojemu edinemu sinu do osta naproti, in ga objame, preden se most stopi. Sin mu obljubi, da bo v pol ure že doma. „Tvoja mati te težko pričakuje“, mu reče. Komaj to izgovori, pade sin z mostom vred v vodo. Oče skoči za njim in pet vojakov iz vode reši; ali njegovega sina ni bilo med njimi. Še le drugi dan so mertvega izvlekli.

- 20. rožnik (junija), list 25

(Cerkveni ropar vbit.) Pretekli teden so ljudje v Mokronogu na Krajnskem popotnika, ki je mislil ponoči cerkev oropati zasačili in vbili. Čeravno se je hudobnež zlo pregrešil, ga vendar nebi bili smeli samovoljno vbiti, ker cesarska postava samovoljno pomoč ostro prepoveduje.

Vsi, kateri so se vboja vdeležili, bodo hudo kaznovani. Zapazite si to, mladi bravci! Zato so gosposke, da hudodelce pokoré; ko bi si smel vsak sam pravico delati, nebi bilo nobenega reda med nami.

- 25. malega serpana (julija), list 30

(Nove kaznovavne sodbe.) 18. dan t. m. smo vidili v Ljubljani v sodnji Ljubljanske okolice prvič po novejši kaznovavnej postavi očitno, to je vpričo vsih ljudi, in ustno, to je na besede brez mudne pisarije v domačem jeziku obravnavati in soditi, da je lahko vsak kmet umél, kaj se govori. Vsih zatožencev (ki so bili zatoženi), ki so imeli še količkaj sramožljivosti v sebi, je bilo jako sram, ker je bilo veliko poslušavcevvpričo, kateri so jih poznali. Mladenči in deklice! varujte se skerbno vsake hudobije, ki je zoper cesarske kaznovavne postave, da se vam taka sramota ne zgodi.

- 1. avgust 1850, list 31

(Strašna nesreča pri streljanju.) Ko so nedavno pri svetem Urhu na Štajarskem obletnico praznovali in streljali, se je v enem možnarju, kterega so še vročega basati začeli, smodnik

vnel in po nesreči tudi žakelj, v katerem je bilo še 10 do 12 funtov smodnika. Enajstero večjidel mladih ljudi je bilo hudo ranjenih, en 12 let star fant je vsled opekline že vmerl, še 5 drugih mu vtegne kmalo slediti. Enega mladenča je 3 sežnje visoko verglo; na glavo je padel, ni sicer pri tej priči sklenul; ali živi brez upanja ozdraviti se.

- 8. avgust 1850, list 32

(Žlahten gospod na očitni sodbi.) V pondeljek 5. t. m. so sodili v ljubljani očitno nekega ptujega žlahtnika, ki je bil v Novakovi gostivnici tukaj sreberno žlico pobasal. Obsojen je bil, ker je gospodar žlico nazaj dobil, tri dni zapert biti. Postavi so vsi ljudje enaki.

- 14. vel. serpana (avg.) 1850, list 33

(Prestreljene oči.) Uni teden je v Rakitnah na Krajskem človek človeku obe očesi prestrelil. Nesrečni slepec živi, ker je bilo zernje že preslabo in je v kosti ostalo. Storivec se izgovarja, da je mislil svojega prijatla norčevaje pod noge podprašiti. – Norčevaje streljati na koga! Ali ni to nespamet? Mladenči! pomislite to. –

(Konj in hlapón.) 8. dan t. m. ponoči je bil blizo maribora (Marburga) konj s paše na železno cesto zašel. Kar priderči vozovlak, kterege mašina za sabo vleče, ki jo imenujemo »hlapón«. Konj to vgladati se prestraši in derči skokoma pred njim. Ali berzi hlapón ga kmalo doteče, in suje. Nekoliko časa konj še na vso moč beži; ali kmalo omaga in se zverne, toda tako, da ga hlapon ni povozil, ampak pred seboj rinul. Voznika čutita, da je na cesti nekakšna zapreka in vstavita. Pomagata konju na noge, in revež ves ogoljen in kervav odbeži.

- 29. avgust 1850, list 35

(Mertvec najden.) Pretekli teden so najdli blizo Ljubljane vbitega človeka, ki se ne ve, kdo ga je vbil.

(Konj pade z jahačem.) Že undan je bil v Ljubljani zavoľjo prenaglega jahanja (ali jezdarjenja) po gladkem tlaku konj z jahačem vred tako padel, da so ga na pol mertvega iz mesta nesli; pa spet včeraj se je z nekim drugim skoraj ravno taka pripetila. Če je tlak spolzek, ne koristi dobro jezdariti znati.

- 12. sept. 1850, list 37

(Mlad tat.) Te dni je eden mestnih čuvajev v Ljubljani 12 let starega tata vgrabil, ko si je ravno za denarje, svojemu gospodarju vkradene, oblačila kupoval. Zdaj je zapert in čaka pravične kazni. Vidili smo ga grenke solze prelivati, in smo si v nadi, da ne bode nikdar več kaj takega storil.

- 24. kozoperska (okt.), št. 43

(Déte pade z okna.) V Genfu na Švajcarskem je padlo te dni 3 in pol leta staro dete z okna sedmega nadstropja, in se ni vbilo. Prileti namreč v naročje vozniku, ki je ravno spredej na vozu sedé memo peljal; iz njegovega naročja se zvalička na konjev zadnji konec, zderkne od tod na vojé (štango) in nato še le na tla pod konje, ki se pa niso ganili. Neki človek priskoči in pobere živega in zdravega otročička. Mislite si veselje matere, ki je vsa zgubljena doli pritekla, in svoje ljubo déte tako čudno rešeno vidila. – Kdo ni prepričan, da ima vsak otrok svojega angelčka varha, ki nad njim čuje!

(Stekel pes vgrizne človeka.) To se je zgodilo nedavno v Požunu na Ogerskem. Mož, ki ni mislil, da je bil pes stekel, si rano brez skerbi sam zaceli. Ali kmalo se je strašna steklinina moč razodela. Mož je tulil in lajal prav po pasje, razbijal in gerdo divjal, dokler ni v strašnih bolečinah sklenul. – Ako te pes iz čistega mira vgrizne, misli si, da je stekel, in pojdi nemudoma k zdravniku.

- 12. grudna (dec.) 1850, list 50

24. dan pretekla mesca so se v Št. Vidu zvonaj Ptuja na Štajarskem na usnjarjevem dvorišču otroci z žveplenimi klinčki igrali, in eden družega prašaje: ali bi se ta slama vžgala? so celo kopico zažgali, da je vse poslopje, več sto centov čresla in veliko drugih reči zgorelo. Škoda zneso več jezér goldinarjev. – Otroci! ne igrajte se s tako nevarnimi rečmi.